

У ПОШУКАХ ЖЫЦЦЁВАГА АПТЫМІЗМУ

Лідзія КУЛАЖАНКА: "Нацыянальная ідэя, нацыянальная еднасць усведамляецца спачатку на індывідуальным узроўні найбольш перадавой, адукаванай часткай грамадства — інтэлігенцыяй. На ёй ляжыць адказнасць за стварэнне на грунце навуковым і ў прафесійнай культуры нацыянальнай ідэалогіі, абгрунтаванне гістарычнай місіі і гістарычнага шляху народа".

5

ПРАЎДА МАТЧЫНЫХ СНОЎ

Вершы Аляксея РУСЕЦКАГА

8

МЕСЦА ПАД СОНЦАМ

Трыпціх Уладзіміра МІХНО

9

"УСЁ ПАЧЫНАЕЦЦА З АСОБЫ І ЁЮ ВЯНЧАЕЦЦА"

Ефрасіння БОНДАРАВА: "Паўсюдны журналізм выцясняе прафесійную крытыку і гэта тлумачыцца інтарэсамі рынку, які ўсё шырэй аблытвае мастацтва. Яно цяпер — тавар, а яго трэба рэкламаваць".

10

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Працягваецца падпіска на наш тыднёвік на першую палову 1998 года. Падпіска на "ЛіМ" можна ў любым паштовым аддзяленні.

Кошт тыднёвіка для індывідуальных падпісчыкаў на месяц — 15 тысяч, на квартал — 45 тысяч, на паўгоддзе — 90 тысяч, для ведамасных падпісчыкаў на месяц — 25 тысяч, на квартал — 75 тысяч, на паўгоддзе — 150 тысяч.

Наш індэкс — 63856.

Алесю Разанаву — 50

І яшчэ адзін "пяцідзятнік" з'явіўся сярод сярэдняга пакалення літаратараў — поўдзень свайго веку сустракае Алесь Разанаў. Творца сьлыны, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы, якой, як вядома, у 1990 годзе была адзначана яго кніга паэзіі "Вастрые стралы". А напісанае Алесем Сцяпанавічам — ужо сёння можна пэўна сказаць — не толькі залаты запас сучаснай беларускай літаратуры, а і тыя важкія набыткі, якія не паблякнуць з гадамі, дзесяцігоддзямі. Таму што та-

лент А. Разанава вельмі глыбінны ў сваёй сутнасці. А яшчэ таму, што напісанае ім настолькі неардынарнае, самабытнае, што каб належным чынам ацаніць яго, патрэбен час...

Мы віншваем Алесь Сцяпанавіча з юбілеем і зычым яму новых жыццёвых і творчых поспехаў.

Артыкул, прысвечаны 50-годдзю А. Разанава, чытайце на стар. 6—7.

Фота К. Дробава

КОЛА ДЗЁН

Дзівосныя дзеі Твае, Госпадзе!..
На пачатку тыдня друк паведамляў пра рэдку магчымасць
уважыць уначым небе надзвычайную з'яву: усе 8 планет
Сонечнай сістэмы — Плутона, Меркурыя, Марса, Венеры, Нептуна,
Урана, Юпітэра і Сатурна выстраіліся ў адзін ланцужок,
які замыкае сярпок Месяца. Такі "парад" планет (яго можна
будзе назіраць да 8 снежня, а зноў — толькі праз 100 гадоў)
радуе вока, але, кажучь, не абяцае нічога добрага. Наадварот:
прадказвае розныя прыродныя катаклізмы і беды чалавечыя.
І яно быццам і праўда: у ноч з 1 на 2 снежня Расію (а разам
з ёю і Беларусь) скаланула жажлівая трагедыя ў Кузбасе —
у выніку выбуху метану загінула 67 шахцёраў... А ў Мінску
таго ж 2 снежня прайшло пасяджэнне Выканкама Саюза
Беларусі і Расіі пад старшынёствам В. Чарнамырдзіна. Былі
прыняты, паводле афіцыйных паведамленняў, важныя рашэнні
адносна перспектывы супрацоўніцтва РБ і РФ, падведзены вынікі
работы Саюза за сёлетні год. Увогуле ж было абмеркавана
больш чым 100 самых розных пытанняў, частка якіх
падрыхтавана для вынясення на Вышэйшы Савет СБПР. І сярод
усіх пачутых намі важкіх, так бы мовіць, "дзяржаўных" слоў
пракнінулася такая вольна сучасная канстатацыя: Расія
прадасць Беларусі столькі нафты і газу, колькі апошняя зможа
купіць... А за што яна купіць — гэта ўжо, зразумела, не клопат
**Расіі, перад якой Беларусь і без таго ў даўгах, як у шаўках...
 Слова, словы... Якая ж зараз іх цана, хай нават самых важкіх і**
высокіх? Гэта калісьці яно, слова, было першым. А цяпер...
"Слова цягнецца за словам, канца-краю не відно..."

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

Указам прэзідэнта на пасаду старшыні Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку прызначаны Міхаіл Падгайны, які ўчора быў прадстаўлены калектыву Дзяржкамдруку і прыступіў да сваіх новых абавязкаў. Параўнаўчы на ядаўна М. Падгайны ўзначальваў Камітэт па справах моладзі, так што гэта не першая "камітэцкая" работа ў ягоным службовым лёсе. Тут міжволі хочацца пажадаць "дай Бог не апошня", але апошнім часам Дзяржкамдруку стаў нібыта "кузняй кадраў", кіраўнікі ягоныя змяняліся амаль калейдаскападобна. Так што, можа, справе і не пашкодзіла б, каб хто-небудзь затрымаўся там трохі даўжэй, хоць бы ў гаспадарцы паспеў аглядзецца...

АДПУШЧЭННЕ ТЫДНЯ

З 1 снежня Нацыянальны банк Беларусі "адпусціў" долар — дазволіў камерцыйным банкам і дылінгавым кампаніям самастойна вызначаць абменны курс замежнай валюты пры ажыццяўленні абмену валюты. Тая курсавая палітыка, якая дагэтуль праводзілася на наўным рынку валюты, сябе ўжо не апраўдала. Таму Нацбанкам і былі зроблены захады па лібералізацыі і развіцці пакуль толькі наўнага рынку. Інакш кажучы, Нацбанк пайшоў насустрач насельніцтву. Аднак праблема збліжэння афіцыйнага і рэальнага курсаў валюты застаецца. І спадзяванні на яе вырашэнне ў тым жа Нацбанку — вельмі песімістычныя...

"АБЯССУДЖАНАСЦЬ" ТЫДНЯ

Сёння ўсе суды Беларусі "абяссудзілі" — судзілі краіны (а судзейскі корпус налічвае 1047 чалавек) сабраліся на свой першы з'езд. Ён, як і нядаўні з'езд настаўнікаў, праводзіцца па ініцыятыве прэзідэнта. Маўляў, нягледзячы на тое, што закон аб судоваўладкаванні і статусе суддзяў быў прыняты яшчэ два гады назад, ды дагэтуль у краіне не было органа судзейскага самакіравання на рэспубліканскім узроўні. У адпаведнасці з дэкрэтам прэзідэнта такім органам і з'яўляецца з'езд, які збіраецца раз у чатыры гады, а ў прамежку паміж з'ездамі — абраны ім Савет суддзяў. З'езд прыме і Кодэкс гонару суддзяў, які будзе рэгламентаваць іх уклад жыцця і паводзіны па-за службай. Усё добра, як той казаў. Толькі вось ці паспрыяе з'езд і ягоныя рашэнні большай незалежнасці нашага суда і саміх суддзяў? Дагэтуль, на жаль, мы не маглі гэтым пахваліцца...

НЕАДПАВЕДНАСЦЬ ТЫДНЯ

Вучоныя Навукова-даследчага інстытута працы Міністэрства працы РБ правялі апытанне сярод рабочых і спецыялістаў буйных прадпрыемстваў краіны. Вучоныя паспрабавалі высветліць ступень задаволенасці людзей сваёй працай і аплатай яе. Лічыць доследу надзвычай красамоўныя. Зместам працы, скажам, задаволены 93 працэнты апытаных. Але затое 87 працэнтаў рабочых і спецыялістаў незадаволены аплатаю гэтай сваёй любімай працы. А больш дакладна — неадпаведнасцю аплаты кошту жыцця. Вось і паўстае перад людзьмі спаконвечнае пытанне: як жыць? А нехта між тым усё гаворыць і гаворыць пра беларускі "эканамічны чуд", пра рост аб'ёмаў і тэмпаў вытворчасці ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы...

РЭГІСТРАЦЫЯ ТЫДНЯ

Ці ёсць на Беларусі казакі? Не спяшайцеся з адказаў, бо можаце і памыліцца. Аказваецца, ёсць і нямаюць, і не дзе-небудзь у адным куточку, а паўсюль, ад Брэста да Віцебска і ад Гродна да Гомеля. Ажно цэлых 136 казакіх абшчын на Беларусі! І аб'яднаны яны зараз у грамадскай супольнасці Усебеларускае адзінае казачства, якая з казакімі ліхацтвам і зарэгістравана Міністэрствам юстыцыі РБ. Здзіўленне ў неказакіх насельніцтва Беларусі можаць выклікаць статутныя задачы і мэты новага грамадскага аб'яднання. Такія, напрыклад, як "захаванне казакіх традыцый", якія невядома дзе і невядома калі ў нас былі, аказанне падтрымкі таленавітай моладзі, удзел у розных культурных мерапрыемствах... Тут нават не скажаш бяскрыўднае: чым бы дзіця ні цешылася, абы не плакала. Тут, дальбог жа, і не хочучы ўсклікнуць: "Любо!"

РАСПАРАДЖЭННЕ ТЫДНЯ

Прэзідэнт краіны А. Лукашэнка падпісаў распараджэнне "Аб рэстаўрацыі палацава-паркавага ансамбля XVII—XVIII стст. у Нясвіжы", накіраванае на аднаўленне і зберажэнне жамчужыны нашай культуры. Даўно пара! Нясвіж, найперш ягоны палацава-паркавы ансамбль, — не проста жамчужына беларускай архітэктуры і культуры наогул, гэта нешта значна большае. Нясвіж, сталіца некаранаваных каралёў Беларусі Радзівілаў, — гэта сама гісторыя зямлі нашай і дзяржавы беларускай, гэта своеасаблівы сімвал яе, жывое сведчанне яе старадаўняй рэальнасці. І таму даўно час вярнуць ансамблю колішні вышталёны выгляд і праз развіццё турызму паказаць свету яго веліч і характава. А, можа, варта зрабіць ансамбль (што было б добрай данінай традыцыі) афіцыйнай і галоўнай урадавай рэзідэнцыяй беларускай дзяржавы? Ужо адно гэта падмацуе яе тысячгадовыя вытокі...

ПАДАРУНАК ТЫДНЯ

Прадстаўнік ААН у Рэспубліцы Беларусь Павел Крал прывёз у Пінск адмысловы падарунак — чатыры тысячы экзэмпляраў фотаальбома "Пінск". Выданне падрыхтавана па ініцыятыве прадстаўніцтва ААН у Беларусі і прысвечана 900-годдзю горада над Пінай. У альбоме Пінск і пінчукі, найперш пінчанкі, паўстаюць ва ўсёй сваёй красе. А тэкст, пададзены па-беларуску і па-англійску, раскрывае багатую гісторыю і сённяшні дзень горада, дае ўяўленне аб яго значэнні ў развіцці эканомікі і культуры Палесся і ўсёй Беларусі. У якасці наступнага нашага горада круглы юбілей?

СВЯТЫ

Князь Вітаўт не памыліўся

У мінулую суботу сотні цёмнавокіх і смуглявых нашых суайчыннікаў сыходзіліся к Дзяржаўнаму тэатру музычнай камедыі. Тут былі і простыя людзі здалёку, і сталічная інтэлігенцыя, і урадавая дэлегацыя з Татарстана: татары Беларусі святкавалі 600-годдзе пражывання на нашай зямлі.

Як прынята ў мусульманскім народаў, сход адкрыў мула. А Шабановіч, прэзідэнт беларускага аб'яднання татар "Аль-Кітаб", таксама працітваў тое-сёе з Карана. Напрыклад, гэта: "Не будзьце падобнымі на тых, хто забыўся пра бога, а бог зрабіў так, што яны забылі самых сябе". Асеўшы на беларускай зямлі, татары не прасілі для сябе нейкіх прывілей, але і не лічылі сябе ніжэй за іншых. А захавацца ім дапамагла рэлігія. Вось чаму стала важнай падзеяй закладка каменя ў падмурак мячэці, якая пабудуецца ў Мінску і макет якой красаваўся ў прэзідыуме.

Паміж афіцыйнымі віншаваннямі прэзідэнта РБ, расійскага міністра і Уладзікі Філарэта (усе былі агучаны іншымі асобамі — У. Замяталіным, В. Лашчыліным, А. Алешкам) хораша прагучала выступленне кіраўніка дэлегацыі, прэм'ер-міністра Татарстана Ф. Мухамецішына. Вядомы як чалавек прагрэсіўных поглядаў, інтэлектуал і прыхільнік рэформаў, ён паказаў і сваю абазнанасць у гісторыі беларускіх татар. Выказаўшы падзяку кіраўніцтву РБ за дзяржаўны ўзровень святкавання (у падарунак прывезены дыван з вываі Казанскага крамяля), прэм'ер-міністр пазнаёміў

прысутных з сённяшнім днём рэспублікі, якая сёлета адзначыла сёмыя ўгодкі дэкларацыі аб суверэнітэце. За кароткі час Татарстан набыў рэальныя правы і паўнамоцтвы, займеў дыпламатычныя прадстаўніцтвы ў ЗША, Францыі, Турцыі і многіх іншых краінах свету. Спынены спад вытворчасці, поўным ходам ідзе канверсія, сёлетнія ўраджаі збожжавых лепшыя, чым на Кубані, мінімальны заробак у чатыры разы большы, чым у цэлым па Расійскай Федэрацыі, праводзіцца ў жыццё ідэя сацыяльна зарыентаванай рынкавай эканомікі. Асцярожнасць у правядзенні рэформаў збліжае нашы народы, заўважыў высокі гасць.

З іншых выступленняў, якія прагучалі, — старшыні выканкама Сусветнага кангрэсу татар, пасла Турцыі ў РБ, прадстаўнікоў татарскіх дыяспар Літвы і Польшчы — яскрава вынікала, што вялікі князь Вітаўт у свой час не памыліўся, запрасіўшы воінаў хана Тахтамышы на службу ў ВКЛ.

На заканчэнне голасам Левітана лідэр беларускіх татар зачытаў зварот да нашчадкаў будучага тысячагоддзя. Там былі і такія словы: "Адраджайце і беражыце рэлігійныя і культурныя традыцыі, вынішчайце парасткі саперніцтва, маўчыце дружбу з усімі народамі і канфесіямі". Наконт саперніцтва сказана выдатна, нас нічому падобнаму, здаецца, не вучылі.

Паміж урачыстай часткай і канцэртаў удзельнікі сходу частавалі нацыянальным печывам, аглядалі шматлікія выставы, слухалі на-

родныя мелодыі, дзяліліся навінамі і ўражаннямі. У гэтай бочцы мёду была толькі адна лыжка дзёгцю: мова народа, з якім за 600 год зрадніліся татары, на урачыстым паседжанні чамусьці аказалася забытай.

НАШ КАР.

На здымку: на ўрачыстай цырымоніі закладкі мячэці выступіў Фарыд Мухамецішын.
 Фота В. ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

КАНФЕРЭНЦЫЯ

Славяншчына

ў сусветным кантэксце

У Бельдзяржуніверсітэце прайшла III Міжнародная навуковая канферэнцыя "Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай". У праграме было заяўлена больш як 150 выступленняў.

Адкрывалі канферэнцыю прарэктар БДУ, доктар гістарычных навук П. Брыгадзін і дэкан філалагічнага факультэта, член-карэспандэнт Акадэміі адукацыі РБ Л. Муроўна. Вялі рэй старшыня аргкамітэта, акадэмік АН Украіны В. Рагойша і член-карэспандэнт НАН Беларусі А. Лойка.

Вядома, як важна сёння пачаснаму, навукова-карэктна ўбачыць надзвычай драматычныя шляхі развіцця славянскіх літаратур, ацаніць той духоўны вопыт, які ў гэтых літаратурах захаваны. Важна таксама змясціць славяншчыну ў сусветны кантэксце.

Цікавымі былі выступленні замежных гасцей, сярод якіх Ё. Сіпка

з Прэшава, С. Семакова з Браціславы, Г. Стойкаўска са Скоп'е, М. Гольберг з Драгобыча, Н. Гапрындавілі з Тбілісі, В. Цыбенка з Масквы. Натуральна, найбольш прадстаўнічымі былі шэрагі айчынных навукоўцаў. Сярод іх вядомыя знаўцы беларускай, рускай, польскай, украінскай, чэшскай, сербскай і заходнеўрапейскіх літаратур М. Мішчанчук, Т. Шамякіна, Л. Тарасюк, А. Станюта, П. Ткачоў, Е. Лявоўна і іншыя. Толькі ў персаналіях у дакладнае удзельніцкае канферэнцыі прагучалі імёны творцаў літаратур славацкай, балгарскай, македонскай, грузінскай, эстонскай, швейцарскай, лаціна-амерыканскай, італьянскай, французскай, англійскай, ірландскай, нямецкай, нарвежскай і іншых. Прадметам асобнай зацікаўленасці сталі індаеўрапейскія пласты, біблейскія матывы, кантамінацыі розных стылёвых эпох у лёсах сла-

вянскіх літаратур. У свеце нярэдка здараецца, што літаратурная традыцыя развіваецца на ішанацыянальнай мове. Вялікую цікавасць ва ўдзельніцкае канферэнцыі выклікалі падобныя перыяды ў гісторыі літаратуры беларускай. Гэта з'яві беларуска-польскага, беларуска-рускага памежжа, факты, звязаныя з лацінамоўнай беларускай літаратурнай традыцыяй. Цікавымі на канферэнцыі былі і традыцыйныя кампаратывісцкія даследаванні, і ўзоры ў рэчышчы гістарычнай паэтыкі, і фэнаменалагічныя росшукі. Канферэнцыя яшчэ раз угрунтавала тую ісціну, што ўсе славянскія літаратуры, кожная ў свой час і па-свойму, арганічна звязаны з сусветнай культурай. Сапраўды, няма нічога ў свеце культуры, што б не мела водгуку ва ўніверсальным вопыце чалавецтва.

Л. С.

ПОГЛЯД

З рыдлёўкай супраць Эльбруса

У гэтым годзе споўнілася 50 год творчай дзейнасці В. Быкава. Імя Васіля Уладзіміравіча Быкава даўно перайшло ўжо межы ўласна літаратуры і існуе незалежна ад яе. Яно стала сімвалам нечага сапраўднага, праўдзівага як для тых, хто чытае В. Быкава, так і для многіх з тых, хто яго не чытае. А часта і ўвогуле нічога не чытае. На жаль, такія рэдка ўпускаюць выпадак, мякка кажучы, "паразважаць" пра кніжкі "пісацеляў" і г. д. Калі спрачаешся з імі аб рускай літаратуры, то яшчэ нічога, а як даходзіць справа да беларускай, тут ужо ўсё... "Купала?... Знаем — знаем... "Я мужык-беларус, пан сахі і касы..." І — гэтак, ведаеце, усмешкача. Такая ж рэакцыя і на Коласа, і на Бядулю, на ўсіх, каго "ў школе прайшлі". Як на нешта несур'эзнае, што даводзіцца вывучаць на

ўроках і рабіць пры гэтым сур'эзны выгляд. А вось з Быкавым такі выкрутас не праходзіць! "Быков — да... Но яго на руском любіла чытаць"... Так казалі амаль усе, каму я задаваў пытанне пра іх адносіны да творчасці Быкава. Заўважым, гэта былі людзі, якія альбо вельмі мала, альбо зусім, як мне падаецца, нічога не чытаюць. Аднак Быкава ні перадражніць, ні проста адліхнуць яны не змаглі! Адзіная "лазейка" — мова. Ніякія доказы, што "на руском" — гэта ж пераклад, не дзейнічалі. Але што Быкаў — "это — да...", што яго нельга абмінуць, не паказалі тым самым сваю адсталасць, — для ўсіх было адназначна.

У. Маякоўскі некалі напісаў, што калі нават Эльбрус будзе перашкаджаць бальшавікам, іх планам, то — "срыць" яго, і ўся справа! "Все равно не видать в тумане!" Маўляў, і не заўважаць, быў той Эльбрус ці не было яго ўвогуле. Але як Эльбрус з Каўказа, так і Васіля Быкава з беларускай літаратуры "срыць" так і не здужалі. Сёння Быкаў па сутнасці зноў пад забаронай. Рассыпана ўжо набраная кніга ягоных апаўданаў. Для цяперашніх афіцыйных беларускіх СМІ ён — персана нон-грата. Усё гэта вельмі напамінае Маякоўскага з рыдлёўкай супраць Эльбруса. Камедыя, трагікамедыя, фарс — як акрэсліць жанр часу, у якім мы цяпер жывём?.. Разважаючы пра лёс Пушкіна і пра тагачасную ўладу, А. Ахматава пісала: "Да гэтай пары мы казалі, што яны з ім зрабілі, але надышоў час сказаць, што ён з імі зрабіў!" Надыдзе такі час і на Беларусі.

Уладзімір ПЕТРОУСКІ
 г. Маларыта

На першым плане — беларускасць

75-годдзе Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка — сустрэлі яго выкладчыкі і студэнты ўрачыста. Было шмат віншаванняў, у тым ліку і ад Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі, ладзіліся святочныя мерапрыемствы. І пры гэтым нязменна згадваўся той вялікі шлях, што пройдзены гэтай вышэйшай навучальнай установай краіны за сем з паловай дзесяткаў гадоў.

Афіцыйна пачатак універсітэта лічыцца восень 1922 года, калі ў Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце быў створаны педагагічны факультэт. Аднак можна азірнуцца яшчэ не на адзін дзесятак гадоў і тады высветліцца, што пачатак універсітэта (няхай і ўмоўна) трэба лічыць 1869 год, калі адкрылася Нясвіжская настаўніцкая семінарыя, у якой і закладваліся падмуркі педагагічнай адукацыі на Беларусі. А ў 1914 годзе ў Мінску пачаў працаваць настаўніцкі інстытут з гарадскім вучылішчам пры ім, які ў пачатку 1919 года быў рэарганізаваны ў педагагічны інстытут, і ўжо ён у памятным 1922-м і стаў факультэтам БДУ. Нарэшце, у 1931 годзе, 7 ліпеня, спецыяльнай пастановай Савета Народных Камісарыяў БССР на базе яго быў утвораны Мінскі педагагічны інстытут, якому ў 1936 годзе прысвоілі імя М. Горкага. У такой, калі можна так сказаць, ролі ён выступаў да 1993 года, пакуль Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь 8 верасня не прыняў пастанову аб пераўтварэнні Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута ў Беларускі дзяржаўны

педагагічны ўніверсітэт, якому 10 кастрычніка 1995 года прысвоілі імя Максіма Танка.

Падобная рэарганізацыя ўстановы напоўнена адваедным зместам. Асабліва, калі прыняць пад увагу, што з пачатку сёлета года ўніверсітэту нададзены статус вядучай установы ў сістэме нацыянальнай адукацыі Рэспублікі Беларусь. Ён рытуе не проста настаўнікаў, а спецыялістаў-педагогаў шырокага профілю. Дарэчы будзе сказаць, што член у БДПУ вядзецца па 52 спецыяльнасцях і спецыялізацыях. У прыватнасці, дыплом аб вышэйшай адукацыі атрымліваюць не проста філолагі, як было доўгі час, а філолагі, што атрымалі падрыхтоўку па культуралогіі, псіхалогіі, журналістыцы.

Педагагічны ўніверсітэт — гэта ў нейкай ступені цэлы комплекс. У яго, у прыватнасці, уваходзіць Баранавіцкі вышэйшы каледж. На ўніверсітэце працуюць і педагагічныя класы, што адчынены ў школах большасці раёнаў Міншчыны. Ёсць, зразумела, і падрыхтоўчае аддзяленне, конкурс у якім па некаторых спецыяльнасцях дасягае да шасці чалавек на месца. І такая цікавасць да ўніверсітэта, жаданне атрымаць не проста адваедную адукацыю, а вышэйшую педагагічную адукацыю, зразумела, бо выкладчыкі робяць усё магчымае, каб даць выхаванцам належныя веды. А дзеля гэтага практыкуюцца і новыя формы. У прыватнасці для павышэння падрыхтоўкі спецыялістаў ва ўніверсітэце ўведзены ступені бакалаўраў і магістраў.

А яшчэ, што важна, нават у самыя неспрыяльныя часы ў сценах колішняга педагагічнага інстытута заўсёды панаваў дух беларускасці. І не ў апошняю чаргу дзякуючы таму, што ў пераважнай большасці паступалі людзі па прызыванні, а выкладчыкі не забывалі, што яны працуюць на Беларусі, у беларускай вышэйшай навучальнай установе.

І сёння не забываюць тут выдатнага вучонага-мовазнаўцу, пісьменніка Ф. Янкоўскага. Памятаюць яго, бо Фёдар Міхайлавіч амаль трыццаць гадоў загадваў кафедрай беларускага мовазнаўства, перадаючы часцінку сваіх ведаў, багатага вопыту студэнтам. Універсітэт — гэта і выкладчыцкая дзейнасць М. Лазарука, А. Налівайкі, І. Гутарава і іншых, а сёння — М. Шаўлоўскай, А. Рагулі...

А студэнты вартыя выкладчыкаў. Сярод выпускнікоў педагагічнага вядомыя беларускія пісьменнікі М. Аўрамчык, Э. Агняцет, С. Грахоўскі, А. Вялюгін, А. Коршак і іншыя. І, канечне ж, народны паэт Беларусі П. Панчанка.

Верыцца, што і ў далейшым выпускнікі ўніверсітэта стануць дастойнымі прадаўжальнікамі сваіх папярэднікаў — адданымі справе беларускасці, справе Беларусі. Як сведчыць рэктар універсітэта, прафесар Л. Ціханаў, "мы прыяем меры, каб на роднай мове — уснай і пісьмовай — выкладаліся ўсе спецыяльнасці. Вось такі наш погляд на праблему нацыянальнага Адраджэння ў сучасных умовах".

Н. К.

Выхад у свет

У Беларускай акадэміі музыкі адбылася міжнародная канферэнцыя "Традыцыі нацыянальных фартэп'янных школ Расіі, Беларусі і Украіны", арганізаваная Беларускай асацыяцыяй педагогаў фартэп'яна (BEL EPTA) — пры ўдзеле ЕРТА Расіі і Украіны, Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі з дапамогай Міністэрства культуры.

Лепшыя прадстаўнікі фартэп'янага выканаўчага мастацтва сабраліся з мэтай разгледзець шэраг пытанняў і праблем інтэрпрэтацыі пазіцыў новага сучаснага ўспрымання нотнага аўтарскага тэксту. На пленарных і секцыйных пасяджэннях выступілі з дакладамі вядомыя прадстаўнікі прафесарска-выкладчыцкага складу ВШУ Мінска, Масквы, Харкава, Мелітопаля, Львова. Былі і дакладчык з Мілікінскага ўніверсітэта (Ілінойс, ЗША). Гаворка ішла пра школу К. Ігумнава; пра руска-ўкраінскія фартэп'яныя традыцыі; пра інтэлект у фартэп'янным выканальніцтве; праблемы інтэрпрэтацыі фартэп'яна музыкі Чайкоўскага, Рахманінава, Шастаковіча; пра ўзаемадзеянне розных нацыянальных інтанацыйных сістэм у творчасці піяністаў, пра музычна-педагагічныя прынцыпы І. Цвятаева і інш.

Падчас канферэнцыі ладзіліся майстаркласы прафесараў В. Мяржанава ды І. Алоўнікава, дацэнтаў І. Асіпавай ды Н. Казіміравай.

Святочным заканчэннем і адначасова творчым вынікам канферэнцыі сталіся канцэрты навучэнцаў Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі, студэнтаў і асістэнтаў-стажораў БАМ у Вялікай зале Акадэміі.

Слушнай падалася адна з асноўных ідэй канферэнцыі: кожны выканаўца мае сваё ўласнае ўспрыманне музыкі і манеру (стыль) яе выканання. Менавіта таму былі такі розны Шапэн у інтэрпрэтацыі Кірылы Казлоўскага, Расціслава Крымера, Сяр-

гея Смірнова і Дар'і Мароз. Своеасабліва і кожны раз па-новаму гучаў Рахманінаў у Міхаіла Оргіша, Марыны Рамейкі і Ганны Шыбаевай.

Адметнае ўражанне — канцэрт лаўрэатаў міжнародных конкурсаў, дзе выступілі А. Паначэўны, Ю. Бліноў, Ю. Сяргей, Н. Белан, Н. Котава, В. Гацко і М. Федарчук.

Правядзенне канферэнцыі супала з адкрыццём II Міжнароднага конкурсу піяністаў імя І. Цвятаевай, і ў арганізацыі абодвух мерапрыемстваў значную ролю адыграла Беларуска асацыяцыя педагогаў фартэп'яна (BEL EPTA), якая пачала сваю дзейнасць зусім нядаўна. Творчы аб'яднанні European Piano Teachers Association існуюць амаль ва ўсіх краінах Еўропы, ёсць філіі і ў Японіі, ЗША, Канадзе, Аўстраліі. Стварэнне ЕРТА на Беларусі мела значныя падставы: гэта і высокае выканаўчае майстэрства таленавітых маладых беларускіх музыкантаў, аўтарытэт нашай выканальніцкай школы і Акадэміі музыкі, вопыт правядзення міжнародных музычных імпрэзаў...

"Стварэнне аддзялення ЕРТА на Беларусі — значны фактар інтэграцыі беларускай фартэп'янай школы з еўрапейскай і сусветнай культуры, а таксама рэальны крок да кансалідацыі беларускай грамадскасці ў вельмі адказны перыяд гісторыі Беларусі", — так лічыць прэзідэнт Беларускай асацыяцыі педагогаў фартэп'яна (BEL EPTA), першы прарэктар Беларускай акадэміі музыкі, доктар педагагічных навук прафесар В. Якіянюк.

У ходзе канферэнцыі адбылася і сесія Беларускай асацыяцыі педагогаў фартэп'яна (BEL EPTA) на тэму: "ЕРТА ў сістэме прафесійнай музычнай адукацыі". Плануецца выдаць зборнік з дакладамі ўдзельнікаў канферэнцыі.

Ірына СЫРЫЦА, студэнтка БАМ

ВЫСТАВЫ

"І вера, і вернасць, і вечнасць"

Днямі ў летнік Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры быў улісаны яшчэ адзін радок — адкрыццё выставы, прымеркаванай да 80-годдзя з дня нараджэння выдатнага майстра слова Пімена Панчанкі.

Прайшло два гады, як не стала сярод нас паэта, грамадзяніна, чалавека з вялікай латары. З сумам гэтыя словы гучалі, паўтараліся на сустрэчах і вечарынах, што праходзілі ў музеі Янкі Купалы, у ДOME літаратара ды і ў нашым музеі на адкрыццё выставы. Мікола Аўрамчык, Ніл Гілевіч, Сяргей Законнікаў, Васіль Зуёнак, Анатоль Варцінскі з цэльнай і ўдзячнасцю ўспаміналі паэта, гаварылі аб непаўторным таленце Пімена Емяльянавіча, яго чалавечнасці, адказнасці перад сабой і іншымі.

Пра яго як творцу і чалавека расказвае і выстава, аснову якой склалі матэрыялы сямейнага архіва

— адрукапісаў і зборнікаў апошніх гадоў да фотаздымкаў, дакументаў 30-х і 40-х.

Паэт і час, паэзія і вечнасць — вось галоўная ідэя выставы. Над яе ўвасабленнем працаваў мастак Генадзь Чысты.

Музей выказвае шчырую ўдзячнасць жонцы паэта Зоі Кірылаўне за перадачу матэрыялаў для выставы, а таксама супрацоўнікам Нацыянальнага архіва і БДАМЛіМ, пісьменнікам.

Лідзія МАКАРЭВІЧ, загадчык навукова-экспазіцыйнага аддзела музея

На здымку: жонка паэта Зоі Кірылаўна, сын Пімена Емяльянавіча Андрэй Панчанка, дырэктар музея Л. Хадкевіч, намеснік міністра культуры В. Гедройц, Н. Глевіч.

Фота Т. САРАКА

ВЕЧАРЫНЫ

Душа паэта лунала

Шматлюдна было ў ДOME літаратара на вечарыне, прысвечанай 85-годдзю з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Максіма Танка. У зале сабралася шмат прыхільнікаў ягонага непаўторнага, чыстага, крынічнага, як воды Нарачы, таленту. І сярод іх нямала студэнтаў Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта, які, як вядома, носіць імя М. Танка.

Максім Танк-паэт, М. Танк-грамадзянін, чалавек, а ў гады маладосці няломны барацьбіт, сапраўдны змагар за нацыянальнае разняволенне свайго народа — пра гэта гаварылі на вечарыне старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў В. Зуёнак, народны пісьменнік Беларусі І.

Шамякін, галоўны рэдактар часопіса "Польмя" С. Законнікаў, М. Аўрамчык, С. Панізнік, А. Слесарык і, канечне ж, В. Рагойша, які даўно даследуе творчасць М. Танка...

У выкананні ўдзельнікаў народнага тэатра "Жывое слова" гучалі вершы пясняра. Песня на яго словы "Я хацеў бы..." была выканана спеваком У. Васільевым. З прыемнасцю прысутныя даведаліся, што прымаюцца захады па пэўным выданні творчай спадчыны М. Танка — заплаваны выпуск яго Збору твораў.

Панаваў — і ў зале, і на сцэне — па-сапраўднаму святочны, радасны настрой. І, здавалася, сама паэтава душа лунала тут. Паэт — з намі. З намі яго неўміручая паэзія.

АДГАЛОСКІ

Не нашы песні

У 88-м нумары газеты "Белоруссия", якраз напярэдадні візіту ў Беларусь расійскага прэм'ера, надрукавана "перадавіца" за подпісам былога галоўнага рэдактара І. Асінскага ды з пафасным загаловам: "Беларусь праграмаміравана на самоунічожэнне". Пра што ў такім артыкуле можа ісці гаворка? Не будзем кранаць філасофскі аспект тэмы. Бо, зрэшты, усё ў свеце праграмавана на самазнішчэнне. Добры расійскі паэт Максімілян Валашын, вялікі знаўца гісторыі ўвогуле і гісторыі культуры ў прыватнасці, пісаў пра змену эпох і цывілізацый:

Пойми простой урок моей земли: Как Греция и Генуя прошли, Так минет все —

Европа и Россия. Гражданских смут горячая стихия

Развеется... Расставит новый век

В житейских заводях иные мрежи...

Ветшают дни, проходит человек, Но небо и земля извечно те же...

Так што, калі Беларусь і "запраграмаміравана на самоунічожэнне", дык беларусы, як чырвонаармеец з кінафільма "Служылі два таварышы", могуць заявіць: "Мы помрем сегодня — они подохнут завтра!" Калі памятаецца, такім аптымістычным заклікам герой Ралана Быкава спрабаваў падняць байцоў у атаку...

Аднак вернемся да артыкула сп. Асінскага. Дасведчаны чытач можа падумаць, што ў публікацыі ідзе гаворка аб наступствах чарнобыльскай катастрофы, у выніку чаго беларуская нацыя можа дэградаваць фізічна. Альбо аўтара артыкула непакоіць спэўзанне краіны ў дрыгву таталітарызму, у "светлае

ўчора". Можна, журналіст хоча сказаць, што дзе няма дэмакратыі, там у небяспецы мараль і духоўнасць. А, магчыма, сп. Асінскі засяродзіў сваю ўвагу на крытычным стане "нашай эканомікі: Беларусь усё болей становіцца падобнай да "бананавых рэспублік" Паўднёвай Амерыкі. З той розніцай, што пануе ў нас не амерыканскі, а расійскі капітал, хоць звычайнаму чалавеку ўсё роўна, хто залез у ягоную кішэню.

Не, усе пералічаныя праблемы сп. Асінскі лічыць нявартым ўвагі. Беларускі пагражае, на ягоную думку, іншае: "В недалёком будущем республика может утерять свой суверенитет, и на ее землю ступит сапог НАТО". Хацелася б адрозніць супакоіць сп. Асінскага: у бліжэйшы час, ды нават "в обозримом будущем", Беларусь у НАТО не возьмуць, адваедна не будзе і пашырэння на Беларусь натаўскай

інфраструктуры. За права ўвайсці ў гэты прэстыжны клуб яшчэ трэба пазмагацца. Усе колішня савецкія сатэліты зараз отаяць у чарзе ля натаўскіх дзвярэй. А НАТО паводзіць сябе, як пераборлівая нявеста, беларускаму "жаніху" пакуль што ў той чарзе і рабіць няма чаго...

Дарэчы, у НАТО імкнучца трапіць не толькі еўрапейскія краіны з малой палітычнай вагаю і пераходнай эканоміяй, кшталту Польшчы, Венгрыі, Чэхіі — туды ж мкне і амбітная Расія. Бо і расійскія палітыкі разумеюць: варагаваць з НАТО — гэта варагаваць з Еўропай, з цывілізаваным светам увогуле, з гэта шлях да міжнароднай ізаляцыі.

Праўда, сп. Асінскаму такі (цывілізаваны) варыянт уваходжання Беларусі ў Еўрапейскую супольнасць праз паўнапраўнае членства ў НАТО падаецца малаверагодным. Ён увогуле лічыць, што беларусам у Еўропу няма чаго лезці. "Географическое положение предопределило белорусам быть вечным форпостом русских земель". І каб раз і назаўсёды закрыць тэму

"Беларусь і Еўропа" (і адзін з асноўных аспектаў гэтай тэмы — "Беларусь і НАТО"), сп. Асінскі прапанаваў "как можно скорее отбросить все нелепые недомолвки с Россией и готовить почву для настоящего, а не бумажного объединения. Как и в случае с Германией, оно может начаться только с введения единой валюты". Інакш кажучы, каб абараніць беларускі суверэнітэт ад магчымай экспансіі Захаду, сп. Асінскі прапануе ўвогуле скасаваць беларускую дзяржаву праз "объединение" з Расіяй...

Ад сп. Асінскага і газеты "Белоруссия" было б дзіўна чакаць часосці іншага. Газета аб'яўчае сябе незалежнай, але выдаецца "при участии Российского информационного агентства "Новости". А музыка, як вядома, заказвае той, хто яе аплочвае. За радкамі сп. Асінскага чуецца ці то "Боже, царя храни...", ці то "Союз нерушимый...", ці мелодыя сучаснага гімна Расіі. У любым выпадку — не нашы песні.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Українская прэмія — Сяргею Законнікаву

Міжнародная прэмія Украіны імя Рыгора Скаварады прысвоена знакамітаму беларускаму паэту, галоўнаму рэдактару часопіса "Полымя" Сяргею Законнікаву, які, як вядома, плённа займаецца і перакладчыцкай дзейнасцю, асабліва вялікую ўвагу пры гэтым надаючы ўзнаўленню па-беларуску твораў як вядучых, так і маладых украінскіх пісьменнікаў. Да ўсяго С. Законнікаў часта наведвае братнюю Украіну, прынамсі, неаднаразова ўдзельнічаў у традыцыйным Шаўчэнкаўскім свяце, на якое з'язджаюцца лепшыя паэты свету. У пастанове аб ганараванні Сяргея Іванавіча гэтай высокай узнагародай належным чынам адзначаецца як яго літаратурная і перакладчыцкая дзейнасць, так і вялікі ўклад у справу ўмацавання дружбы паміж украінскім і беларускім народамі.

Прэмія імя Р. Скаварады — не першая ўзнагарода С. Законнікаву падобнага кшталту. Кніга яго паэзіі "Чорны конь Апакаліпсісу", выдадзеная ў Варшаве ў перакладзе на польскую мову (аб чым "ЛІМ" у свой час паведамляў) была адзначана Міжнароднай літаратурнай прэміяй імя Вітольда Хулевіча, а яе аўтар быў занесены ў спіс лепшых паэтаў Еўропы 1996 года.

Івянецкія майстры

Многія гады Івянец быў цэнтрам беларускай керамікі, дзе векавыя традыцыі ганчарства захоўваліся дзякуючы заводу мастацкай керамікі і майстрам, якія там працуюць. Творчасць ганчароў Франца Целяшэўскага, Віктара Кулікоўскага, Івана Малчанова, Міхаіла Звярко ўвайшла ў скарбніцу нацыянальнай культуры. Ёсць у Івянцы і паслядоўнікі гэтых майстроў, здольных прадоўжыць традыцыю івянецкай керамікі.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

На здымку: старэйшы ганчар завада Антон Вікенцьевіч Пракаповіч і яго маладыя калегі Антон Ліпніцкі і Анатоль Высоцкі — усе кадры квітнеючай некалі "ганчаркі".

Выклік сучаснасці

Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр, цэнтр Еўрапейскага супрацоўніцтва "Еўрафорум", Польскі інстытут (Мінск), БГФ "Наша Ніва" і Беларускі інстытут Цэнтральна-Усходняй Еўропы сёння і заўтра ладзяць адкрыты навукова-практычны семінар: "Беларусь, Польшча, Сярэдняя Еўропа: выклік сучаснасці".

Адкрыццё семінара — сёння а 15-ай гадзіне ў актавай зале БГАКЦ (г. Мінск, вул. Кірава, 21).

У першы дзень прагучаць даклады: Уладзімір Роўда, к.ф.н. "Генеалогія грамадзянскае супольнасці (Польшча і Беларусь)", Паўло Церашкевіч, к.ф.н. "Этнасы й нацыі ў пераходных грамадствах: Беларусь", Ігар Бабкоў, рэдактар часопіса "Фрагменты" "Беларусь: няскончаная мадэрнасць", дыскусія.

Заўтра, у суботу, выступае доктар Станіслаў Брындза-Стабро (Кракаўскі ўніверсітэт) "Змены ў польскай культуры пасля 1989 года". Акаш Энгельмаер (былы амбасадар Венгрыі ў Польшчы й Беларусі) "Параўнаўчы аналіз палітычнай сітуацыі ў Польшчы і Венгрыі".

Адбудзецца таксама прэзентацыя часопіса "Фрагменты" (N 3—4, 1997 г.): "Круглы стол" на тэму: "Сярэдняя Еўропа: культурны міт і/ці культурная рэальнасць".

Уваход на семінар — вольны.

ПОШТА

Шаноўны "ЛІМ"!

Дасылаю на твой адрас свой летапіс жыцця, тыповы, на маю думку, для многіх маіх ровеснікаў. Буду вельмі рада, калі ён заслугоўвае ўвагі.

Ваша пастаянная падпісчыца і зрэд-час карэспандэнтка Алена БАРАДЗІНА.

Гэта не споведзь ідэальнага беларускага інтэлігента. Я — тыповы "прадукт" застою і не пакутніца за нацыянальную ідэю. У 70-я разам са сваімі аднагодкамі натхнёна спявала "Мой адрас — Советский Союз". І дзеці мае па-беларуску не размаўляюць. А я і не цісну на іх: супраць волі чалавека, гвалтам, не зробіш яго нават шчаслівым. Але ўсё мае жыццё — перад імі, і я спадзяюся, што яны гэтак жа вызначацца і ва ўласным, гэтак жа пачуюць сваё беларускае сэрца.

пытаюць: "Вы не ошибліся? Возможно, вы поступаете на русское отделение?" Але і беларускае, хоць і колькасцю адна група на патоку, існавала. Памятаю, як журыліся мы, што ў нашых вёсках школы ўвачавідкі рабіліся рускімі. Але мудры Антон Лукіч Юрэвіч сцвяжаў нас: "Нічога, дзэўчаткі, на ваш век хлеба хопіць, ды яшчэ з маслам". Хлеба і праўда хапіла, хоць часам і гаркаватага. Я хаваю пажоўклую "Народную (яшчэ тую, народную!) газету" з артыкулам Сяргея Законнікава "Беларускае сэрца". Ён пра тых, хто "ўвесь час былі абдзелены ўвагай, разуменнем, маральнай падтрымкай, якія штодзённа адчувалі дыскрымінацыю, выслухвалі здзелківыя заўвагі і кпіны з боку сваіх калег і нават вучняў, але..." Але зноў і зноў адчынялі дзверы школьных класаў і неслі туды беларускае слова. Часам горка было і ад кампліментару, якія гучалі так: "Я думала, што вы выкладаеце зтыку ці англійскую, а вы..." Шчырае здзіўленне

Але, як ні сумна, радавод да пятага калена я, як і мае сучаснікі, наўрад ці здолею скласці. Нават мая маці няшмат расказала мне аб сваіх бацьках. "Час быў такі..." Зручная для некага формула. Каму гэта трэба: затлуміць, задушыць бытам? Наўрад ці скраўняся я ў гэтых пошуках далей, чалавек з правінцыі, які патанае ў клопатах пра хлеб надзённы. "Хлеб наш насущны, усіх нас пасушыць", — згаджаешся з горкай іроніяй Кузьмы Чорнага...

Я — не ідэал. І наўрад ці маю права называцца інтэлігентам, не маючы за плячыма 3 універсітэтаў: дзедка, бацькі, уласнага. І ўсё ж я іх няўлоўна адчуваю, бо ў самым раннім дзяцінстве ад свайго дзедка пачула на памяць "Анчар" і "В глыбокой теснине Дарьяла", якія гэтак жа памятаю цацвёрты дзэсятак год. А што чуюць сённяшнія ўнукі ад сваіх "электратных" дзядоў? Рытарычнае пытанне.

Дакладна ведаю, што прадзед, актывіст

Сны аб Беларусі ў канцы XX стагоддзя

А я — руская. Праўда, у дадзеным жыццёвым выпадку гэта гучыць як анекдот "Негр загарэе". Бо пры любым новым знаёмстве першым пытаннем я чую: "Вы настаўніца?", а другім: "Беларускай мовы?" Часам яны аб'ядноўваюцца, і, я думаю, прычына не толькі ў нашым невыкараняльным нават на самым высокім дзяржаўным узроўні беларускім акцэнтам (як выказаўся нехта з расійскіх пісьменнікаў, будучы ў Мінску: "Слова-то, вродэ, рускіе, а вот язык...").

Так, я настаўніца роднай мовы і літаратуры і мой стаж дазваляе мне пэўным чынам убачыць некаторыя праблемы.

Адна з іх — інтэграцыя з Расіяй, якая, магчыма, сёння фарсіруецца не з такой хуткасцю, як тады, калі нараджаліся гэтыя радкі. І, як на думку дылетанта ў паліталогіі, імпат самых "вялікіх інтэгратораў" значна ачах, прынамсі, яго знешнія праявы. Аднак па-ранейшаму вусцішна ад спакойных разваг некаторых суайчыннікаў, нахшталт: "У гісторыі цывілізацыі былі выпадкі, калі слабыя народы раствараліся ў больш моцных". А як быць таму, хто не адчувае гэтай самай слабасці? Не хоча растварацца? Калі адчувае сілы і хоча аддаць іх на карысць сваёй Бацькаўшчыны? Калі выразна разумее пры гэтым, што з правамі меншасці ў нашым грамадстве яшчэ горш, чым з усімі астатнімі?

Інтэлігенцыя — аб'ектыўна прыхільнік прагрэсу, носьбіт прагрэсу. Яна ўсведамляе, што ў імя прагрэсу некаторыя слабыя народы паглыналіся больш моцнымі. І каму ў такім выпадку справа да самотнага беларускага сэрца? Хача я — руская. Прынамсі, магу сцвярджаць, што ўва мне палова расійскай крыві: бацька — ураджэнец паўднёвага Урала (дзе я ніколі не была) і, як казаў пры жыцці, зямляк Ельцына. Прозвішча мае ну проста ад герояў Маркава ці Шолахава. Павінна, здавалася б, адчуваць моцны поклік продкаў, а Таццяну Дзьячэнка лічыць ледзь не за стрыечную сястру.

Але на маім сталіне Маркаў і не Шолахаў, а перш Канчэўскі, Дубянецкі, Караткевіч. Я знаходжу ў іх сябе, але гэта асобная, доўгая і шчылівае размова.

Я памылкава сеў не ў той вагон, Не ў той вагон і не на тым паўстанку... І нехта паўтарае безупынку, Што я павінен скокнуць на хаду, А не чакаць наступнага прыпынку.

Гэтыя радкі М. Федэюковіча — і пра сябе, і пра тых, хто трагічна апырэдзіў свой час.

А мяне не ў свой вагон пасадзілі супраць маёй волі. І безумоўна ж, дбаючы аб маім асобным сярэд усеагульнага шчасці. У час чарговага пералісу, у самы росквіт застою, мяне настойліва запісалі рускай. "По отцу!" — пераконвала чыноўніца. Пры абмене пашпарта ўжо ў 80-я я паспрабавала напісаць у картцы "беларуска", але пільнае наменклатурнае вока ўсё ж згледзела "фальсіфікацыю". Так і жыў з беларускім сэрцам і неадпаведным яму запісам у адпаведнай графе. Камусьці гэта было трэба?

...Я — залатая медалістка. І ў прыёмнай камісіі правінцыйнага тды педінстытута, якому сёння ёсць чым ганарыцца, у тым ліку і ўніверсітэцкім статусам, мяне ветліва

маладзенькай практыканткі. Сёння яны складаюць пераважную большасць таго, што называецца электаратам.

Было і масла, у сэнсе бальзаму на душу, у пачатку 90-х. Людзьмі зваліся.

Я — не дысідэнт. Вывучала і выклдала спадчыну Брэжнева і чытала вучням:

Дзве мовы у мяне — Жыцця майго асновы, Мне іх не разарваць, Як рэчышча крыві. Они слились во мне У патак адзінай мовы Адзінай мовы братства і любові.

Я мела малодшага па ўзросце брата, таму не адразу прыйшло ўсведамленне, што з двух братаў звычайна заўсёды адзін старэйшы. У нашым варыянце — заўсёды адзін і той жа. І сёння мне хочацца працытаваць зусім іншыя радкі, народжаныя ў такім жа, як і мой, роздуме:

Я не ведаю, хто будзе Аб Русі знябытай плакаць... Я, напэўна, не заплачу, Хоць і я ў сваім багне Мала што пад небам значу...

(Л. Галубовіч. "Саюзная элегія")

Лепшыя гады майго жыцця прайшлі ў інтэрнацыянальным вайсковым гарадку, і я не кіну каменя ў сяброў маёй маладосці. А як радасна было недзе ў Тэрмезе сустрэць амаль суседа з Зэльвы ці Слоніма! І якое значэнне мела, Івановіч ён ці Абрамян? Але воль "малюнак з натуры". У час апошніх выбараў чую ў суседняй кабіне: "Да вычэркнай всех, все здесь одинаковые дебилы". Вымаўленне чыстае, расійскае. Воль так мае сённяшня інтэлектуальныя ваенныя лётчыкі, вяршаюць мой лёс. У такіх выпадках каўказец хапаецца за зброю. А беларус? У яго ёсць улюбёнае выйсце: паказаць пану ў кішэні кукіш. І я не знаходжу нічога лепшага, як прагаласаваць за прадстаўніка амаль збанкрутаванага на той час БНФ. Я — руская?..

Дарэчы, пра БНФ, і не толькі. Выкладаючы сваім "замежнікам" метадыку літаратуры, я кажу ім, што беларус-славянік — гэта не прафесія, а місія. І калі ты не ў БНФ, то "молва тебя запишет". Прычым неістотна, ліберал ты ці радыкал. Абавязкова цябе будуць лічыць апазіцыянерам і патэнцыяльным нацдэмам. А калі ты жанчына, то мужчыны палічаць за абавязак дасылаць табе паштоўкі выключна з выявай Скарыны. Нават 8 Сакавіка. Праўда, зварот "шаноўная пані" многае кампенсуе.

Дарэчы, пра пані. Некалі бабуля ціхенька, але з гонарам гаварыла, што паходзіць з патомнай шляхты. Яна не лічыла гэта ганьбай, як многія вакол, але мы яе не разумелі, "унукі" Суварова, Чапаева, Паўліка Марозава.

Мая бабуля, вечная працаўніца і цярдлівіца, хай гэтыя радкі будуць маёй запозненай данінай любові і павагі! Цяпер я, здаецца, цалкам разумеем цябе, і мне сорамна за кпіны з твайго вымаўлення калі не выхаванкі інстытута высакародных дзядчат, то, прынамсі, жаночай гімназіі.

новай улады, быў ёю ж знішчаны на Салаўках, там жа загінуў і дзедка брат.

Часам заўважаю ў сваім сыне, дзіцяці тыповых "саўкоў", дзіўныя рысы: цягу да вытанчаных рэчаў, карцін, тое няўлоўнае, што называюць пародай. Некаторыя адзначаюць гэта і ўва мне. Але я больш адчуваю сябе сялянкай. І, думаецца, гэтае ўсведамленне жывіцца геннай памяццю. Можна, яна якраз ад уральскай бабулі Анны, якую я ніколі ў сваім жыцці не бачыла? І тады я — руская? З тых не разбэшчаных калгаснымі ладам расійскіх сялян, аб якіх так годна апавядаў мне некалі бацька. З тых, хто, адчуўшы пякельнае дыханне новай дзяржаўнай машыны, пазбаўляўся зямлі, гаспадаркі, падаваўся ў горад, ратуючы дзяцей, і паміраў заўчасна, збудзіўшыся па карміцельцы.

Некалі Сталін сказаў: "У селяніна няма рабскай прывязанасці да зямлі". І ўсё ж яна ёсць. Яе не здолелі вынішчыць. Дваццаць год жыў у ў горадзе, і ўсё ж ува мне выжыла беларуская сялянка, пераадолеўшы моду заехаць як мага далей і пасяліцца як мага вышэй ад роднай зямелькі.

Да таго, як займаць свае 10 сотак, я часта прасіла гарадскіх сябровак узяць мяне на дачу пакарпацца ў зямлі для душы, і "ў гэтым месцы" яны мяне не разумелі, бо бачылі ў такім занятку абрыдлую працу. Безумоўна, не хацелася б дапускаць блюзнёрскай думкі, што да зямлі ўжо цягне па іншай прычыне...

Усё мяняецца ў наш час імкліва. Учарашнія героі становяцца "кучкай авантурыстаў". Я з жахам думала, хутка да яе ж далучаць і Кастуся Каліноўскага, дзябруца і да яго. Але, перачытаўшы "Мужыцкую праўду", з палёгкай уздыхнула.

Зямля і прыватная ўласнасць — воль грунт дабрабыту для мужыка, лічыў Яська — гаспадар з-пад Вільні. Не парабак, не пралетар. Гаспадар! Сваё — гэта агульна-чалавечая каштоўнасць і стымул прагрэсу, сцвярджаюць сучасныя філосафы. І таму мара мець на сваіх сотках дамкі і бэз пад расчыненым акном сёння ўжо не называецца мяшчанствам. А як, бывала, абараняла годнасць гэтага саслоўя мая бабуля, калі мы з сястрой у саўковым запале крычалі: "Мешчанство!"

У студэнцтве я ніяк не магла атрымаць "выдатна" па замежнай літаратуры, бо не разумела (і вечна выцягвала) пытанне: "Лёс маленькага чалавека ў паваротных момантах грамадскага быцця". На сёння некалькі такіх паваротаў я ўжо спасцігла на ўласным ілбе. І, хача нічога выправіць ужо нельга, я зразумела, што мае вартасці — працяг вартасцей грамадства, як, адпаведна, і мае заганы, а лёс мой — ужо гісторыя.

Але я не хачу, каб яна паўтаралася рэхам бабулінага "Час быў такі...", і не ведаю, што сёння мне рабіць з маім беларускім сэрцам у час, калі моцны народ не мае нічога супраць, каб у ім растварыўся народ слабейшы. Наўрад ці зменіцца і мой беларускі менталітэт, бо я не хачу гэтага. Мне зручна з ім, нягледзячы на тое, што ён не адпавядае запісу ў пашпартаце.

Алена БАРАДЗІНА

Пра раздвоенасць душы і свядомасці беларуса, пра адсутнасць духоўнага яднання і трагічныя наступствы гэтага шмат напісана, пачынаючы з канца XIX ст. і да нашага часу. Гаворачы аб прычынах, аналітыкі называюць найперш геапалітычнае становішча Беларусі, спрадвечнае саперніцтва на нашых землях усходніх і заходніх палітычных і культурных уплываў. Але названыя чыннікі даюць адказы далёка не на ўсе пытанні, пастаўленыя гісторыяй і сённяшнім днём. Відаць, трэба не толькі лічыць чужыя грахі, але прызнаць долю віны і за самімі беларусамі, успомніўшы такія праявы нацыянальнага характару, як сервілізм, "хутарская свядомасць", схільнасць да згодніцтва і асіміляцыі. Пошук гістарычных каранёў такіх рысаў будзе для нас слабым суцэшэннем, бо ёсць прыклад суседзяў, якія мелі падобны гістарычны лёс.

Зварнуўшы крытычны позірк на саміх сябе, пашукаем усё ж падставы для жыццёвага аптымізму. Для гэтага, найперш, перагорнем старонкі з некаторых твораў адраджэнцаў канца XIX — пачатку XX стагоддзя, якія запачаткавалі асэнсаванне складанасцяў беларускага шляху, адметнасць нацыянальнай свядомасці беларусаў.

ці — у часы БНР, у БССР і ў Заходняй Беларусі і вымагалася задачамі непасрэднага дзяржаўнага будаўніцтва. Фабіян Шантыр, загадчык Смаленскага аддзела Беларускага, у працы "Патрэбнасць нацыянальнага жыцця для беларусаў і самаадзначэнне народу" (1918), вызначыўшы прыкметы нацыі — духоўныя (мова, звычкі, гістарычнае мінулае, вера) і прыродныя (рэльеф, клімат, уплыў суседзяў) — шукае тое нябачнае звязно, што лучыць усе гэтыя прыкметы ў адно цэлае. Ім, на думку аўтара, з'яўляецца нацыянальны інстынкт. "Інстынкт нацыі, — зазначае ён, — гэта той магучы звязак, што застаўляе кожнага чалавека з няўясненай сілай цягнуцца да "свайго". У людзей маласвядомых нацыянальны інстынкт выліваецца ў незалежным ад волі групуванні там, дзе ёсць

як "ваганне паміж Захадам і Усходам і шчырае непрыхільнасць ні да аднаго, ні да другога", Абдзіраловіч гаворыць пра нацыянальнае тоеснасць, адэкватнасць беларусаў. Чужыя уплывы "гвалцілі душу беларуса, толькі прымушаючы яго ўбачыць, што ў чужой скуру заўсёды дрэнна, што трэба вытараць нешта сваё, роднае, блізкае, арганічнае. Тыя, што змагаліся за душу беларуса не ўцямілі, "што разам з беларусчынай мы трацім і лепшую частку чалавечнасці". Амаль тымі ж словамі гэта пацвярджае і У. Самойла: "Знічтожце маё беларускае "Я", пазбаўце мяне ўсялякага "пачуцця сілы", усялякага жыцця, — і вы знічтожыце і ўвесь мой беларускі, і ўвесь мой агульны свет".

У. Самойла падняў тэму беларускай ідэі і самасвядомасці на ўзровень рэлігійна-філасофскага асэнсавання. З вышыні свайго духоўнага досведу ён убачыў сілу народа ў аб'яднанні "ў Духу", што дае "іскры жыццядайнага аптымізму, без якога нямашака ні магчымасці, ні сэнсу, ані жыццё, ані перамога ў жыццёвай барацьбе". Жыццёвы аптымізм складае сутнасць хрысціянства. Як казаў Спіноза: "пачуццё радасці ёсць суб'ектыўнае адбіццё ў нашай свядомасці аб'ектыўнага факта росту і расшырэння нашае душы, развіццё ў нас часткі жывога Бога", таму, заключае У. Самойла, "толькі сапраўдны Бог жывое актыўнасці і творчага аптымізму, толькі гэтая праўдзівая рэлігія святла і радасці захаваць беларуса яго асабістае і нацыянальнае "Я"... Словы аўтара гучаць як малітва за беларускі народ: няхай "прамень сонейка прыйдзе зверху, няхай жыватворная благадаць гэтага сапраўднага Духа Бога агністымі языкамі сыдзе на галовы беларускага народа..."

Магутным будзіцелем духоўнай аднасці з'яўляецца, на думку аўтара, нацыянальнае пачуццё і нацыянальная ідэя. "...Ужо самі факты нацыянальнага самапацвянення, факты усведамлення кожным асобным "я" сваёй арганічнай аднасці з вялікім нацыянальным "Я" крытычна-трывала ўзвышаецца жыццёвы аптымізм у загнаным, панурым дагэтуль народзе". Такі спаяны сувязю нацыянальнага пачуцця народ прадстаўляе ў жыццёвай барацьбе непараўнальна вялікую сілу, чым народ, які з'яўляецца... толькі этнаграфічнай масай". Такое разуменне дыялектыкі Бога і чалавечага ў дапасаванні да нацыянальнага сапраўдзі, як сведчыць вопыт еўрапейскай гісторыі, сілкуе народ жыццёвым аптымізмам, верай у сваё высокае прызначэнне, у раўнапраўнае становішча сярод народаў.

Тэма ўплыву хрысціянства на беларускую нацыю была працягнута (але ў іншым, гістарычным плане) Адамам Станкевічам у працы, напісанай у 1940 г. да 950-годдзя хрысціянства Беларусі. Зыходзячы з прынцыпаў хрысціянства, якое дае права кожнаму народу на сваё нацыянальнае жыццё, але асуджае нацыянальныя згаізм, А. Станкевіч разглядае ўплыў рэлігіі на беларускую гісторыю. "...Хрысціянства, як рэлігія, лучыла і яднала беларускія плямёны ў адно цэлае і нацыянальна асобнае, вытараючы супольную ў народзе веру, погляды, традыцыі, культуру, супольную народную душу... сягаючы да душы народу, вытварала і закрэпляла нацыянальнае, вядомыя толькі беларусам асаблівасці". Сапраўды, рэлігійная ідэя была, відаць, адным з першых аб'ядноўваючых фактараў беларускай нацыі. На думку аўтара, у першыя стагоддзі існавання на беларускіх землях не было мацнейшы нават за "дзяржаўную супольнасць".

На ўзроўні індывідуальна-псіхалагічным А. Станкевіч бачыць ролю хрысціянства ў тым, што яно творыць "глыбокі духоўны кантакт у народных чутцях, які часта нясведма падтрымлівае і творыць нацыянальнае пачуццё..."

Разглядаючы ролю праваслаўя, каталіцызму і уніі на розных этапах беларускай гісторыі, А. Станкевіч падмаецца над канфесійнымі спрэчкамі і ў залежнасці ад эпохі аддае належнае кожнай з іх. З яго разважанняў вынікае, што нацыянальная ідэя і нацыянальнае самасвядомасць — з'явы надканфесійныя. Аўтар засцерагае ад фармальнага аб'яднання канфесій, ён заклікае ў практычнай дзейнасці больш увагі звяртаць на тое, што аб'ядноўвае, што лучыць у хрысціянстве, шукаць гармонію ў нацыянальным і рэлігійным.

Як сведчыць гістарычны вопыт, фармаванне нацыянальнай самасвядомасці — гэта складаны і супярэчлівы працэс, які адбываецца на двух узроўнях — тэарэтычным і побытавым. Нацыянальная ідэя, нацыянальная аднасць усведамляецца спачатку на індывідуальным узроўні найбольш перадавой, адукаванай часткай грамадства — інтэлігенцыяй. На ёй ляжыць адказнасць за стварэнне на грунце навуковым і ў прафесійнай культуры нацыянальнай ідэалогіі, абаснаванне гістарычнай місіі і гістарычнае жыццё народа. Беларускія адраджэнцы XIX — пачатку XX ст. заклалі першыя падвалы гэтай нялёгкай працы, якая чакае свайго працягу і лагічнага завяршэння.

Лідзія КУЛАЖАНКА

У ПОШУКАХ ЖЫЦЦЁВАГА АПТЫМІЗМУ

НА ПУЦЯВІНАХ ДА БЕЛАРУСКАЙ ІДЭІ

XIX стагоддзе, на працягу якога прарасцала і выпяляла зерне беларускага нацыянальнага адраджэння, адначасова нарадзіла і такую цікавую з пункту гледжання праўдзівую свядомасць плынь як "западно-руссизм". Як зазначаў вядомы публіцыст, грамадскі і палітычны дзеяч Аляксандр Цвікевіч, на працягу XIX і пачатку XX стст. "западно-руссизм" згуртаваў вакол сябе ў Беларусі значны лік прыхільнікаў, выпрацаваў сваю ўласную ідэалогію і ў гэтым сэнсе супроцьпастаўляў сябе плыні нацыянальна-беларускай. Ідэалаг "западно-руссизма" М. Каяловіч беларускі рух назваў сепаратызмам, "польскай інтрыгай", а любіць Беларусь, на яго думку, можна "толькі па-руску". Важна зазначыць, што "западно-руссизм" быў гістарычнай школай і ідэалогіяй цалкам мясцовага паходжання і ўзнік, на думку А. Цвікевіча, "як антытэза сілам паланізуючым, якія ішлі на Беларусь з захаду і якія намагаліся тэарыяй і практыкай давесці, што Беларусь ёсць частка Польшчы і што беларуская народная культура ёсць сваяадменная польская культура"... "Западно-руссизм" якраз і змагаліся супраць гэтай тэндэнцыі, заклочыў ён, але ў інтарэсах не Беларусі, а Вялікай Расіі.

Якая ж прычына такой формы свядомасці і яе жывучасці? Акрамя сацыяльна-эканамічных каранёў, на якія ўказаў А. Цвікевіч у працы "Западно-руссизм" (Мн., 1929), былі і ідэяна-псіхалагічныя прычыны, пра якія ён пісаў яшчэ ў 1926 г. Беларуская інтэлігенцыя, на думку публіцыста, набраўшыся "чужога духу", не хоча "выходзіць з таго душэўнага пакою, з таго спецыфічна-інтэлігенцкага духавага камфорту, які даецца ёй прыналежнасцю да высокай, хоць і чужой культуры. Інтэлігенцыя ў гэтым сэнсе і ляніва, і рэтраградна, і апартуністычна". Аналізуючы "аргументы" супраць беларускага культурнага адраджэння, аўтар прыходзіць да высновы, што "справа тут не ў тэарэтычным аргументаванні, а ў самым звычайным патрыятызме", які ў адносінах да Беларусі можа быць толькі ахвярным і для якога беларуская інтэлігенцыя часам не хапае адвагі. "Вось у гэтай адвазе, у гэтым рашэнні пайсці ў беларусчыну, пайсці чэсна, не для адчэпкі, не для прыпасоблення", а тым больш не для спекуляцыі — вось у гэтым ляжыць галоўная псіхалагічная перашкода". Нельга не пагадзіцца з нарадасным пафасам, якім завяршае свой артыкул А. Цвікевіч: "Безупыльна на яго (інтэлігентна) будзе насоўвацца пагроза варажых поглядаў, здэку, клінаў, — ён будзе ўсюды з ёй сустрэцца, усюды яны будуць яго непакіць. Беларуская Галгофа — інакшнельга назваць ператварэнне сучаснага інтэлігента на Беларусі ў свядомага працаўніка".

XIX стагоддзе, калі Пецярбург актыўна пачаў асвойваць "новы прысоеднёны" землі, а Варшава не спяшалася здаваць пазіцыі, асабліва ў сферы культуры і адукацыі, было часам найбольш вострага саперніцтва

двюх моцных культур на Беларусі. Тым не менш, беларуская ідэя і беларуская самасвядомасць развіваліся ў апазіцыі да пальшчыны і афіцыйнага "западно-руссизма", жыліліся самой беларускай глебай і адлюстроўваліся на прафесійным узроўні найперш у гістарычнай літаратуры. "Гістарызм" быў на той час адзіна магчымай формай праявы нацыянальнай свядомасці пры адсутнасці нацыянальнай філасофіі і зародкавага стану класічнай літаратуры.

Іншы, звернуты ў практычна-палітычны бок характар мела ідэалогія беларускай фракцыі народнікаў, створанай студэнтамі Пецярбургскага ўніверсітэта восенню 1881г. Гэта была першая нацыянальная палітычная арганізацыя, якая ўзнікла на хвалі агульнарасійскага рэвалюцыйна-дэмакратычнага руху. Гоманайцы ўпершыню загаварылі пра беларускі народ не ў гісторыка-этнаграфічным, а ў сацыяльна-прававым сэнсе, як народ, здольны развіць свае сілы і тварыць самастойнае жыццё. У сваім тэарэтычным органе — часопісе "Гоман" — беларускія народнікі ўпершыню выказаліся пра неабходнасць фармавання нацыянальнай самасвядомасці беларусаў, пра ролю інтэлігенцыі ў прабуджэнні народа. У адзеве "Да беларускай моладзі" ёсць усведамленне гістарычных крыўдаў свайго народа, прычым страціў ім сваіх інтэлектуальных сіл і ўпэўненасць, "што і наш народ, як і ўсялякі іншы, мае задаткі і законныя правы на выбранне сябе самастойным і раўнапраўным членам агульнай федэрацыі славянскай сямі". Абгрунтаванне гоманайцамі права беларусаў на сваю дзяржаўнасць і культуру цесна звязвалася з усведамленнем беларусамі свайго нацыянальнага "Я", бо "без усведамлення сваёй асобы кожным чалавекам народ быў бы статкам; без усведамлення сваіх асаблівасцяў кожным народам такім статкам было б усё чалавецтва. Гісторыя чалавецтва заключаецца менавіта ў тым, што з першапачатковай абыякавасці дзікіх народаў паступова выдзяляюцца асобы народаў, гістарычна цывілізаваных". Падтрымліваючы прынцып федэралізму, беларускія народнікі падкрэслівалі, што якраз "асаблівасці і могуць служыць заручкай будучага шырокага развіцця часова падаўленай народнасці, у якой рана ці позна прабудзіцца народная самасвядомасць". Гоманайцы сцвярджалі, што беларускі народ ужо усведамляе свае нацыянальныя інтарэсы, адрозны ад польскіх і велікарускіх, адчувае сваю арганічную цэласнасць і адзінства.

Гістарычная публіцыстыка "Гомана" знаменавала пачатак новага этапу ў развіцці нацыянальнай самасвядомасці, звязанага са спробай тэарэтычнага асэнсавання паняццяў нацыі, нацыянальнай ідэі, з наданнем ім палітычна-прававага афармлення.

Далейшае развіццё гэтай традыцыі адбывалася ў ўмовах беларускай дзяржаўнас-

"сваё", "роднае" — зямля, мова, дзе жыўць яму падобныя. Для свядомых нацыянальны інстынкт выражаецца ў асмисленай любові да "свайго"... у праўдзівым высшым патрыятызме". Ф. Шантыр аддае перавагу аб'ектыўным прыродна-біялагічным нацыянальным фактарам, думаецца, з мэтай умацаваць у тых канкрэтных нялёгкіх умовах веру беларусаў у свае сілы на шляху нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва: "Нацыя, маючы пад сабой нязменны грунт, пакуль гэты грунт не змяніўся, не можа перарабіцца ў другое... змяніць свой воблік ці вымерці", — падкрэсліваў ён.

Паўнаўтарскае грамадскае быццё Ф. Шантыр бачыць толькі як быццё нацыянальна-свядомае; нацыянальнае свядомасць ён разглядае як духоўную лучнасць нацыі: "Свядомасць свайго краю, усё свайго роднага, свядомасць поступу свайго нацыянальнага "Я" — гэта найважнейшая патрэба ўсяго народа, гэта той штодзённы яго духоўны бар, без каторага ён, як народ, дастойна жыць не можа". І далей заключае: "Толькі народ свядомы... становіцца раўнапраўным сябром у сямі народаў свету".

Грамадскія і культурныя дзеянні "віленскай школы", адцягнутыя мяжой ад канкрэтнай працы ў нацыянальным доме, таксама ў сваіх навукова-публіцыстычных працах значную ўвагу ўдзялялі нацыянальнай праблематыцы. Аналізуючы розныя прыкметы нацыі, Т. Вароніч (псеўданім Тадэвуша Урублеўскага, віленскага адваката) прыходзіць да высновы, што адзінай істотнай адзнакай народа з'яўляецца яго нацыянальная свядомасць і культурная аднасць, а этналагічныя прыкметы не маюць асаблівага значэння. Разглядаючы фактары, якія ўплываюць на развіццё нацыянальнай самасвядомасці, аўтар адзначае, найперш, супольнасць культурнага і эканамічнага жыцця, прычым у эканамічнай сферы — не толькі супрацоўніцтва, але і канкурэнцыя на ўнутраным рынку. Пра патрыятызм, як вышэйшую праяву нацыянальнай самасвядомасці на ўзроўні пачуццяў, аўтар зазначаў наступнае: "Як рэлігійным жыццём з'яўляецца зліццё з Богам праз любоў да Бога, так жыццём патрыятычным ёсць зліццё з народным духам праз любоў да бацькаўшчыны".

Неабходнасць эканамічнага грунту для паспяховага нацыянальна-культурнага адраджэння пераканаўча паказаў Антон Луцкевіч, у той час старшыня Віленскай Беларускай Рады. "Без уласнасці і зямлі, — падкрэсліваў ён, — няма пачуцця чалавечага, а калі яго няма, то як можа зарадзіцца свядомасць нацыянальная?" І далей: "Нацыянальнае свядомасць нельга аддзяліць ад свядомасці праваў чалавека і грамадзяніна. Яны так цесна звязаны, што калі будзіцца адно, яно неадступна будзіць і другое, — а ў той жа час, дзе няма свядомасці нацыянальнай, там няма месца і для чалавечай гордасці". Лагічным працягам гэтых разважанняў стала выснова пра здабыццё незалежнай дзяржаўнасці, ва ўмовах якой толькі і магчыма забяспечыць эканамічны фундамент пад будучыню Беларусі.

Асобнае месца ў адраджэнскай літаратуры 1920-х гадоў займаюць літаратурна-філасофскія эсы Ігната Абдзіраловіча (Канчэўскага) і Сулімы (Уладзіміра Самойлы). Вызначыўшы сутнасць беларускага шляху (ідэі)

7 лістапада ў "ЛіМе" пад рубрыкай "Шляхі" быў змешчаны артыкул доктара філасофскіх навук Міколы Крукоўскага "Запаліць святло ў душах...". Змест яго пэўным чынам раскрываўся ўжо ў падзагалюку: "Рэальнасць і грамадскі ідэал у сучаснай Беларусі". Так, гаворка ў ім ішла менавіта пра значэнне і ролю ў жыцці народа грамадскіх ідэалаў, якія выяўляюцца найперш у нацыянальнай ідэі. Пазней, у двух наступных нумарах штотыднёвіка, гаворка прадоўжыў пэўным чынам прафесар Леанід Лыч у артыкуле "Нацыяналізм". У кантэксте гэтай размовы — і артыкул Лідзіі Кулажанкі, які друкуецца сёння.

Зноў выдадзена ў Горках

Чытачы "ЛіМа", пэўна, памятаюць, што летась прайшлі Першыя міжнародныя Гарэцкія чытанні. Мне прыемна паведаміць аб тым, што ў Горках выйшлі з друку даклады і паведамленні, што прагучалі на іх. Кніжка змяшчае 94 выступы літаратуразнаўцаў, лінгвістаў, педагогаў, музейных супрацоўнікаў не толькі Беларусі, але і Масквы, Санкт-Пецярбурга, Польшчы. У прадстаўленых матэрыялах разглядаюцца шматлікія пытанні жыцця і творчасці М. Гарэцкага, метады выкладання яго твораў у ВНУ і школах. Па пытаннях набываць кнігі звяртацца ў Горакі гістарычна-этнаграфічны музей па адрасе: 213410, Магілёўская вобл., г. Горкі, зав. Якубоўскага, 2, ці па тэлефоне 2-34-87 (код Горак 8-233).

М. СТУДНЕВА,
навуковы супрацоўнік Горакскага музея

Успомнілі сатырыка

90-годдзю з дня нараджэння Міхася Скрыпкі прывячалася літаратурная сустрэча, што прайшла ў Мінскім энергетычным тэхнікуме. Пра гэта расказала бібліятэкарка Раіса Майсеенка. Творы М. Скрыпкі прачыталі студэнты. А госці — пісьменнікі Рыгор Яўсею і Іван Курбека ўспомнілі сустрэчы з Міхасём Аляксандравічам, прачыталі свае гумарыстычныя вершы.

Людміла КОЛЬЧАНКА,
бібліятэкар тэхнікума

Мар'іна Горка — імя паэтычнае

У апошнія гады досыць актыўна выходзіць да чытача са сваімі новымі творамі паэт Аляксей Пісарык. Яго вершаваныя зборнікі, выдадзеныя ў прыватных мінскіх выдавецтвах, прадстаўлены чытачу змільвімі прадмовамі С. Законнікава і В. Гардзея.

У гонар паэта-земляка ў Мар'інай Горцы быў наладжаны літаратурна-мастацкі вечар. Паэта віталі мастацкі калектыв "Ярыца", артысты славутага жыновічаўскага калектыву, эстрадны спявак Якаў Навуменка. Цёплае слова пра А. Пісарыка сказаў старшыня Пухавіцкага райвыканкама Фёдар Супрун. Вечар, які прайшоў у раённым Доме культуры, сабраў паўноткую залу ўважлівых да культуры, да паэзіі людзей. Яно і не дзіўна. У Мар'інай Горцы працуе літаратурнае аб'яднанне. Мясцовая друкарня выдае кніжную серыю "Паэты Пухавіччыны". Ужо пабачылі свет кнігі Вольгі Савасцюк і Рыгора Папара, падрыхтаваны да друку вершы Уладзіміра Рунцэвіча, Аляксандра Пікуліка.

Аляксей КАРЛЮКЕВІЧ

Калі ласка, на імпрэзы ў ДЛ

Снежаньская афіша Дома літаратара адкрываецца 8 снежня літаратурна-мастацкай вечарынай да дня нараджэння М. Багдановіча "Мне доўгае расстанне з Вамі...", якая пачнецца ў 18 гадзін.

У гэты ж час 17 снежня адбудзецца прадстаўленне паэтычнага тэатра "Зніч" з А. Атаманавым — "Тут, на Беларусі", а 22 снежня — прэм'ера дакументальнага фільма "Дыярыюш наваградскі" (да 200-х угодкаў А. Міцкевіча).

У 19 гадзін 12 снежня пройдзе сустрэча маладых беларускіх і ўкраінскіх пісьменнікаў.

Запланаваны чарговыя пасяджэнні секцый: паэзіі — 11 снежня, крытыкі і літаратуразнаўства — 15 снежня, прозы — 18 снежня, літаратуры для дзяцей і юнацтва — 22 снежня.

Пачатак згаданых мерапрыемстваў — у 15 гадзін.

А 11 снежня ў 17 гадзін у памяшканні Таварыства дружбы і культурных сувязей з замежнымі краінамі можна папрысутнічаць на вечарыне славацкай паэзіі "З берагоў блакітнага Дуная".

ВІШУЕМ!

ВЯЛІКАЯ сусветная сувязь з'яў і рэчаў... Не тая сувязь абставін атачэння і лінейнага часу, што падпарадкоўвае сабе чалавека абыводнаму свядомасці, не прыватнае ўзаемаспалучэнне ўчынкаў і падзей, не эмпірыка жыццёвага шляху, а высаваны асабовасцю і адметнасцю творцы перагук з неабсяжнасцю светабудовы, з пазасветным (запрэдельным), з глыбінямі пазнання і ззатэрычнымі вышынямі сусветнай думкі.

Менавіта гэтая сувязь адчуваецца ў творчасці Алясея Разанава. Менавіта такія каардынаты быцця пазначыў ён сабе. Хаця — пазначыў — не зусім дакладна. У творцы

ры сутнасца. Так, яшчэ рыфмаваны радок, паводле ўсіх канонаў рэгулярнага верша. Аднак — не ад маладога наіву або стыхійнага пацукця ці выштукаванай фантазіі. Моўленае — хутэй ад навукі, ад законаў фізікі: "І білі звонкія ранеты, Павыпадковай галаве. А адкрыццё брыло на чамі Пад гонам рэчак і асін У выпадковасці адчайнай Невыпадковае зусім".

Знешне тут нібыта няма адкрытага выкліку Арыстоцэлевай выснове "прыпадабнення прыродзе", што стагоддзі лічылі адзіна магчымым мастацкім законам для літаратара, мастака, кампазітара. Ды і А. Разанаў, зразумела, у 70-я гады XX стагоддзя быў ужо далёка не першы, хто парушыў класічныя

цэ-прэзідэнт Беларускага ПЭН-цэнтра, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы... Перакладае ён, перакладаюць яго...

Згадаць тымчасовыя жарсці імкнуса не толькі таму, што А. Разанаў мае цвёрды характар — выстаяў, перамог. Не толькі таму, што яго падтрымалі самыя розныя літаратары і дзеячы культуры, чытачы — найбольш мастакі, навукоўцы, студэнты, што ў падтрымку паэта наладжваліся імпрэзы, і змястоўныя.

Мелася адбыцца вось тое неадпрэчнае, вызначальнае — пра што вялася гаворка напачатку: як творца ён падпарадкаваны Вышэйшаму Інстынкту (Наітыю), яго літаратурнае быццё высавана ім, але і шчасліва за-

Шлях у неабсяжнае

гэтага складу адчужанасць, адстароненасць духу даюць такую волю выяўлення і самавызначэння, што часам яны атаясамліваюцца з поўным адстараненнем асабістай волі ў творчасці, калі факт пазнання і чыннік дзейнасці сыходзяцца ў адным стваральным моманце. Калі мастак — не толькі суб'ект, што выконвае нейкае дзейства, але і аб'ект, рухомы моцай свайго дару. Памятаецца, у фільме Формана "Амадэус" ёсць такі эпізод: цешча распякае Моцарта, той спачатку слухае яе, а потым у галаве яго ўзнікае вірлівая арыя. І ён чуе толькі яе, арыю.

Прырода дару А. Разанава, безумоўна, зусім іншая — калі згадаць вяршыні, ён бліжэй да Гегеля ці Баха, аднак гаворка не пра тое: пра сутнасць творчага выяўлення. Выяўлення, для якога ўласцівы не эмпірычны, а розумаспасцігальны характар засваення рэчаіснасці. А судносіны паміж гэтымі формамі засваення, паводле Канта і Шпенгераў, павінны адпавядаць адносінам свету вопыту да свету магчымага. Гістарычная рэчаіснасць у лінейным часе ніколі не выяўляе эпоху так, як гэта дадзена тварэнням духу. А якія б драмы ні адбываліся на падмоцах сусветнай сцэны, гэты творца застаецца залежны не ад гістарычных сюжэтаў і фабул, а ад схем касмічных эпох.

Калі не безумоўна, дык хутэй за ўсё, А. Разанаў ніколі не будзе тым паэтам, якога чытаюць шырокія масы, але сталеца — стаўся — праявай духу, што пазнавальна і вызначальна для тых, каму наканавана адчуваць увасобленую ў мастацкай тэкстуры волю Творцы сусвету. Для тых, хто шукае Ісціну, для каго мастацтва, Art — вышэйшае празарэнне, а паэзія — спасціжэнне свету праз спазнаванне чалавека, далучэнне да сусветнай таямніцы. У сваёй Айчыне і за яе межамі.

Зазвычай прынята, вядучы гаворку пра А. Разанава, пазначаць рэзкі паварот у яго творчасці, падмацоўваючы думку словамі паэта: "перакрэсліць і нанова пачаць". Мне ўжо даводзілася згадаць — А. Разанаў сапраўды ўвесь час шукае спосабы свайго быццянага, свядомаснага і мастакоўскага выяўлення. Аднак — у рэчышчы сваіх філасофскіх і паэтычных прынцыпаў. Яго цікавіць сэнс рэчаў, рэчываў і з'яў, іх магутная і адчуваная сутнасць. Ён не бярэ ў разлік не толькі паэзію дыдактычную, гістарычную і звычайную (тое, што можна распавесці прозай), але і паэзію чыста лірычнага кшталту, дзе эмпірычнае пазнанне спалучаецца з эмоцыямі і гармоніяй класічнага вершаскладання.

Ад самага пачатку А. Разанаў рыхтуе прарыв у іншыя вымярэнні, салідарызуючыся з творцамі, што высвечваюць патаемныя нет-

"Малы курэц" 1951.

каноны. Ад канца XIX — пачатку XX стагоддзя складана нават пералічыць творцаў, што так званы рэгулярны верш лічылі толькі адным з магчымых. Вольны верш, белы, версэт, верш у прозе — варыяцый безліч. Безліч і творцаў — Шарль Бадлер, Арцюр Рэмбо, Блэз Сандра, Гіём Апалінэр, Велімір Хлебнікаў, Сальвадорэ Квэзімода, Нурдаль Грыг... Пералік можна доўжыць і доўжыць...

З А. Разанавым, дарэчы, адбылося тое, што здаралася з многімі творцамі. Яго абвінавачвалі ў несамавітым праходжанні даўно зведанага еўрапейскімі літаратарамі, у зламыванай нетрадыцыйнасці (маўляў, беларускай літаратуры не ўласцівы такі стыль мыслення і пісьма), у вандраванні па цёмных лабірынтах і закутках хворай свядомасці. (Гісторыі літаратуры гэта вядома — згадаем хаця б творчы лёс "праклятых" паэтаў, закіды Буніну ў перайманні Тургенева, парады Чэхаву мець за ўзор Патапенку, трагічную лінію шляху Хлебнікава...).

Сёння ў А. Разанава вызначыліся не толькі быццяныя каардынаты, але і каштоўнасць значнасці творчага і жыццёвага накірунку. Вядомы паэт, мэтр, пачынальнік пэўнай школы ў беларускай літаратуры (усё змяняецца — некалі яго незабыўны настаўнік Уладзімір Калеснік упэўнена гаварыў, праўда, трохі ў іншым кантэксце: сам сабе школа, сам сабе напрамак), А. Разанаў — мыслер, філосаф, дзеяч Адраджэння, асветнік... Намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Крыніца", ві-

лежнае ад яго духоўнага, мастакоўскага складу.

Накірунак сваёй творчасці А. Разанаў пазначыў адразу. Створанае — павінна быць тоеснае асобе. А асоба — згадаем — глыбокая, шматлікая. Асоба, у якой крытычны розум спалучаны з паэтычным дарам, разлік — з мстыкай, нюансіроўка здагадак з жорсткай інжынернай дакладнасцю.

Вызначальным і неадменным стаўся для творчасці А. Разанава і нацыянальны аспект. Але гэты нацыянальны аспект мае на ўвазе знаходжанне ў кантэксце еўрапейскай, у кантэксце сусветнай літаратуры.

Калі мы прасочым шлях А. Разанава — пазначым мноства эксперымантаў, ад творчай супольнасці думкі, выявы і слова — разам з мастаком Віктарам Маркаўцом да перастварэння паэтычных тэкстаў Веліміра Хлебнікава і Надзеі Артымовіч на мову сваіх уяўленняў, аднак заўсёды заставалася глыбінная, сталая зацікаўленасць нацыянальным, беларускім. Ад волескіраваных, пазбаўленых механікі эфектаў згадак пра Максіма Багдановіча, Цётку, Лазара Богшу ў "Каардынатах быцця" і "Шляху-360" і ўтварэння традыцыйна-нетрадыцыйных постацяў Тэклі і палюнічага Сурмача (тамсама) да перастварэння старапольскіх і старабеларускіх тэкстаў Мялеція Смарыцкага, Васіля Цяпінскага, Францішка Скарыны, Кірылы Транквіліяна-Стаўравецкага на сучасную беларускую мову і пазначэння словам месца і

Настайнік беларускай мовы і літаратуры Кругельскай школы. 1971

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" з Наталляй Давыдзенай, Верай Палтаран і Іванам Грамовічам. 1982

значэння ў беларускім свядомасным і культурным абсягу Кастуся Каліноўскага, Францішка Багушэвіча і іншых.

Арганічнае існаванне беларускай думкі і слова ў еўрапейскай і сусветнай культурывай супольнасці А. Разанаў найперш давдзіць сваім уласным паэтычным вопытам, а таксама перакладамі — найбольш блізкіх яму па стылі мастацкага мыслення паэтаў: Чэслава Мілаша, Басэ, Ежэ Удовіча, Эльке Эрб, Улдыса Берзіньша, Марцэліуса Марцінайціса, Сігітаса Гяды і інш. І безумоўна, практыкай існавання часопіса "Крыніца", дзе мяжуюць творы старадаўня і сучаснага, за межня і беларускія, дзе падаецца своеасабліва панарама існавання і суіснавання літаратуры.

Хачу спасцігнуць сэнс

Нябату і быцця і прызначэння, — абвясціў некалі ў "Паэме жніва" (зб. "Каардынаты быцця") А. Разанаў. Прызнанне доўгіх адкрытае і патрабавала падмацавання вопытам. І паэт вызначае каардынаты існавання: "Наблізілася рэчаіснасць, узноўленая праз мяне", "Няўжо рэчаіснасць — толькі дрэвы і небасхіл, замкнёныя кругазваротам". Не, гэта "назыўны" свет відавочнага, берагі чалавечага светаўспрымання — толькі сыравіна назірання, дакументальна-інфармацыйная зрокавая рэальнасць. Гэта адналінейны і аднаакіраваны свет, законы якога цікавыя А. Разанава толькі побач з іншымі, з касмічным самаажыццяўленнем жыцця, з метафізікай існага, з мудрым накіраваннем нябесаў.

"А там... як мог яго раней не заўважаць я, чаму не заўважаў яго раней?! — свяціўся незнішчальны голас Сэнсу..." А. Разанава сямідзесятых гадоў чуўся не толькі "голос Сэнсу", паэт улоўліваў пазыўныя рэчаіснасці, часам нават публіцыстычна канкрэтна: "экскаватарнае нашэсце", "рассякаюцца краявіды, выпрамяляцца кожныя штрых", "у балодзе глухім валхуе экскаватаршчык Абравец", хаця паэт імкнуўся перавесці мову вершаванай дакументальнасці на мову філасофскага роздуму: "Наганяючы небыццё, навастрывіліся аэрадромы...", "Сітуацыя разбурэння", "Як пакутна ісці па сапраўднасці".

Сапраўднасць выяўляецца вопытам перажыванняў, якія, аднак, не вынікаюць лірычным сэнсавыпраменьваннем, рухі душы выяўляюцца напружаным рытмам свядомасці: "Я прагнуў дасканаласці тваёй, адданасці тваёй, адданасці — не мне: ідзі... тайне... — якую у вачах тваіх чытаў..." І далей: "... у зялёна-жаноцкай вёсцы расце дзяўчынка, мая вучаніца, расце, пакідаючы: не застаў... к чаму вяртаецца — не застаў... І так глядзяць вочы блакітна, быццам са смерці, на вольнае ззяненне плыні..."

Каб выратавацца, трэба пашырыць межы свядомасці, зірнуць на свет у іншым ракурсе. Інакш непазбежны такі трагедыіны варыянт: "Мёртвыя зоры звалены ў лабірынце. Цёмна і страшна. Малітвы спазняюцца". І несупынна вярэдзіць пытанне: "Кім я ёсць?! І кім не ёсць?!" Класічная антыномія ад першасутнаснай быццёвай няўхільнасці. Дарэчы тут загадаць, што А. Разанаў, безумоўна, глыбока і творча займаўся філасофіяй: і антычнымі школамі, і старажытнаўсходнімі вучэннямі, і класічнай нямецкай філасофіяй, і філасофскай думкай часоў Класіцызму і Асветніцтва ў Францыі і Англіі, і сучаснымі філасофскімі плынямі (маю на ўвазе ХХ стагоддзе)... Меў схільнасць да ідэй Рэрыха... Падобна, заўсёды меў у сваім інтэлектуальным і пачуццёвым вопыце Біблію. Сцвярджаю гэта — перш-наперш паводле яго творчых учынкаў і прыхільнасцяў, а таксама з пэўнага ведання круга чытання А. Разанава ў нейкія перыяды яго жыцця: шляхі нашы перасякаліся і на працы ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" (працавалі ў адной рэдакцыі), і ў бібліятэках (даваліся неж амаль адначасова чытаць на польскай мове Кіркегора, якога przetozyt z dunskiego не больш і не менш, як Яраслаў Івашкевіч). Некалі А. Разанаў меў на мэце і прафесійныя заняткі філасофіяй; тут наша навука шмат згубіла, затое набыла літаратуру. Зрэшты — і навука таксама.

А паэт Алесь Разанаў і мысляр Алесь Разанаў замест таго, каб ствараць катэгарыяльныя каркасы вучэнняў у чыстым выглядзе або высноўваць чыстыя канцэпцыі, ён, як большасць творцаў нашага стагоддзя, задумваецца над спрадвечнымі чалавечымі пытаннямі, над самавызначэннем асобы ў свеце, над надсветна-сакральным засяроджаннем сэнсаў сусвету — словам, па-філасофску не выкрышталізаваным, мройліва-шматзначным, адчуваючы сябе вольна ў духоўнай прасторы часу. "Пайшоў адзін, але не адзінокі", "Я той, хто шлях і хто па ім ідзе", "Я не адзінокі, Я адпаведны...", "Час завязваю ў паўтор", "У снега прысмак тугі; ён мамаю асаблівы. Ён асаблівы мной: блукаю ў яго завеі..."

А. Разанаў карыстаецца словам. Адчувае ён яго шматзначна, шматгранна, імкнецца вылушчыць са звычайна семантычнага і фанетычнага раду, адчуць яго ў патаемнай сувязі псіхічных і слышавых раздзяленняў, у спалучэнні гукаў і сэнсаў, выявіць у ім нейкую асобую сістэму, якая можа ствараць пазію. Ён імкнецца раскрыць у слове яго

патаемныя магчымасці, адгадаць, адчуць сутнасныя аналогіі. Гук — і Думка, Думка — і Сэнс Гука.

І паэт аддае перавагу магіі слова, а не чару яго, не чароўнасці гучання. (Нездарма А. Разанаў так пільна цікавіцца фальклорам, чарадзейным уплывам замоў). Адзін з яго твораў так і называецца — "Вучань чараўніка": "Не ўтрымаўшы, я адгарнуў наступную старонку..." ("Ліхназль, Бесмалон, Гермашур, Мэдрагай... — я чытаю, спяшаюся, няўцямныя словы-іменны той старой таямнічай кнігі, якую на часіну даверыў мне мой настаўнік... А на дварэ раптам цямнее, як пры змярканні... Я баюся таго, што ведаю. За вокнамі маёй свядомасці цёмныя крыкі").

Аднак найперш А. Разанаў усё ж імкнецца да засяроджанасці ісціны і стрыжнявога Сэнсу, спрабуе суаднесці яго, гэты сэнс, з асабіста-быццёвым.

"Па кругой, стромкай лесвіцы я ўздымаюся ўсё вышэй і вышэй, каб дасягнуць нарэшце той апошняй, той завяршальнай прыступкі, з якой можна было б рынуцца ў неабсяжнасць — і апырэдзіць самое жыццё, і апырэдзіць самую смерць... Колькі прыступак я ўжо мінуў?"

Вышэйшы за дрэвы, вышэйшы за гнёзды, вышэйшы за воблакі, вышэйшы за вышыню, — я слухаю-чую, як мне паўтарае ўпарта мой пакінуты ўнізе дваінік:

"Вяртайся!"

Прыступка апошняя тут.

У неабсяжнасць трэба ўздымацца адгэтуль".

У неабсяжнасць паэт хоча ўздымацца, спазнаўшы пераўвасабленні ўспрымаючай свядомасці. Прыроду рэчаў. Прыроду рэчываў.

Ён не спыняецца на першаэлементарна: вада, паветра, агонь, зямля. Яго ўяўленне ўвесь час вярэдзіць дзве праявы матэрыі: гліна і камень. Яшчэ ў даўніх яго творах мы сустрачым гэтыя згадкі: А на дошцы — выразныя літары, і ўсе сэнсы і ўсе бяссэнсіцы — быццам лялькі адна ў адной, і замешана гліна, каб вылепіць творцу..." ("Паэма незавершанага сказа") або "дзе пуста было — ўзышлі камяні" ("Паэма палявання"). І, мабыць, тут і ключ да адгадкі: "гліна, каб вылепіць творцу..." Паэта цікавяць тыя праявы матэрыі, што маюцца быць матэрыялам творцы: ганчара, скульптара, архітэктара... І больш глыбінна — насельнікаў быццёвага "сабору".

А. Разанаў спрабуе высветліць — ці падуладна канкрэтнаму ўвасабленню тое, што не ўвасабляецца? Матэрыя стваральнага... Матэрыя творцы... Не здарма ж ва ўсіх, здаецца, еўрапейскіх мовах творца-мастак мае тое ж найменне, што і Перша-Творца. І вечная таямніца, што ўвасоблена ў бясконцых варыяцыях Адстароненых Ведаў, якія месцяцца ў матэрыяле, што абавязаны стаць Сэнсавай Сітуацыяй, Сэнсавай Падзеяй. Розныя выяўленні. Розныя іпастасі. "Ніцма ляжыш І ў глыбокім сненні Хаваеш сваю душу. Загавару з табою — адкажаш, Але не пачуеш".

Раптоўныя асацыяцыі ідэй, унутраныя адчуванні і стыхійныя парывы, веды, што не залежаць ад уласнага вопыту, і назіранні, вольныя ад зрокавых выяў. Магчымыя аб'екты паэтычнага свету і формы перастварэння абстрактных думак. Адно і тое ж "Я", што ператвараецца ў розныя сэнсавыя фігуры ў залежнасці ад змены камбінацый слоў і гарманічных або дысанансных варыяцый гукапісу. "Захоўваецца ў цені Усіх рэчаў І ўсіх істот І ў сабе Захоўваеш сэнс, Ім яшчэ невядомы".

Патаемная сувязь ідэй і слоў... Сістэмы сугучаў, матэрыя слоў — і матэрыя паняццяў, законы і правілы — і выключэнні з іх. Інтэлектуальны свет ХХ стагоддзя. Ускладнены свядомасным і падсвядомасным веданнем, трывога перад прасторами сусветнай бездані і разуменне розумаспасцігальных счаленняў прычын, вынікаў і мэт. І — нідзе — няма забабонаў "меркаванняў" абдыёнай разважлівасці. Не ад высакамернасці — ад існавання ў пэўных паняццёвых пласках, ад адчування зямлі, вады, агню, прасторы, аднак ніколі — ад адчування заземленай жыццёва-будзённай глебы.

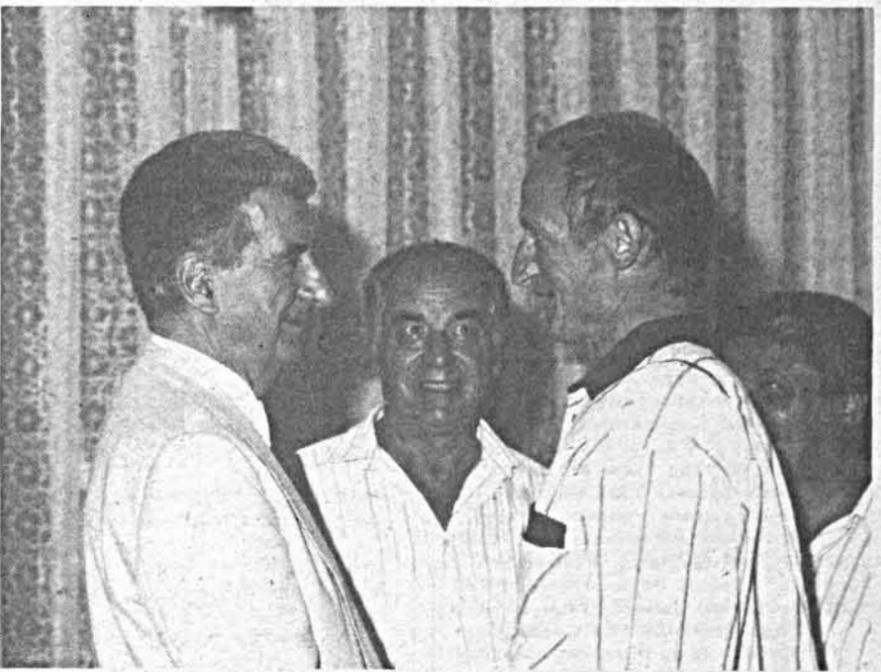
"Наблізілася рэчаіснасць, узноўленая праз мяне", "Цяпер я сам твару свой жыццяпіс", "вартунык лёсу" — таямніца асабістага, што праз розумаспасцігальную і сакральна непрадбачную ісціну імкнуча да метафізічнай уладкаванасці сутнага, да мудрасці Боскага творцы. Выяўленне свайго невыпадковага месца ў прыродным і чалавечым распарадку, праўда маралі і этыкі, філасофія ведаў і існавання, спрадвечныя антыноміі быцця: "існуем знікаючы". Урэшце — метафізічнае асвятленне ісціны, сэнсавыпраменьваючая ісціна — ад гэтага высновы мысляра і паэта Алеся Разанава. Кандэсант думкі, імкненне калі не спасцігнуць, дык дакрануцца да звышразумнага накіравання: "Сабранае траціцца, і рэчаіснасць Разгортваецца ў здагадку, каб адшукацца З таго боку слоў". "А тое, што мусяць адбыцца з намі, Само настае І само вытлумачаецца", "Гліна тлумачыць пісьменны Забытых тысячагоддзяў".

З мастакамі Віктарам Маркайцом і Аляксеем Марачкіным. 1977

На Літаратурным калектыве ў Берліне з Вячаславам Адамчыкам. Трэці, за дрэвам, — Норберт Рандай. 1991

З Прэзідэнтам Македоніі Кіра Глігоравым. 1992

Часам паэт чыйна пацвярджае "неўладкаванасць" і крохкую існасць, здавалася б, вельмі трывалага і надзейнага: "Попел абугульняе і ўраўноўвае ў правах усё, што вылучыла і чаму спявала хваласпеў полімія і што палегаваў дым...", часам спадзяецца на каштоўнасцае апірышча духоўнай працы, ніколі не спадзеючыся на карысць зладабдэннага "сёння" і "тут". "У левую руку мне даюць паражэнне, але ў правую я паспяваю ўзяць перамогу. Тады ў Правую руку мне даюць радасць, але я працягваю левую руку і бяру скруху... У мяне пытаюцца: хто ты? — і хочыць спыніць. Я не адказваю і не спыняюся. Засяроджанаю душою я намацаваю дрогкую лінію сэнсу, па якой мушу ісці дарэшты".

А. Разанаў — геній самаспазнання, ён самавызначаўся і самавызначаецца: ў сваіх паэмах, філасофскіх мініяцюрах, версэтах, пункцірах, квантэмах... Ён спасцігае свет — у маштабах — адвечна вечнага, адстароненасці і набліжанасці чалавечых істот да бы-

ццёвага лона, ва ўсемагутнасці быцця і небыцця. Зорка валхвоў-вешчуноў для яго заўсёды наперадзе...

Па-ранейшаму постаць А. Разанава ва ўсіх іпастасях і прыцягвае многіх, прымушае насцярожана не прымаць іншых. Будаўніцтва Сэнсу, пошукі Апошняга Сэнсу, быццёвая накіраванасць — яны заўсёды ўспрымаюцца складана, асабліва калі не пераўтвораны ў дактрыну і маюць загадкава-шматсэнсавую недамоўленасць. Але — гэта не перашкода да вызвалення ядра ісціны са шкарлупіна багнастаў (кажымостей). "Прамурасць праславіць сябе і сярод народа свайго будзе ўхвалена" (Сірач., 24, 1).

... Тым часам наблізілася дата ў календары — з тых, што адзначаюць. Дата Алеся Разанава... Але на шляху ў бязмежнасць календарны ўзрост не мае значэння, вечнасць абыякава да звестак у пашпарце. У яе свае каардынаты...

Ала СЯМЁНАВА

Фота з архіва А. Разанава.

Прапануе
"Спадчына"

Пяты нумар часопіса адкрываецца раздзелам "Дзень Волі", у якім змешчаны артыкулы В. Захаркі "Галоўныя моманты беларускага руху" (урывак) і В. Гадлеўскага "З беларускага палітычнага жыцця ў Менску ў 1917—18 гг."

"Страчаныя скарбы манастырскіх бібліятэк" — тэма выступлення Г. Запартыкі. А. Ліс ("Адраджэнская маладосць Міхася Машары" звяртаецца да пачатку творчага шляху вядомага пазтарэвалюцыянера, друкуецца яго паэма "Валачобнае". Ёсць мажлівасць пазнаёміцца з публіцыстыкай Л. Савёнка, што пашырае ўяўленне аб літаратуры і журналістыцы ў даваенны перыяд, — "Белай кнігай у справе нацыянальнага назову (выпуск I)", выдадзенай у Нямеччыне ў другой палове 40-х гадоў.

Змешчаны артыкул Я. Зямчонка "Бароны Тызенгаўзы ў гісторыі Паставаў", урывак з незакончанай кнігі В. Шаблюка "Бераг майго роду" (слова пра заўчасна памёршага сябра прамаўляе У. Арлоў), успаміны Я. Кіпеля "БАМ", "Баркулабаўская хроніка", іншыя матэрыялы.

Юбіляра віталі
ў Купалавым
доме

Дзяржаўны Літаратурны музей Янкі Купалы працягвае цыкл мерапрыемстваў "З Купалам у сэрцы". Пачатак праграмы быў прымеркаваны да 115-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы.

А 3 снежня ў музеі адбылася сустрэча, прысвечаная 60-годдзю паэта, публіцыста, драматурга, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, дырэктара выдавецтва "Юнацтва" Валянціна Лукшы.

Юбіляра віншавалі Алесь Савіцкі, Уладзімір Карызна, Віктар Гардзей, Сяргей Панізнік. На вечарыне гучалі песні на словы В. Лукшы. Прагучала прэм'ера песні "Папярковы змей", якую выканаў аўтар музыкі Уладзімір Карызна-малодшы.

Вершы В. Лукшы чыталі дзеці, для якіх найперш і піша паэт.

Школьнікі, запрашаныя ў музей, змаглі азнаёміцца з кнігамі пісьменніка, выдадзенымі на розных мовах свету, а таксама з выданнямі Купалавай спадчыны, якія "Юнацтва" адрасуе дзецям розных узростаў.

Д. КАВАЛЕВІЧ

З Беларуссю
звязала вайна

Вядомы ўзбекскі пісьменнік Назармат (сапраўднае прозвішча Ігамнадзараў) у гады Вялікай Айчыннай вайны вызваляў Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. З таго часу наша зямля стала яму роднай і драгой. У пасляваенны час Назармат неаднаразова наведваў Беларусь, мае тут сяброў. Аўтар шматлікіх паэтычных і празаічных твораў, ён, пішучы ў асноўным на ваенна-патрыятычную тэму, часта вяртаецца да гадоў свайго баявога юнацтва. Беларусі Назармат прысвяціў вершы "Клятва", "Над магілай партызанкі", "У лясх Беларусі", "Каля Дняпра", "Рэха Хатыні", "Чаканне" і іншыя. Акрамя таго напісаў нарысы, успаміны, замалёўкі пра баявых аднапалчан, у якіх закранаецца і беларуская тэма. Назармат пераклаў на ўзбекскую мову асобныя вершы Я. Коласа, А. Куляшова, П. Броўкі, Р. Барадуліна. Яго, у сваю чаргу, на беларускую мову перакладалі Р. Барадулін і А. Бачыла. Нядаўна нашаму ўзбекскаму сябру споўнілася 80 гадоў.

80-годдзе сустрэў і вядомы казахскі паэт, крытык і літаратуразнавец Сагінгалі Сейтаў. Ён таксама вызваляў Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. І таксама ў сваёй творчасці шмат піша пра гераізм у барацьбе з акупантамі, услаўляе дружбу народаў. І не забываецца пра сваю другую Радзіму — Беларусь. У 1966 годзе С. Сейтаў прымаў удзел у рабоце V з'езда пісьменнікаў БССР. Ён напісаны артыкул пра творчасць Я. Купалы, Я. Коласа, М. Танка. Беларуская тэма гучыць у вершах "Магілёў", "Балада пра пінскія балоты", "Брэст", "Канстанцін Заслонаў" і іншых, а таксама ў аповядаваннях і нарысах "Паядынак", "Баян едзе да бацькі", "Вочы эскадрона" ... С. Сейтаў перакладаў творы Я. Купалы і М. Танка, яго па-беларуску ўзнаўлялі В. Рагойша і У. Корбан.

ВІШУЕМ!

Аляксею РУСЕЦКАМУ — 85!

Слынныму паэту, лаўрэату Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова Аляксею Русецкаму — 85 гадоў. Зразумела, цяжар пражытага адчувальны, тым больш, што перажыта шмат. Тым не менш, глядзячы на Аляксея Сцяпанавіча, не скажаш, што ён даўно размяняў дзевяты дзесятак. А ўсё таму, што ўмее нязменна заставацца бадзёрым, жыццярадасным і на нягоды не звяртае асаблівай увагі, а выпраменьвае дабро, святло. Дарэчы,

Аляксей РУСЕЦКІ

Праўда
матчыных слоў

Не губляй ма
свае вышыні

Мы высока жывём,
нашы рэкі цякуць з паднябесся,
у два моры цякуць
па схілах зямлі:

Сож і Нёман,
Лучоса, Бяроза, Бесядзь,
нашы гонкія сосны
мачтамі ў морах былі.

Блізу вечных і чыстых
нашых вытокаў
камяніцамі вежаў
узнесла Сафія крыжы,
звон яе кліча бачыць
зблізку і далёку
злыбяду ўсёй Радзімы
і кожнай душы.

Тут скалеў, узвышаўся
розум Скарыны
думкі плённыя
з сонечнай сеяць сяўні,
ён жыў;
беларусы-вялікаліцвіны,
не губляй ма нідзе
свае вышыні!

Светлым воблакам зноўку
ляціць над краінай
наш вясчун, меч узняўшы,
на белым кані.

Веснавая
рэфлексія

На ружовым золку, з ласкі боскай,
вее ветрык веснавым цяплом;
завушніцы тонкая бяроза
пачапіла пад маім акном.

Мне цяпер туды б, дзе такавішча,
дзе буркуюць, стогнуць касачы,
дрозд манерай салаўінай свішча,
зачынае песеньку з начы.

У далёкай пушчы тое ранне,
не пачуеш гукаў тых нідзе,
там чаромха пра чысьце каханне
зноў легендай белаю цвіце.

Там дагэтуль плюскае пад ёю
дробнай рыбкай вузкая рака;
дзед мой, пэўна, восенскай парою
з дубальтоўкай паўз яе блукаў.

Прадзед Хведар зведаў птушку і звера:
лесніком свой адбываў прыгон,
апрача сякеры браканьера,
з пушчы больш не меў нічога ён.

Мабыць, знаўся з земляком Тарасам,
чарку разам у карчме пілі,
чуў хвальбу, як лез той да Парнаса,
але ж неяк трапіў на Алімп.

І не скеміў гэта панскі служка,
хоць і госцем быў там дзень увесь,
бо не бачыў, як надаў папружкай
добры лад усім багам Зявес...

Любы сэрцу родны мне аповед,
змалку ім зачараваў Тарас,
прагнуў я мець сілу, чары слова —
не адолеў шлях свой на Парнас.

От Алімп... Калісь было — адразу
сізануць бы змог я на Алімп,
здатны, часам, і да лоўкай фразы —
толькі не фразёр, не падхалім...

Я заўжды не паважаў уладу,
што знішчала наша слова спрэс.
Позна ўспомніў дзедаву парадку:
вартаваць красу зямную — лес.

як і ў сваіх кнігах, а іх у юбіляра шмат — "У заўтрашні свет", "Святло акон тваіх", "Служба святла", "Крокі сэрца", "Хвала жыццю"... І пішачца новая, тая, якая пакуль на падыходзе да чытача.

З днём нараджэння, шануючы Аляксея Сцяпанавіча!
Жыць ды жыць Вам яшчэ — колькі Богам дадзена!
А тварыць — колькі дазваляе Ваш яркі, самабытны талент!

Атавізм

Летась на Беларусі жыў 101 мядзведзь
Не страляйце мядзведзяў —
да ўдавы з малымі
прыйдзе Мішка якісьці
затым у прымы.

Касалапы айчымы
перадусьць малых —
хоць ён неўзабаве
займець сваіх.

У суседзях хлапчук
жыў, баяўся айчыма
з непрыязнымі чорнымі,
злымі вачыма.

Ён да дзеда ўцеў,
гадаваў яго дзед
і надзейна-дарослым
пусціў у свет.

Мабыць, ён і сказаў:
"Не страляйце мядзведзяў,
у лясх і ў вадзе
ашчаджайце суседзяў".

Балада пра давер
і скепсіс

О люди, люди, стадо, стадо,
Я прычу вас всех к бичу,
Заставлю думать, что мне надо,
Заставлю делать, что хочу.
А. БЕЗЫМЕНСКИ. "Стрэл"
З маналога высокага чыноўніка.

Нашы маці вучылі
калісь адмыслова
з першых крокаў малых
праўдзе ў матчыных словах.

"Снег, то — Зюзя, жар — Жыжа,
краніся кусачых
ды хутчэй жа хавай
свой апечаны пальчык"

І праходзілі зноўку,
далей навуку
верыць пільнаму воку,
чуінаму вуху;

зерню ў глебе,
з якога ўзнямаецца колас,
мове ружы калючай,
пяшчотнай, кволай.

Верыць слову жывому
гучнаму верыць
і маўкліваму,
што пазірае з паперы.

Гэтак з часу язычніцтва
на Беларусі
вера ішла ў праўду словаў
ад Жыжы і Зюзі.

Слова матчына
золатам ззяла і срэбрам,
і зарукай было,
і паролем, як трэба.

Ды аднекуль прыйшлі,
заявіліся ўсюды
на шляхах нашых вылюдкі,
людзі-прыблуды.

Пасмялелі яны
хлусы, спекулянты,
абяцаннем дабра
праязалі да ўлады.

Словы іхнія люд,
нібы рыба нямая
крупкі смачнай прынады,
глытае, глытае.

Раз-другі, спакваля,
гэтак можна — не болей,
словы тыя галодным
варушацца болям.

Гнеў людскі з-пад хлусні
вырываўся, часамі,
і глушыўся тады
гайдукамі кіямі.

Але вабныя зноўку
гучаць абяцанні,
ім у шлемах выходзіць
падмацаванне.

І напружна на ўсё,
што тварыцца навокал,
пазірае ўжо скепсіс
прыжмураным вокам.

І людзей узрушае,
нарэшце, трывога:
а ці ёсць жа
ад большай бяды засцярога?

Мал. Ул. Лукшы

Рыпучае дрэва доўга жыве. Ніхто ўжо не помніць, колькі сонца-зваротаў рыпіць старая ліпа на скрыжаванні дзвюх дарог — аднае шырокай і дагледжанай, другое вузейшай і занябанай. Шырокая дарога заўсёды людная і ў пашане. На ёй паклалі асфальт, чысцяць яе ўзімку і падмятаюць летам, бо вядзе дарога не абы-куды, а да сельсавета. А вузейшая і зусім была б сцяжынкаю, каб аднаго разу, калі вазілі гравій, высцілаючы яе багату суседку, не прамакнуліся ды не шуганулі цэлы кузаў на ўзбочыну. Дробныя каменчыкі весела кінуліся ўрасыпну, пахаваліся ў траве. А потым па вялікай і важнай дарозе хадзіў бульдозер. Дайшоўшы да скрыжавання, бульдозер спыніўся, і, відаць, па-

ведала: не сёння-заўтра яна ўсё роўна памрэ, годам раней ці годам пазней. Але ж толькі адна яна помніла, не забылася страшэнную таямніцу...

Яшчэ ў вайну немцы нашіпгавалі яе дуплянку смяротным жалезам. Жалеза было столькі, што пасля вайны мінеры некалькі разоў асірожна абмацвалі яе гнілое нутро з мінашукальнікам. А ці ўдалося ім павыкідаць з дупла ўсю смерць, хто ведае? Што, калі не? Што, калі зараз ірванне снарад ці зафугасіць порох? Што станецца з беднымі неразумнымі дзецкімі? Сэрца ў ліпы стіскалася ад аднае жадлівае думкі... На шчасце, пажар убачылі дарослыя. Дзяцей як ветрам змяло. Але дарослыя, мусіць, таксама здагадваліся пра страшную таямніцу, бо блізка да агню не палыходзілі, напалонаныя, стаялі ўдалечыні, бездапаможна

Але дзіця ўхапілася за гарлачык абэрч і з усяе сілы пацягнула яго да сябе. Кветцы моцна забалела, яна нават не паспела змікіціць, што да чаго, як знепрытомнела і разам з маленькім, неакрэплым яшчэ клубнем-чыбулінай паслухмяна вылезла з мяккай, пульхай зямлі. Дзіцяці спадабалася пакорліваць кветкі. Адкінуўшы гэтую, каб не замінала, далей у траву, яно ўзлягло за другую, яшчэ больш прыгожую, чырвоную. Неўзабаве гордыя неўміручыя цюльпаны пакутліва паміралі на ўзбочыне, ля шырокай і важнай дарогі. Сіратліва апустела клумба. Задаволена ўсміхнуўшыся, дзіця з палёгкаю ўздыгнула і смела палыбала далей па дарозе...

Праз колькі дзён да клумбы зноў прыйшлі бабуліны дзеці. Яны перакапалі зямлю і пасадзілі тут флянцамі званец.

Уладзімір МІХНО

МЕСЦА ПАД СОНЦАМ

ТРЫПЦІХ

шкадаваў бяднейшую дарогу, бо нечакана развярнуўся, збочыў і пачаў рассоўваць пясок, што ляжаў на ўзможку. Так маленькая сцяжынка, якая вяла да возера, стала сапраўднай дарогаю.

Ліпа гэта бачыла, радавалася, была бязмежна ўдзячна добраму сталёваму бульдозеру за яго спагалівае сэрца. Вось толькі ўдзячнасць сваю яна не магла выказаць, хіба што старанна рыпала сваёй падгніўшай ніжняй галінаю. Ліпа ведала, што яна старая і непрыгожая, што каравымі зморшчынамі пабілася яе кара, што таўшчэзны камель ашчэрнуўся бяззубаю гнілою дуплянкаю. Ведала ліпа, што не сёння-заўтра моцны ўчэпісты вепер адужае яе, паваліць. Але, як і кожнаму старому, ёй страшэнна не хацелася паміраць. Нездарма яна кожную вясну прыхарошвалася новаю маладою лістотаю і нават выпускала на свет квольнякі зялёнавага галінкі, каб на людзях выглядаць маладзейшаю. Ды самой сабе не схлусіш. Адчувала ліпа, якое гнілое і ненадзейнае стала яе сэрца, якімі нядужымі парабіліся галіны. І гэтак адчуванне яшчэ болей прыгнята, бо так добра, так цікава было жыць: нязлосна ўшчуваць беспкапотныя белыя аблаччкі, якія вельмі легкадушна гойсалі па небе, клпатліва ахутваць на зіму зямельку лістотаю, а ў летнюю спякоту даваць прытулак у пнян-ку мушкам, камарыкам, жучкам, павучкам, птушкам і людзям.

Людзей ліпа перабачыла за свой век усялякіх і вельмі ўсіх іх шкадавала. Людзі былі розныя, але амаль усе яны жылі адным днём і бачылі не далей, чым за два крокі. За гэта ім даводзілася надта дорага і жорстка плаціць. Колькі разоў пярну цяляў па іх, безбаронных, якія, не падумаўшы, хаваліся ад дажджу пад разгалістымі ліпнёвымі шатамі. А сведка страшнай трагедыі ліпа не магла папярэдзіць бяды. Яна адчайна хітала галінамі, грозна шумела, нават спрабавала завываць, праганяючы чалавека, але той не разумее яе. Людзі вельмі многа рабілі ёй зла, але ліпа ўсё роўна самаахвярна любіла іх, як любіць маці неразумных дзяцей сваіх.

Неяк на крыжавых малых гулялі ў вайну. Ліпа заўсёды дзівілася, ніяк не магла зразумець, як могуць людзі, каму войны прынеслі столькі гора, гуляць у іх. Дзеці стралялі, бегалі, хаваліся, гушчаліся на яе галінах, а яна не знаходзіла сабе месца, баючыся, каб хто-небудзь знячэўку не зваліўся ды не пакалечыўся, бо талды ўвесь век будзеш сябе дакараць, што не дагледзела.

Раптам вайна паказалася малым несапраўднаю, яны накідалі ў дуплянку сухое кары ды трэсак, паклалі дзве старыя шыны ад веласіпеда, прынеслі бярэмя сена, чыркунулі запалкай. Божа, як жахнулася талды старая ліпа! Полымя разрасталася, машнела. Агонь падымаўся ўгару ўсё вышэй, а дуплянка служыла яму паддувалам. Агонь, радасны, аж гудзеў, насвістаючы аднаму яму вядомай песеньку. Усярэдзіне моцна, пакутліва пякло, але не гэтага баялася ліпа. Старая

размахвалі рукамі, пакуль не прымчала, запыхаўшыся, прыгожая ярка-чырвоная смелая машына і пачала са шланга паліваць тоўсты, абвуглены камель яршыстаю пенаю. Агонь не хацеў здавацца, але вада аказалася мацнейшай.

Назаўтра да ўчарнага ад смутку, страху і перажыванняў ліпы зноў прыйшлі людзі — з бензапілою. Ведала, прыйшоў яе канец, але сустракала смерць абьякава і спакойна. Ліпа пазірала нават з цікаўнасцю на людзей. Тыя заводзілі бензапілу, падносилі да камля... Балюча паласнула яна вострым жалезным ланцугом па абвугленай кары, усё глыбей і глыбей уядалася ў зняможанае, спакутанае пела, бліжэй падбалася да сарцавіны. Раптам піла адчайна затрашчала, чмыкнула, падавалася, спынілася. Людзі вылаяліся, наспрабавалі выпягнуць пілу, ды тая заўпарцілася, не вылазіла. Людзі таўкліся мо з галзіну ля абгарэлага камля. Прынеслі сякеру, спрабуючы вызваліць пілу з палону. Ліпа, хоць і балела ёй моцна, вельмі перажывала, што прынесла людзям столькі непрыемнасцей. Але ж хіба яна вінаватая, што піла паламала аб яе зубы. Нарэшце людзі выпягнулі пілу, дрэва з палёгкаю ўздыгнула. Людзі пайшлі і болей да яго з пілою не палыходзілі.

Вясною знявечаная старая ліпа зноў пакрылася маладою зялёнаю лістотаю, выпусціла гонкія квольны парасткі. Рыпучае дрэва доўга жыве...

КВЕТКІ ЛЯ ДАРОГІ

Ля шырокай і важнай дарогі, той самай, якая вяла да сельсавета, раслі кветкі. Некалі тут ішла, упала і болей не паднялася бабуля. Бабулю пахавалі на могілках, а на ўзбочыне дарогі, ля самага асфальту, яе дзеці зрабілі клумбу, пасадзілі кветкі. Кветкі раслі тут па чарзе. Спачатку, ледзьве толькі сышоў снег ды сонца пяшчотнымі промнямі вылізала зямлю, паднялі галовы гордыя чапурыстыя цюльпаны. Яны глядзелі на божы свет упэўнена, бязбоязна і надта ж ганарліва. Яны ніколі не сумняваліся, што нарадзіліся, каб жыць на зямлі вечно. А калі сумнявацца, то навошта ўвогуле жыць?

Неяк па шырокай і важнай дарозе ішло двухгадовае дзіця. Дзіця ўпэўнена дыдала босымі ножкамі па гарачым мяккім асфальце. Да сонца і да асфальту яно прывыкла, прызвычалася і да мышы, бо ведала, што мама знайшла яго ў капусце для таго, каб яно вечно жыло на зямлі.

Дзіця з цікавасцю разглядала кожную травінку, шаўковую ці аксамітавую, што раслі ўздоўж дарогі. Раптам яму на вочы трапілася травінка, якую яно яшчэ ні разу не бачыла. На зялёных тоўстых сцяблінках з шырокім мясістым лісцем гайдаліся чырвоныя і жоўтыя гарлачыкі. Дзіця спынілася, здзіўленае, шырока расплюшчыла вочы, якія, было, хавала ад яркага сонца, асірожна ручкаю дакранулася да жоўтага гарлачыка. Кветка ветліва кінула, сказала:

— Прывітанне, малы! Ты хочаш мяне панюхаць?

Непераборлівы, загартаваны званец хутка пачаў кусціцца, заслаў, усю клумбу пышназелянаю сваёю чупрынаю, выпусціў бутоны і адной цёплай ліпеньскай раніцай прыгожа зацвіў. Жоўты і бледна-ружовы, белы з чырвонымі вочкамі і лімонавы, фіялетава і блакітны званец не ведаў сабе роўнае прыгажосці на ўсёй вуліцы. Ад гордасці і ўсеагульнае ўвагі ў яго закружылася галава. Званец палічыў сябе сапраўдным лясным драпежнікам — нездарма ён мае яшчэ і другую назву: ільвіная зяпа. Спрабаваў нават ухапіць за крыло маленькую мушку, якая села грэцца яму на нос, ды ў яго нічога не атрымалася, а мушка весела зарагатала, узмахнула крыльцамі і паляцела.

Ля шырокай дарогі, якраз насупраць клумбы, людзі пачалі будаваць дом. Хутка сюды зноўку машыны пачалі вазіць пясок, ссыпалі яго наўзбоч, і вузейшай рабілася важная дарога.

Аднойчы позна ўвечары, калі званец збіраўся ўжо закрываць вочы ды засынаць, ехала ля клумбы касілка. Высокія, важныя яе колы пагрозліва ляскаталі па асфальце. Неасэнсаваная трывога ахапіла раптам званец. Колькі навокал хадзілі, ездзілі, стукалі ды грукалі — кветка прывыкла і не зважала: А тут раптам дрымоту як рукою зняло. Званец спалохана анямаў у напружаным чаканні.

— Но-о, ваўкарэзіна! — вылаўся на каня дзед, які кіраваў касілкаю. — Куды на пясок лезеш, каб цябе немац! Аб'ехаць не можаш?!

Конь спалохана ступіў з асфальту на ўзбочыну. Шырокае, як лапаць, кола важна праехалася па вузкай безбароннай клумбе.

Назаўтра горды званец болей не падняў грывы. Сонца апоўдні прагна піло яго апошнія сокі... Наступнымі былі астры. Высадзілі іх позна, і кветкі ўсё лета, пакуль стаяла нястрымная гарачыня, не маглі набраць моцы. Раніцай, здавалася, ажывалі, чыста памыўшыся празрыстаю расою, а ледзьве толькі сонца ўзбілася на сілу, астры апускалі бездапаможна галоўкі, дакорліва глядзелі на зямлю, быццам адна на была ўсім вінаватая. Паратунку ад сонца не было нідзе, куды ні кінь вокам — прысак, густа замешаны на цэментнай пылузе, якая далятала сюды з будоўлі, асядала павольнай пакутлівай смерцю: Але кветкі выжылі, а пад вошчэ раптам зацвілі. Дзівосным рознакаляровым дываном пакрылася клумба, кідалася ў вочы кожнаму, хто йшоў ці ехаў па дарозе.

Чым бліжэй падступаў верасень, тым пільней прыглядаліся да кветак падлеткі, якія паблізу, на школьным стадыёне, ганялі ўсё лета мяч...

Астры нават і не пачулі, як востры халодны нож цёмначы паласнуў ім па горле.

Першага верасня падлеткі дарылі сваім настаўнікам незвычайнае прыгажосці яркія букеты позніх восеніскіх кветак.

Некалі бабуля, якая упала на дарозе і болей не паднялася, таксама была нас-

таўніцай. Яна вучыла людзей разумнаму, добраму, вечнаму. Яна вельмі любіла дзяцей, заўсёды шкадавала, калі нехта з іх вырастаў злым ці абьякавым. А сама нават тады, калі нехта круўдзіў яе, ніколі не трымала зла. Яна саступала дарогу круўдзіцелю і маліла:

— Даруй ім, божа, бо яны і самі не ведаюць, што робяць...

КУРАНЯ

— Хацу куляна... А-а-а! Хацу! Купі куляна, ма-а-ма...

— А дубца ты не хочаш?! Вось я табе зараз.

— Ма-а-а-а-а!

Малы паваліўся на асфальт, задрыгаў нагамі і пасінеў...

— Добра, сціхні. Зараз жа супакойся. Куплю табе кураня, — спалохалася маці.

— Так, дайце мне, калі ласка, адно.

— Адно? Жанчына, што вы робіце? Пабойцеся бога. Гэта ж не цапка...

— Хацу-у-у-у-у!

— А вам якая справа? Прадацеце — і прадавайце. Вось калі ў вас будуць свае дзеці, талды іх і выхоўвайце.

На шырокай і важнай дарозе стаіць машына. Прывезлі і прадаюць, бадай, дарма аддаюць, куранят. Пеўнікі. Каму яны патрэбны? Прадаўцы сумуюць, бо ніхто да іх не палыходзіць. Радуюцца кожнаму пакупніку...

— Халосы, халосы. Я цябе калміць буду. Ты мне будзеш песенькі спяваць, а я табе хатку пабудую...

...На высокім грудзе пяску, што насыпалі на шырокай і важнай дарозе, ля будоўлі, поўзае малеча. Пеўніку зрабілі домік з труску-пяску, шырокі, прасторны, падобны да катакомбаў, са шматлікімі хадамі і выходамі, не раўнуючы — кратава нара. Захацеўшы, тут можна ўтаптаць цэлую скрынку пушыстых жоўтых камячкоў, якія ціўкаюць у машыне. Машыне здакучыла. Яна лянніва загудзела, газанула, набрала хуткасць, паехала. Пеўнік застаўся жыць у катакомбах. Пеўнік яшчэ дыхае...

— Эй, малеча, апсік з дарогі. Пі-бі-бі! Зараз наеду на вашы мышыныя норы... Тпру-у! А што гэта ў вас такое?

— Гэта наса куляна. Мы яму хатку будзем.

— Ану, пакаж! Шызануліся малыя зусім.

— А-а-а. Мама ласкажу...

— Ды не равіце вы. Вось у мяне шарык ёсць. Бачыце, які прыгожы? Давай мяняцца: вы мне кураня, я вам шарык. Згода?

— І не салык гэта зусім, а плэзел. У майго брата ёсць такія.

— Ну, даюць, мужыкі. Ёкэлэмэнэ, моладзь пайшла. Ладна, адзін прэзер плюс адну цукерку. Ша-ка-лад-ная...

— Хіба сакаладная.

Кураня імчыць з касмічна хуткасцю на веліку, зняволеная ў моцным кулаку, балюча прыціснутая да руля.

— Эй, мужыкі, адгадайце, што прывёз. Спарнём, не адгадаеце.

— Кракадзіла.

— Цябе, Карась, вылавіў у возеры. Абра-кадэбра, пльві...

— Ого, літл чыкен? Гляньце ж вы, Шуфель кураня выседзеў. Чаму толькі адно, у цябе, здавалася ж, было две покладзі.

— Адзін аказаўся баўтуном.

— Глохні, рыба, чысціць буду.

— Дай, я ў яго пульс памапаю...

— Не цапай бруднай лапай, кошка, вераб'я.

— Ну, і што ты з ім рабіць будзеш?

— Кошцы аддам. У мяне кошка ўчора "Віскасам" атруцілася — зрання макулінкі ў роце не было.

— Мужыкі, а давайце яму апендыкс выражам.

— Во іця, ножыкам хто, акрамя мяне, трапляе ў кураня з пятнашцаў метраў, даю два "Снікеры"...

— За крылы прыбіваць?

— Якія крылы. Дзеўбануўся? За лапы — і да бар'ера...

Кураня яшчэ дыхала...

Маленькі знявечаны камячок жоўтага пуху яшчэ цэлую ноч гайдаў вепер, пакуль не заўважыў яго пярэсты кот, які па школьным стадыёне хадзіў уначы да скірды саломы на паляванні. Кот спачатку не зразумеў, пачуўшы пах яшчэ свежае крыві, асірожна абышоў спартыўны бар'ер, зірнуў угору, аблізнуўся, лянніва пашкрэб кіпцюрамі неабябаваную дошку, вільнуў хвостом і раптам імгненным кічком апынуўся ля ахвяры.

Кот незадоленая лізнуў чырвоную пляму на бар'еры, зразумеў, што есці няма чаго, сеў на самай верхтурцы, выпягнуўся, падставіў спіну сонейку, якое ўзышло і зноўку ўзлялося сушыць-паліць сасмаглую за паякельнае лета зямельку. Кожнаму пад сонейкам — сваё месца. Кожнаму — сваё...

“Сэрца з сэрцам...”

Сёлета ўвесь культурны свет адзначае 100-гадовы юбілей вялікага акына казахскіх стэпаў Мухтара Ауэзава. І з гэтай нагоды шануюныя майстры мастацтваў рэспублікі Казахстан наведлі Маладзечна, што сталася прыкметнай падзеяй у жыцці горада.

Канцэртная праграма гасцей была досыць насычаная і разнастайная. Слухачы пазнаёміліся з казахскай народнай музыкай дзякуючы ансамблю народных інструментаў “Сазгын”. Прагучалі ўсходнія мелодыі і песні. Асабліва цёпла прымала публіка саліста “Сазгына”, лаўрэата міжнароднага конкурсу “Усходняя мелодыя” Р. Стамгазіева.

Знакаміты калектыў выканаў і знаную неапітанскую песню “О, маё сонца” (саліст К. Жатымбаеў), парадаваў публіку выкананнем папурны на тэмы беларускіх народных песень.

Уяўленне маладзечанскіх слухачоў пра народную творчасць Казахстана ўзбагаціла і выкананне народных танцаў “Наз”, “Айжалгыз” у інтэрпрэтацыі заслужаных артыстак рэспублікі А. Хаціевай і Г. Абдзіевай.

Прагучала і прафесійная акадэмічная музыка ў выкананні лаўрэата міжнароднага конкурсу Ш. Абілава і дацэнта кафедры фартэпіяна алма-цінскай кансерваторыі А. Кусаінава.

Дапоўніла высокую духоўную атмасферу канцэрта выступленне акцёра алма-цінскага драматычнага тэатра імя М. Лермантава і М. Токарава.

Выступленні гасцей з Казахстана, якія разгарнулі цэлую аповесць пра сваю краіну, выклікалі гарачы эмацыйны водгук у слухачоў.

Некалі творца вечных каштоўнасцей М. Ауэзаў сказаў: “У канцы ХХ стагоддзя казахі сілай свайго пазычнага генія здолелі ў поўнай меры выказаць свегаадчуванне і гістарычную мэту як невыпадковага народа”. Гэтыя цёплыя словы зусім слушныя і ў дачыненні да нашага беларускага народа, якому таксама, як і ў усходнім братам, выпала нямала выпрабаванняў. Невыпадкава на канцэрце прагучала ідэя брацтва дзвюх вялікіх нацый: “Сэрца з сэрцам, душа з душой”.

Дзіна МУСАТАЕВА, студэнтка Маладзечанскага музычнага вучылішча

Рукатворная прыгажосць

Мноства выштых вырабаў у магілёўскай рукадзельніцы Веры Васільеўны Клімовіч. Яны карыстаюцца поспехам не толькі ў сяброў і сваякоў. Сурвэткі, навалачкі, фартухі, расшытыя багатымі ўзорамі, ацанілі і ў іншых краінах — Бельгіі, Ізраілі, ЗША. Вышываннем гараджанка Клімовіч займаецца ўжо даўно. А выйшаўшы на пенсію, пачала аддаваць рукадзеллю і больш часу, і ўвагі.

Фота Мікалая ЦІТОВА, БЕЛТА

ВІНШУЕМ!

Гутарка гэтая адбылася з нагоды сямідзесяцігоддзя добра вядомага ў рэспубліцы кінакрытыка Ефрасіні Леанідаўны БОНДАРАВАЙ, прафесара кафедры тэорыі і практыкі сучаснай журналістыкі БДУ. Размаўляць на роўных з уласным настаўнікам мне, васемнаціацігадовай студэнтцы было цяжка. Але цікава. Чалавеку са шматгадовым досведам і дасканалымі ведамі сапраўды ёсць што сказаць. І гэтае сказанае вымагае ўвагі.

— Вы даўно выкладаеце ва ўніверсітэце і займаецеся крытыкай. Як спалучаюцца гэтыя дзве формы дзейнасці?

— Яны не перашкаджаюць адна другой, а, наадварот, дапамагаюць. Што патрабуецца ад выкладчыка? Калі перад табой моладзь — аўдыторыя асабліва, заўсёды прыдзірлівая і нават самаўпэўненая — з ёй, як кажуць, “трымай вуха востра”, пакажы не толькі зру-

— Асоба ў мастацтве і крытыцы... Што ў іх агульнае і што спецыфічнае?

— Усё пачынаецца з асобы і ёй вяччаецца як у мастацтве, так і ў крытыцы. Але ў кожнага свая сфера дзейнасці. Мастак у ідэале стварае эстэтычныя каштоўнасці, крытык аналізуе іх, вызначае асаблівасці, месца ў культурным кантэксце і эстэтычна-маральны патэн-

“Усё пачынаецца з асобы і ёю вяччаецца”

дыцыю, веданне прадмета, які выкладаеш, шырэй і глыбей, чым акрэслена праграмай. Патрэбна яшчэ асабістая захопленасць тым, што выкладаеш, сістэма доказаў, аргументацыі, пабудаванай на канкрэтных прыкладах. А хіба гэта не метадалогія крытыкі? Яна хоць і грунтуецца на мастацтве, жыццця ім, але па сутнасці сваёй — аналітыка, якая выражаецца ў формах публіцыстыкі. Да крытыкі, у прыватнасці, кінематографічнай, мяне падштурхнуў прафесійны занятак: з 1948 г. працавала рэдактарам-кансультантам Дзяржкамкітэта па кінематографіі Саўміна БССР, з 1952-га — галоўным рэдактарам па вытворчасці фільмаў Міністэрства культуры БССР. Пасада абавязвала добра ведаць творчы і вытворчы працэсы, чытаць сцэнарыі, глядзець фільмы, пісаць на іх заключэнні, фармуляваць прапановы міністэрскай калегіі. Размаўляць з творцамі, а для гэтага былі патрэбны веды, веды і яшчэ адчуванне мастацтва. Першае набывалася чытаннем адпаведных кніг і праглядам фільмаў, другое — прышло з вопытам, з вучобай ва ўніверсітэце. Як тут не прыгадаць словы разумнага чалавека Маркса: “Калі ты хочаш разумець мастацтва — ведай яго”. Мастацкая дасведчанасць у творчасці заўсёды карысная журналісту, які мае справу з людзьмі розных густаў і захопленняў. Таму выкладаючы курсы літаратурна-мастацкай крытыкі, гісторыі мастацтваў, нацыянальнай ідэі ў мастацтве і крытыцы, я шмат увагі надаю прынцыпам і формам узаемаадносін з культурай.

— Крытыкамі нараджаюцца ці становяцца?

— Калі мець на ўвазе крытыку як прафесійны занятак, то “народзіны” да яе не стасуюцца: крытыкам можна зрабіцца. Вядома, пры пэўных задатках — схільнасці да аналізу, высвятлення сутнасці з’яў, з якімі даводзіцца сустракацца ў жыцці. Як справядліва пісаў Пушкін, крытык пачынаецца з любові да мастацтва, шчырай зацікаўленасці ім. Прынамсі, у мяне атрымалася менавіта так. Многія з нашых студэнтаў-журфакаўцаў зрабіліся вядомымі і аўтарытэтнымі крытыкамі, а першыя крокі іх пачыналіся з выканання студэнцкіх заданняў, з дыскусій на практычных занятках. Гэта Анатоля Сабалеўска, Таццяна Арлова, Святлана Берасцень, Таццяна Мушынская, Людміла Саянкова і іншыя.

— Якія змены назіраюцца цяпер у кінакрытыцы?

— На жаль, не зусім станоўчыя. Яна губляе прафесійны ўзровень, яго зніжае журналізм, якому сёння аддаюць перавагу многія масавыя выданні. Зніжаюцца крытэрыі ацэнкі твораў, не ў пашане абгрунтаванні, аналітыка. Само экраннае мастацтва таксама раздка дае падставу для эстэтычнага аналізу. На адмаўленні толькі або пераліку недахопаў крытыка не можа развівацца. Ды і прыліву свежых сіл у крытыку не відаць. Гэты цяжкі шлях зрабіўся, як сёння кажуць, нерэнтабельным. Больш-менш прыстойна выглядае кінакрытыка ў спецыялізаваных выданнях. Ды і тое не заўсёды.

цыя. І калі мастак не проста рамеснік, які валодае выяўленчымі сродкамі таго ці іншага віду творчасці, ён адкрывае людзям свой непаўторны душэўны свет, стан рэчаіснасці, пазнаны і ўбачаны асобай, а значыць заўсёды цікавы для іншых. Крытык, калі ён — асоба, адкрывае ў гэтым свеце непаўторнасць суднасна з рэчаіснасцю. Вось гэтая дваістая пракцыя і ёсць галоўнае і найбольш складанае ў прафесіі крытыка. Ну, а калі ён яшчэ валодае словам, умемнем выстройваць сваю канцэпцыю мастацтва так, што яна захалляе чытачоў, — дасягае таго, што называецца майстэрствам творчай асобы.

— Мінуў год пасля смерці Віктара Турава, які лічыўся вядучым рэжысёрам у беларускім кіно. Ці ёсць у нас асобы, якія могуць зараз прэтэндаваць на лідэрства?

— У Віктара Турава былі падставы лічыцца лідэрам. Большасць яго твораў, пачынаючы ад фільмаў “Праз могілкі”, “Я родам з дзяцінства”, “Час яе сыноў”, экранізацыя трылогіі І. Мележа “Палеская хроніка” — адметныя асаблівым свегаадчуваннем, спавадальнасцю, маюць сваю пазытыку. У яго было нейкае трапятанне душэўнае перад прыродай, перад людзьмі, перад каханнем. Адкрыты, шчыры погляд на жыццё. Вера. І была свая праграма развіцця кінематографа, скіраванага да адлюстравання глыбінных працэсаў жыцця народа, паказу вытокаў патрыятызму. Цяпер я не бачу творцаў з такім маштабам і адметнасцю. Можа, яны вырастуць, у яго ж ёсць вучні. Але пакуль што страта гэтая непапраўная.

— Вы каму-небудзь зайздросцілі ў навуцы, крытыцы?

— Як разумець зайздросць? Калі тое, што і табе хацелася б зрабіць нешта падобнае, на такім жа ўзроўні, — кожны можа зайздросціць. Я заўсёды з цікавасцю чытала артыкулы рускага крытыка Льва Анінскага, нашага незабыўнага Алеся Адамовіча, мяне захапляла і логіка мыслення Сяргея Герасімава, як мастака і тэарэтыка, і багацейшая эстэтыка фільмаў Лукіна Віскаўцы... На чорную зайздросць не хварэю, а на белую — чаму б і не?

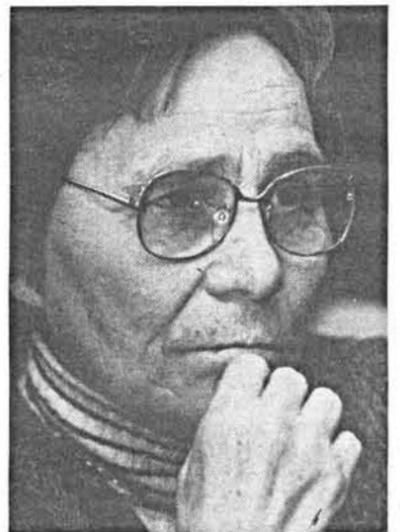
— Нядаўна вы былі на Міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 50-годдзю факультэта журналістыкі Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Ці ішла там гаворка аб сучаснай мастацкай культуры, крытыцы?

— На гэтай канферэнцыі кожны выступаў з дакладам і ўзяў нешта карыснае з дакладаў іншых. Не магу сказаць, што там адкрыліся нейкія новыя канцэпцыі асэнсавання сучаснай мастацкай культуры, ясна толькі адно: паўсюды журналізм выцясняе прафесійную крытыку і гэта тлумачыцца інтарэсамі рынку, які ўсё шырэй аблытвае мастацтва. Яно цяпер — тавар, а яго трэба рэкламаваць. Зайздросна было пачуць, што ва ўсіх краінах выдаюцца кнігі, зборнікі аб культуры. У нас гэтага няма.

— Як вы ставіцеся да праграмы, якая была паказана ў дні першага нацыяналь-

нага кінафестывалю беларускіх фільмаў у Брэсце?

— Да самой ідэі правядзення такіх фестываляў стаўлюся станоўча, бо яны выводзяць фільмы на глядацкую прастору, якой яны ў апошнія гады не маюць у працэсе. Але фестываль — гэта свята, тым больш нацыянальнае. Я лічу, што не ўсё, што робіцца зараз на базе “Беларусьфільма”, варта быць паказана. Павінен быць адбор, улік якасці, прыналежнасці да нацыянальнай культуры. Інакш дыскрэдытуецца сама ідэя. Вядома, ёсць прафесійныя карціны. Напрыклад, Міхаіл Пташук адчувае рынкавую кан’юнктуру (не ў горшым яе сэнсе) і ведае, чым зацікавіць гледача: у яго стужках ёсць і пластыка, і дынаміка, і акцёры, якія могуць прыцягнуць увагу. Можа, нашыя

рэжысёры і не дужа клопаюцца аб тым, каб з’яднаць грунтоўнасць і гуманізм расповеду з той формай, якая цяпер патрабуецца, але спробы такія ёсць. Я б вылучыла і стужку В. Дудзіна “Птушкі без гнёздаў” пра жыццё і лёс нашай патэты Ларысы Геніюш. Ёсць творы, якія сведчаць, што наш кінематограф — не “чыстая дошка”. Але такіх вяршынь, якіх хацелася б, няма.

— Як вашу вучаніцу мяне цікавіць: чым адрозніваюцца студэнты-журфакаўцы 60—70-х гадоў ад цяперашніх?

— У студэнтаў усіх часоў шмат агульнага — самаўпэўненасць на першых курсах і разважлівасць на старэйшых. Яны сталюць і больш крытычна ставяцца да сябе і будучай прафесіі. І ўсё ж раней студэнты былі больш дысцыплінаваныя, упартыя ў набыванні ведаў. Цяпер яны рана ўладкоўваюцца на працу — у розныя фірмы, выпадковыя выданні — зарабляюць грошы. Не ва ўсіх такіх арганізацыях ёсць сталыя калектывы журналістаў, якія змаглі б дапамагчы фарміраванню журналіста як асобы. Гэта сур’ёзная праблема ў сённяшняй падрыхтоўцы журналістаў.

— На факультэце пад вашым кіраўніцтвам працуе творчая лабараторыя “Крытык”. У якой меры яна можа дапамагчы набываць прафесію, якой вы прысвяцілі не адзін дзесятак гадоў?

— Калі б я лічыла, што лабараторыя не можа гэтак паспрыць, дык проста не займалася б ёй. У лабараторыі студэнты вучацца спасцігаць творы, аналізаваць іх, пісаць пра іх. Гэта карысна не толькі для тых, хто “збіраецца ў крытыкі”, але і для журналіста любога профілю. Нашы лабараторцы набываюць прафесійныя крытэрыі і спрабуюць “хлеб крытыка”, выпускаючы даволі цікавыя вучэбныя газеты літаратурна-мастацкага кірунку.

Гутарыла Юлія ПАЛАЧАІНА
Фота Сяргея ПЛЫТКЕВІЧА

РЭПЛІКА

Песні да... роздуму

Пашчасціла мне трапіць на вечар у філармонію, які праводзіўся ў гонар 50-годдзя заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь Івана Краснадубскага. Усё было цудоўна. Народу сабралася поўная зала, што сведчыць пра павагу і любоў да гэтага таленавітага саліста. У вечары бралі ўдзел інструментальны дуэт у складзе Таццяны Шумаковай і Валерыя Баравікова; ансамбль народных інструментаў Мінскага музычнага вучылішча імя Глінкі пад кіраўніцтвам Яраслава Валасюка; народная артыстка Беларусі Наталля Гайда; сын Івана Краснадубскага саліст оперы Аляксандр; заслужа-

ная артыстка Наталля Руднева. Юбіляра віншавалі песнямі і музыкай ягоньня сябры. А з залы былі агладзісменты і кветкі, многа кветак.

Але засмуціла, здзівіла і пакрыўдзіла, што за дзве гадзіны, якія доўжыўся вечар, былі выкананы толькі дзве песні з нацыянальнага рэпертуару — гэта “Жытнёвы звон” на словы Пімена Панчанкі і “Зорка Венера” (як паведамілі вядучая — “на словы народныя”). Падумалася: “О, Божа! Што мы за нацыя, якая не можа нават выкарыстаць цудоўны талент народнага самародка для прапаганды нашых нацыянальных духоўных скарбаў?”

І яшчэ. Ігар Лучанок знайшоў магчымасць павіншаваць юбіляра тэлеграмай з Масквы, а ў Мінску ніхто з Міністэрства культуры не даумеўся сказаць юбіляру колькі добрых і заслужаных слоў.

Пры канцы вечара Іван Краснадубскі, ягоны сын і яшчэ адзін саліст оперы, заслужаны артыст Расіі, заспявалі нейкі гімн на рускай мове (даруіце, не пачуў назву). У гэты момант я падумаў: а чаму было б не закончыць вечар гімнам “Боже, царя храни”?

Вось з якімі думкамі пакідаў залу філармонію. Даводжу іх да чытачоў “ЛіМа”. Можа, хто з чыноўнага лоду Міністэрства культуры прачытае гэтую нататку і таксама падумае: а і праўда, чаму ў нас не хапае нацыянальнай годнасці?

Барыс ВЕЙНЯНСКІ

Цудоўная "васьмёрка"!

Канцэртныя выступленні актэта драўляных духавых інструментаў — ансамбля салістаў Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі — заўсёды неардынарная з'ява ў музычным жыцці краіны. Гэты мастацкі калектыў вылучаецца, можна сказаць, нават сярод лепшых. У чым жа, аднак, заключаецца прыцягальная сіла, асабліва магнетызм ансамбля? Адкажам на пытанне хай станецца гэты артыкул.

Слухаючы бліскучы актэт драўляных духавых інструментаў, хочацца працітаваць неўміручыя пушкінскія радкі, замяніўшы ў іх толькі адно слова:

**Благослови, лікующая Муза,
Благослови, да здравствует Ансамбль!**

Так! Гэта Ансамбль з вялікай літары, яго смела можна залічыць да вяршынных з'яў мастацтва, якія акумуляюць у сабе не толькі музычна-эстэтычны каштоўнасці, але і шэдэўры сусветнага маштабу (класічная музыка, выбітныя творы сучасных кампазітараў).

Перавага вытанчанай духоўнасці, унутраная гармонія ва ўсім; за знешняй стрыманасцю — яркая эмацыянальнасць, паўната і шчодрасць артыстычнага перажывання; цеплыня сэрца, пазытычнае натхненне; ураўнаважанасць індывідуальна-асабістых якасцяў кожнага артыста з адмысловым кшталтам творчага калектыву ў цэлым. Няспыненны пошук перспектывы, прызнання, больш поўнага самавыяўлення... Усё гэта — аднакі выканальніцкай таленавітасці. Словам, як кожны неардынарны мастацкі калектыў, актэт драўляных духавых інструментаў паўстае яркай і непаўторнай творчай "асобай".

А, здавалася б, зусім яшчэ нядаўна, гадзі тры таму, на беларускім музычным небасхіле толькі-толькі з'явілася гэтая сусьце ў многім не падобных творчых індывідуальнасцей. Галоўнае, што іх аб'яднала і прадкытвала дамінантную ўстаноўку: служыць высокай ідэі, сапраўднаму музычнаму мастацтву, свайму народу, тварыць дабро, распаўсюджваць духоўнасць праз мастацтва.

Дык хто ж яны, гэтая "цудоўная васьмёрка"?

Гэта два флейтысты: лаўрэаты міжнародных конкурсаў Сяргей Картэс і лаўрэат міжрэспубліканскага і нацыянальнага конкурсаў Яўген Віданаў; два габайсты: лаўрэаты міжнароднага конкурсаў Алег Алясюк і Васіль Закапец; два кларнетысты: лаўрэат міжрэспубліканскага конкурсаў дацэнт Беларускай акадэміі музыкі Іван Брычыкаў і лаўрэат міжнароднага і ўсесаюзнага конкурсаў Вадзім Іваноў; два фагатысты: заслужаны артыст рэспублікі прафесар акадэміі Уладзімір Будкевіч і лаўрэат міжрэспубліканскага і нацыянальнага конкурсаў Алег Мазурын.

Усе яны сапраўдныя віртуозы. У актэта віртуознасць — гэта доблесць, талент, дэманстрацыя вышэйшага эталону выканаўчага, а не толькі тэхнічнага майстэрства, інакш кажучы, вярхоўнае панаванне прафесіяналізму, у якім адчуваецца сіла, але высілкі — схаваныя.

А сутнасць вярхоўнага панавання прафесіяналізму, перш за ўсё, — у глыбокім пранікненні ў змест твораў, якія выконваюцца; разнастайным і тонкім тэмбравым каларыце; вынаходніцкай фантазіі ў сродках мастацкай выразнасці; ахопе цэлага і найстараннай прал-

рацоўцы дэталю формы. Нарэшце, у фундаментальнасці, надзейнасці, стабільнасці інструментальнага тэхніцызму.

Сапраўдна ж музычнасць, паводле вызначэння вядомага музыканта, — гэта з пачуццём праінтанавааная (выказаная) думка. Яна не мае патрэбы ў залішніх, а тым больш знешніх праявах. "Не варта разрываць грудзі, каб паказаць, што ў цябе ёсць сэрца", — гаворыць народная мудрасць. Ды і вялікі Лермантаў разважаў наконт праяўлення афектаў, жарсцям: "...Многія спакойныя рэкі пачынаюцца шумнымі вадаспадамі, а ніводная не скача і не пеніцца да самага мора. Але гэты спакое часта прыкмета вялікай, хоць і прыхаванай сілы; паўната і глыбіня пачуццяў не дапускае шалёных парыванняў...".

Цудоўны мастацкі калектыў, вядома, не мог ўзнікнуць спантанна. У аснове ўсяго існага заўсёды ляжыць ідэя. Вось такая шчаслівая творчая ідэя належыць двум буйным музыкантам: мастацкаму кіраўніку і галоўнаму дырыжору Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі народнаму артысту Міхалу Фінбергу і прафесару Акадэміі музыкі заслужанаму артысту Беларусі Барысу Нічкоў. Знайсці і аб'яднаць таленавітых музыкантаў — для гэтага неабходна мець незвычайны талент! Нашы музычныя "мэтры" М. Фінберг і Б. Нічкоў — майстры экстракласа, таленавітыя, мудрыя, улюбёныя ў мастацтва, не ўяўляюць сабе жыцця без творчасці, пастаянных клопатаў пра тых, каго "прыручылі". Нездарма музыканты лічаць сябе шчасліўчыкамі, калі выпадае працаваць у калектыве пад кіраўніцтвам гэтых высокіх спецыялістаў. Вядома, чалавек твор-

чы, які згадзіўся ўладарыць у сферы мастацтва, павінен забыцца пра сябе — так зазвычай бывае. І наўрад ці пераключэнне велізарнай моцы таленту на вырашэнне бясконца буйных і дробных арганізацыйных праблем урэшце карыснае для грамадства.

Але што ж рабіць, калі ў нас няма інстытута прафесійных імпрэсарыяў?

Вось і вымушаныя такія буйныя таленты растрываць сябе, мякка скажам, непрадукцыйна. Ды нягледзячы на цяжкасці, яны імкнуча адкрываюць новыя гарызонты, шукаюць і знаходзяць таленавітых выканаўцаў, выходзяць густы слухачоў і весці іх за сабой, г. зн. пастаянна займаюць місіянерскай дзейнасцю на ім накіраванай "дарозе без пачатку і канца".

Непасрэдна працуе з актэтам Барыс Уладзіміравіч Нічкоў, музыкант з вялікім жыццёвым і прафесійным вопытам і аўтарытэтам. Прызнаны лідэр у сваім калектыве, ён тым не менш ніколі не навіязвае сваё разуменне ідэяна-вобразнага зместу музычных твораў. Кожны артыст ансамбля можа выказаць сваю думку, сваю гіпотэзу наконт інтэрпрэтацыі твора, яна не будзе праігнаравана. Сумесны творчы пошук стварае атмасферу духоўнага ўздзіму, які прывісціць агульны плённы вынік.

Міхал Якаўлевіч Фінберг выбраў стратэгію і тактыку неўмяшальніцтва, асабліва ў вэрапрафесійных праблемах. Гэта мудрая, ненавязлівая творчая палітыка значна павышае агульную і асабістую адказнасць артыстаў і робіцца стымулам мастацкай дзейнасці ўсіх удзельнікаў ансамбля.

Актэт мае сёння вялікі, сур'ёзны і рознабачковы рэпертуар — па форме, стылях, жанрах. Бо Б. Нічкоў лічыць, што прафесіянал павінен выконваць музыку любога стылю, жанру, формы, характару, калі яна высокамастацкая, цікавая не толькі для выканаўцаў, але і для слухачоў, калі яна мае важную ўласцівасць — выходзіць мастацкі густ меламаману, спрыяе іх духоўнаму ўзбагачэнню.

Звычайна ансамбль адкрывае свае канцэртныя выступленні творами незаслужана забытых на Беларусі старадаўніх кампазітараў. Напрыклад, паланезамі Мацея Радзівіла. Урачыстае шэсце, веліч сузірання, вольналюбывы дух, адлюстраваны ў гэтых творах, вельмі імплануюць сучаснаму слухачу. Вялікая часавая дыстанцыя не перашкаджае пацуду ў іх багатую духоўную аўру даўняй эпохі. Сёння мы адкрываем у гэтай музыцы ўсё больш тонкасцяў, бо наблізіліся да яе і захацелі большага. Адрэзанне творчасці забытых землякоў — гэта своеасаблівае адкрыццё, асэнсаванне і ўзнаўленне грамадска-культурнай значнасці нашых спадчынных каштоўнасцяў.

А яшчэ ў праграме — Адакью Т. Альбініні. Яно зачароўвае празрыста чыстым, душэўна-пашчотным гучаннем. Ансамбль гучыць то як арган, то як струнная група сімфанічнага аркестра... Маленькая сімфонія ў 4-х частках Ш. Гуно стварае дзівоснае уражанне, нібыта і напісана яна аўтарам менавіта для такога інструментальнага складу. Вялікі і шумны поспех у канцэртах выпадае на долю дуэта кларнетыстаў — Івана Брычыкава і Вадзіма Іванова. Канцэртштук N 2 Ф. Мендэльсона яны выконваюць, што называецца, на адным дыханні, не толькі з выдатным тэхнічным майстэрствам, з бліскучай белгасцю пальцаў, але і з сапраўднай культурай валодання гукам.

І найпапулярная уверцюра да оперы "Севільскі цырульнік" Д. Расіні ў пералажэнні для ансамбля драўляных духавых інструментаў зазіхаецца новымі фарбамі, і танцы з оперы "Руслан і Людміла" М. Глінкі, якія вымагаюць ажурнасці, ювелірнасці выканання і хуткага вобразнага "пераўвасалення".

Асабліва вылучаецца "Легенда" Г. Ермачэнкава, створаная спецыяльна для актэта і яму прысвечаная — своеасаблівы пазытычны аповед пра цяжкаую, трагічную мінуўчыну. Цёпла прымаецца слухачамі таксама арыгінальнае "Канцэрта" таленавітага беларускага кампазітара І. Паліводы, чье жыццё спынілася такрана.

Вядома, упрыгожваюць рэпертуар ансамбля архівіртуознага п'еса А. Паскулі "Пчолка", якая "трымаецца" іграй на адным дыханні выдатнага габайста Алега Алясюка, і Фантазія на тэмы оперы "Кармэн" Ж. Бізэ, дзе саліруе натхнёны майстар Уладзімір Будкевіч. Публіка — у захваленні.

Шумны поспех... Не, я сказаў бы — не шумны, а заслужаны. Шумны поспех звычайна суправаджае эстраду. Як маркуе адзін дасведчаны крытык, "чым больш шуму на эстрадзе, тым большы поспех у аўдыторыі, якая не мае вушэй..." І гэта так.

Але слухачы філарманічных канцэртаў — гэта асаблівае, выбраная каста. Тут не бывае ці амаль не бывае выпадковых людзей. Яны ходзяць у мураваны Храм, каб пакланіцца вышэйшаму духоўнаму стварэнню — Музыцы, адчуць працягальную сілу яе уладаранія, святасці. І яны вылучаюць цудоўную "васьмёрку" салістаў канцэртнага аркестра ў сапраўдны авангард высокага нацыянальнага музычнага мастацтва.

**Міхась СОЛАПАЎ,
прафесар, заслужаны дзеяч
мастацтваў Беларусі**

На здымку: Актэт драўляных духавых інструментаў і ягоны мастацкі кіраўнік заслужаны артыст Беларусі прафесар Барыс Нічкоў (у цэнтры).

Піяністы "лаўры" пазбіралі

Вось і адышлі ў мінулае святочныя дні II Міжнароднага конкурсу імя І. Цвятаевай.

Кожны дзень праслухоўвання збіраў поўную залу Рэспубліканскай гімназіі-каледжа пры Акадэміі музыкі, на аснове якога конкурс і праводзіўся. І, памятаючы платныя праслухоўванні леташняга міжнароднага фартэп'янага конкурсу, можна толькі шчыра падзякаваць за сёлетні: уваход быў свабодны.

Конкурс складаўся з двух тураў, а ўдзельнікі падзяляліся на дзве ўзроставыя групы — да 14 гадоў і пасля, "юн'ёры" і "сін'ёры" (са сленгу журы). Праграма малодшай групы ўдзельнікаў павінна была ўключаць дзве санаты Скарлаці і п'есу Чайкоўскага (у якасці абавязковага твора), віртуозныя эцюд і музыку сучаснага аўтара. Праграма старэйшай групы складалася з абавязковага выканання адной з частак Санаты, двух эцюдаў, адзін з якіх — Шапэна, п'есы Чайкоўскага ці Рахманінава, сучасную музыку і разгорнуты твор эпохі рамантызму.

Паводле слоў старшыні журы Ігара Алоўнікава асноўнымі крытэрыямі ацэнкі выступленняў былі не тэхнічная эфектнасць ці тэатральная яркасць, а густавая адметнасць выканання праграмы. Безумоўна, аб прафесійнай тэхнічнай аснашчэннасці ўдзельнікаў асабліва гаварыць і не трэба — гэта тое, без чаго браць удзел у конкурсе любога ўзросту немагчыма, тым больш, калі ўзрост удзельнікаў абмяжоўваецца 18 гадамі. Можна адзначыць тую ці іншую цікавую інтэрпрэтацыю твораў, умненне выканаўцаў перадаць асноўную ідэю

кампазітара і, як было ў эпоху віртуозаў, прадэманстраваць сваю фартэп'янную тэхніку.

Лаўрэатаў III прэміі ў старэйшай групе двое: Ірына Саложнікава з Харкава і Аляксандр Дзяруга з Маладзечна. Выкананне праграмы апошняга выклікала ў мяне нейкія стракатыя ўражанні. Я б так сказаў: піяніст аднаго лагера з Вадзімам Гацко, чье імя раз-пораз ды і з'яўляецца на старонках "ЛіМа". Але Аляксандр малодшы за Вадзіма, якога ўжо можна лічыць **выканаўцам**, мо таму было некалькі момантаў, калі я проста не разумеў існасць твора. Напрыклад, эцюд-карціна ля мінор Рахманінава, які негалосна завецца "Чырвоны капялюшык". Я ўспрымаў яго як праграмны твор і цалкам суадносіў першапачатковы вобраз з яго музычным увасабленнем. Ведаючы сюжэт, я ніколі не задумваўся над тым, што яго можна трактаваць неак інакш. Дык вось, пасля выканання Аляксандрам гэтага твора зразумеў, што быццам ужо агульнапрынятая трактоўка — не адзіная. Выканаўца так увасобіў вобразы эцюда, што мне часам здавалася, нібыта не Воўк палюе на Чырвоны капялюшык, а... наадварот! Але ж я, пэўна, жартую. Затое "Оргія фанатыкаў" з балета "Святло і цені" Г. Вагнера гучала менавіта так, як, я думаю, і ўяўляў гэта сам аўтар.

Дарчы, і Аляксандр Дзяруга, і Ірына Саложнікава год таму бралі ўдзел у Міжнародным конкурсе "Фартэп'яна. Мінск-96", але званне лаўрэата атрымалі толькі на гэтым. Вельмі прыемна, калі людзі дасягаюць паслаўленай мэты ўпартай і цяжкай працай, якая

дае адпаведныя вынікі.

Сярод лаўрэатаў III прэміі з малодшай групы я б адзначыў Надзею Моладаву з гімназіі-каледжа і яе выкананне "Венскага карнавала" Шумана. Наогул, усе фартэп'яныя творы гэтага кампазітара надзвычай складаныя, і таму выкананне іх вымагае вельмі высокай прафесійнай падрыхтоўкі. З задавальненнем адзначаю тут рэдкаю адпаведнасць. (Сярод лаўрэатаў III прэміі таксама Алена Касцючэнка з Полацка і Мікалай Барба з Украіны).

II прэмія ў старэйшай групе была прысуджана Алегу Бабію, а ў малодшай — Вользе Сцяжко (выхаванцы гімназіі-каледжа). На канцэрте лаўрэатаў Алег выконваў До-дзіез мінорны паланез Шапэна, але вяла, без шарму, не ў тонусе, забыўшыся, што гэта ўсё ж такі перш-наперш танец (што сам Шапэн неаднойчы падкрэсліваў). Затое Мазурка сі-бемоль мінор Шапэна ў выкананні Вольгі Сцяжко ўразіла так, што мне захацелася паслухаць яе яшчэ раз. Інструмент гучаў, як пад пальцамі сталага выканаўцы, у манеры ігры, у якасці гучу адчувалася сапраўднае фартэп'яннае школа. Надзвычай цэласная і вельмі пазытычная інтэрпрэтацыя ўпэўніла мяне, што Вольга — той вынаходца ў практыцы яе педагога, калі трэба толькі правільна вызначыць кірунак развіцця гэтага музычнага таленту.

Што да лаўрэатаў I прэміі... Тут я паспрабую толькі выклікаць факты баючыся быць неаб'ектыўным. У старэйшай групе I месца аддадзена Дзмітрыю Анічанку з Украіны і, як лічаць шматлікія знаўцы, невывадкова. Але я не тое,

каб знавец і не падзяляю іхні пункт гледжання.

У малодшай групе перамог Даніла Шлянкоў, сын вядомага бацькоў-музыкантаў (можа, таму і перамог?), таксама выхаванец гімназіі-каледжа. Скарлаці ў ягоным выкананні мяне проста здзівіў: вельмі музыкальна, добрым густам аздабленая, прафесійная трактоўка. Добры атрымаецца музыкант, калі не зробіць свой талент сродкам толькі для таго, каб зарабляць грошы. Не хацелася б, каб ён страціў сваю музыкальнасць і ператварыўся ў "механічную ляльку". Тым болей, калі пасля выканання праграмы на закрыцці конкурсу ён выйшаў іграць на "біс" і прадставіў нейкі твор нахталт балакіраўскага "Ісламея", я падумаў, што ёсць рацыя яго папярэдзіць. Я паспрабаваў гэта зрабіць яшчэ ў антракте, але Даніла бег займацца (чамусьці ў буфет) і не знайшоў часу, каб са мной пагутарыць.

Старшыня журы таксама не меў часу на гутарку, што мяне вельмі пакрыўдзіла. Толькі намеснік дырэктара філармоніі Галіна Генрыхіўна Вагнер адказала на некаторыя мае пытанні і шчыра падзякавала спонсарам — заводам "Прамень" і "Нёман", выдавецтвам "Беларусь" і "Юнацтва".

Наогул, конкурс як мерапрыемства сёлета атрымаўся. Паглядзім, што і каго прэзентуе нам наступны. У юных піяністаў ды іхніх педагогаў час на падрыхтоўку ёсць. З упэўненасцю можна сказаць, што "зорны" склад журы нам гарантуе, бо легендарная пані Галіна Чэрны-Стэфаньска, "пасол польскай культуры ў свеце", паабяцала, што прыедзе і ў наступны раз. Вельмі хацелася б, каб не толькі дзеля працы ў журы.

Георгій САСНОЎСКИ

Маладыя галасы

Вечары камернай музыкі, якія праходзяць у Саюзе кампазітараў, выклікаюць пэўную цікавасць у сталічных меламаў. Асабліва, калі тут выступае творчая моладзь. Канцэрт студэнта Беларускай акадэміі музыкі дыпламанта Міжнароднага конкурсу Анатоля Олеха і Янаша Нэлепа (клас прафесара Л. Івашкова) стаўся адметнай падзеяй і для саміх выканаўцаў, і для слухачоў.

Праграму канцэрта складалі разнастайныя па стылі і жанры творы — ад Баха да Шастаковіча: оперныя ары, раманы, вакальныя цыклы. Гэта дало магчымасць маладым выканаўцам досыць поўна раскрыць свае творчыя магчымасці і прадэманстраваць прафесійную падрыхтаванасць.

Канцэрт пачаўся выступленнем студэнта чацвёртага курса Анатоля Олеха. У яго выкананні прагучала Арыя з кантаты N 82 І. С. Баха. Імя маладога спявака ўжо вядомае ў музычным асяроддзі. Сёлета ён браў удзел у Міжнародным конкурсе "Янтарны салавей" і атрымаў дыплом. Яго добра ведаюць аматары аперэты. Прыгожы па тэмбры голас (лірыка-драматычны барытон) і добрая сцэнічная знешнасць адметна вылучаюць Анатоля Олеха з кагорты маладых салістаў тэатра музычнай камедыі, дзе спявак выступае ўжо другі сезон. Дарэчы, удзельнічае ён і ў праграмах Маладзёжнага тэатра эстрады.

У той вечар у выкананні Анатоля Олеха мы пачулі арыі з опер і раманы П. Чайкоўскага, Г. Даніэці, А. Дворжак. Прагучаў таксама вакальны цыкл Д. Шастаковіча "Іспанскія песні", які даволі рэдка можна пачуць у канцэртным выкананні.

Прыемна адзначыць, што малады спявак здолеў годна падаць сваю творчую індывідуальнасць, арганічна спалучыць пазытыўнае слова з музычнымі вобразамі і данесці да слухача адпаведны характар і стыль музычных твораў.

Другі ўдзельнік канцэрта Янаш Нэлепа — студэнт пятага курса. Уладальнік лірычнага тэнара, ён уключыў у праграму канцэрта арыі з опер П. Чайкоўскага, Дж. Пучыні, Л. Дэлліба, Ж. Масне, а таксама раманы з вакальнымі цыкламі Ф. Шуберта і М. Мінкава. Слухаючы выступленне Я. Нэлепа, адчуваеш, што гэта не ардынарны выканаўца, а тонкі, па-філасофску ўдумлівы інтэрпрэтатар вакальных твораў. Малады спявак удакладнае выканаўчае майстэрства на сцэне опернай студыі Беларускай акадэміі музыкі. Тут ён выступаў у партыях Немарына (Г. Даніэці, "Любоўны напітак"), Ленскага (П. Чайкоўскі, "Яўгеній Анегін"), Альфрэда (Дж. Вердзі, "Травіята"). Выканаўчай манеры Я. Нэлепа ўласціва тонкае пранікненне ў музычны вобраз, здольнасць творчага пераўвасаблення. Найбольш пранікнёна прагучалі раманы з вакальнага цыкла Ф. Шуберта "Прыгожая млынарка".

Адметнай увагі варта мастацтва канцэртмайстра Ігара Чарніна. У ягоным ансамблі з выканаўцамі відэавочна арганічнае ўзаемаразуменне, тонкае адчуванне характару выконваемых твораў.

Публіка шчыра вітала ўдзельнікаў канцэрта.

Наталля ЯНКОЎСКАЯ

На здымку: Анатоль ОЛЕХ ды Янаш НЭЛЕПА.

ДРУК

"Павінен чытаць кожны беларус..."

З'яўленне чарговага нумара часопіса "Беларуская мінуўшчына" для кожнага, хто цікавіцца рознымі аспектамі нацыянальнай даўніны, — як свята. І хоць у нашай краіне выходзяць яшчэ два выданні, профільна блізкія да "БМ" — "Спадчына" і "Беларускі гістарычны часопіс", першае вылучаецца сярод іх не толькі зместам, а і афармленнем. Акрамя шматлікіх чорна-белых ілюстрацый, ёсць у "БМ" і каляровы ўкладш. Зрэшты, а як жа інакш, калі "Беларуская мінуўшчына" — не проста часопіс, а гісторыка-публіцыстычны ілюстраваны часопіс. Праўда, пачынаючы з шостага сёлета нумара (а "БМ", як вядома, двухмесячнік) профіль выдання крыху мяняецца: "Беларуская мінуўшчына" набывае статус навукова-папулярнага ілюстраванага часопіса.

— Мяняецца? — намеснік галоўнага рэдактара, вядомы журналіст і краязнаўца, аўтар некалькіх кніг Святаслаў Асіноўскі ўдакладняе: "Паняцце "навукова-папулярны" будзе больш адпавядаць зместу нашага выдання, бо мы даўно з'яўляемся менавіта такім часопісам. І ніколі не здрадзілі высокаму прафесійнаму ўзроўню матэрыялаў, аўтарамі многіх з якіх, дарэчы, з'яўляюцца вядомыя навукоўцы-гісторыкі. Разам з тым "БМ" разлічана не толькі на чытача падрыхтаванага, а і на ўсіх, хто проста цікавіцца гісторыяй.

Красамоўна аб гэтым сведчыць і пяты нумар, які нядаўна выйшаў з друку. Дастаткова назваць асноўныя публікацыі, каб упэўніцца, што "БМ" — часопіс менавіта навукова-папулярны. Адкрываецца ён артыкулам кандыдата гістарычных навук У. Канановіча "Змаганне за спадчыну Рурыкавічаў". Гэтак званая "спадчына Рурыкавічаў", што была асноўнай праблемай у палітычных дачыненнях Вільні і Масквы напрыканцы XV і пачатку XVI стагоддзя, — землі, якія ў IX—XII стагоддзях уваходзілі ў сістэму княстваў Русі і былі населены пераважна праваслаўнымі, па тагачаснай тэрміналогіі — "рускімі".

А. Рыбакоў ("...смотрел тое справы подканцлерий наш") раскавае пра тое, чым займалася вялікакняжэская канцэлярыя ў Вялікім княстве Літоўскім, і знаёміць з найбольш яркімі асобамі, што мелі дачыненне да яе дзейнасці.

Пастаянны аўтар часопіса доктар гістарычных навук Р. Платонаў у матэрыяле "Са-

мазабойцы" працягвае тэму трагедыі беларускага народа ў 30-ыя гады, асэнсоўвае лёсы выдатных нацыянальных дзеячаў, якія вымушаны былі пайсці з жыцця па ўласнай волі, бо іншага выбару для іх не было. Блізкі па змесце гэтай публікацыі і артыкул кандыдата гістарычных навук У. Адамушкі ("Абвінавачваючы лічы. Гістарыяграфія і крыніцы па праблеме палітычных рэпрэсій 1920—1950-х гадоў на Беларусі").

"Беларуская мінуўшчына", як вядома, не амбінае і спрэчных момантаў у гісторыі, даючы мажлівасць жадаючым выказацца ў раздзеле "Пярспар". У прыватнасці, не адзін год М. Біч і У. Казбяржук вядуць між сабой вострую палеміку па пытаннях палітычных поглядаў і пазіцыі К. Каліноўскага. Ім прадстаўлена магчымасць выказацца яшчэ раз.

В. Касмылёў ("Дакладнасць — ветлівасць гісторыкаў") выпраўляе асобныя недакладнасці, што з'явіліся ў публікацыях апошняга часу па гісторыі. Некалькі матэрыялаў дазваляюць лепш пазнаёміцца з вучоным, якога сучаснікі называлі "электрычным чалавекам" — Я. Наркевічам-Едкам. В. Чаропка прасочвае гісторыю сімвалаў нашага краю. Асобныя моманты з біяграфіі народнага песняра ўдакладняюцца ў артыкуле В. Міцкевіч "Якуб Колас у Сёмкаве"...

— Святаслаў Маркавіч, бадай, няма патрэбы пералічваць усе матэрыялы. Чытач, узяўшы часопіс у рукі, і сам заўважыць іх. А як наконт віктарыны "Ці ведаеце вы гісторыю Беларусі?", якую праводзіць "БМ"?

— У пятым нумары падведзены вынікі пятага тура. А імяны пераможцаў усёй віктарыны будуць змешчаны ў шостым нумары.

— А чаму б іх не згадаць цяпер?

— Зраблю гэта з задавальненнем, тым больш, што сваіх лаўрэатаў мы ўжо ўрачыста ўшаноўвалі ў Інстытуце гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Тады ж заснавальнікі часопіса ўручылі пераможцам прызы. Прыемна, што і сярод удзельнікаў, і сярод пераможцаў — людзі, у сваёй прафесійнай дзейнасці з гісторыяй не звязаныя. Гэтая акалічнасць, а таксама тое, што мы атрымалі шмат лістоў-адказаў, яшчэ адно пацвярджэнне таго, што цікавасць да даўніны ў народа расце і ўсё больш людзей задумваецца над сваімі нацыянальнымі каранямі, вытокамі, хочучы ведаць, адкуль мы і хто

мы. Першае месца ў віктарыне заняў урач-тэрапеўт з Вілейкі С. Грынцэвіч, якому заснавальнікі ўручылі малагабарытны тэлевізар. На другім месцы — М. Грачанік з Высокага Камянецкага раёна, выкладчык геаграфіі і гісторыі ў школе і геалагічных дысцыплін у Брэсцкім дзяржаўным універсітэце. Ён атрымаў фотаапарат "Кодак". Трэцім стаў інжынер-сувязіст з Ваўкавыска М. Быхаўцаў, які паехаў з Мінска з малагабарытным радыё-прыёмнікам "Філіпс". Студэнту Віцебскай ветэрынарнай акадэміі І. Пятроўскаму, супрацоўніку Магілёўскага вытворчага аб'яднання "Хімовакно" А. Рылкову, мінчанам — выкладчыку біялогіі І. Гардзевіч і супрацоўніку музея Я. Коласа Ф. Корзуну прысуджаны заахвочвальныя прэміі — падпіска на наш часопіс на першае паўгоддзе наступнага года і ўручаны фотаальбом "Мінск".

— Цяпер, калі пачалася падпіска, чытачу цікава даведацца, што можна будзе прачытаць у першым нумары 1998 года...

— Не магу не назваць публікацыю Р. Платонава, звязаную з дакументамі НКУС адносна "контррэвалюцыйнай дзейнасці" Я. Купалы і Я. Коласа. В. Касмылёў прасочвае крымінальны шлях дасягнення дваранскай годнасці некаторымі прадстаўнікамі беларускай шляхты. А ці не зацікавіць матэрыял кандыдата юрыдычных навук Т. Доўнар "Калі шляхціц мог па-сабачы загаўкаць?". Адна з публікацый першага нумара дазволіць даведацца пра эпідэмію, якія напаткалі беларускі народ у пераможку з XI да XIX стагоддзя, матэрыял напісаны на падставе летапісаў...

— Відаць, рэдакцыя атрымлівае лісты, аўтары якіх дзеляцца ўражаннямі аб прачытаных матэрыялах, нешта падказваюць, удакладняюць?

— Як чытач ставіцца да нашага выдання, лепш за ўсё, думаецца, відаць з ліста вядомага нашага паэта Пятра Прыходзькі: "Часопіс "Беларуская мінуўшчына" павінен чытаць кожны беларус, хоць гэта і цяжка дасягнуць зараз пры такой расколатасці нашага грамадства. Асабіста я чытаю кожны нумар і ўдзячны рэдакцыі за многія матэрыялы, якія дапамагаюць глыбей і праўдзівей асэнсаваць тую гістарычную падзею, якія адбываліся на нашай зямлі як у далёкім мінулым, так і ў новай часмі".

— Кожны беларус стане чытачом "БМ", будзем спадзявацца, у перспектыве, а пакуль...

— А пакуль хацелася б, каб у нас з'явілася больш падлісчыкаў. "БМ", як і іншыя выданні, у продаж паступае ў абмежаванай колькасці. Таму лепей падпісацца. На першае паўгоддзе 1998 года гэта будзе каштаваць 90 тысяч рублёў.

Гутарыў Аляксандр МАРЦІНОВІЧ

КАНФЕРЭНЦЫ

Падмурак велічы

У Полацку прайшла III Міжнародная канферэнцыя "Гісторыя і археалогія Полацка і Полацкай зямлі", у якой прынялі ўдзел каля 70 даследчыкаў з Беларусі, Расіі, Украіны, Польшчы. Падобныя сустрэчы адбываюцца раз у 5 гадоў і абагульняюць навуковыя здабыткі даследаванняў рэгіёна і фіксуюць святочную дату ў жыцці горада. А сёлета Полацк адзначае 1135 гадавіну свайго існавання.

Тама канферэнцыя была вельмі дарэчы да разумення феномена Полацка. Відавочна, што ён меў, прынамсі, два вытокі. З аднаго боку — гэта сам горад, досыць старадаўні, але ўсё ж адносна малады ў параўнанні са сваім наваколлем. А з другога — Полацкая зямля, гэтае самае наваколле, з якога некалі і вылучыўся горад: вясковае абшчыннае асяроддзе. Менавіта там трэба шукаць галоўны падмурак велічы Полацка — як старадаўняй, так і сучаснай.

Аб гэтым сведчылі адпаведныя даклады — па лекцыі, тапаніміцы, антрапалогіі, этнаграфіі, што краналіся тэм, якія сягалі ў дзясярэчывыя часы, да IX стагоддзя, у даўніну, дзе панавала язычніцкае светаразуменне, і галоўнымі былі — праца на зямлі, павага да ўсіх Боскіх тварэнняў, разуменне раўнавагі жыцця ў свеце. Гэта — вытокі, якія, па выніках даследчых экспедыцый, захоўваюцца на Полаччыне дагэтуль.

Потым з часоў узнікнення горада, дзе моцным вузлом сплаліся пажаданні і мары розных народаў — і балтаў, і славянаў, і скандынаваў, — пачынаецца новая рэчаіснасць. Праз горад на гэтыя землі прыходзіць светаразуменне Хрысціянскае. Яно прайшло няпроста шлях да дзяржаўнага статусу на гэтых землях — больш за паўтысячагоддзя! — як нідзе ў Еўропе.

Як адзначалася на канферэнцыі, са спадчыны Еўфрасінні, з трох яе падарункаў нашчадкам — Крыжа, Іконы і Храма — натуральным на Беларусі захаваліся толькі Храм. Але — таксама можна ўпэўнена сказаць — захаваліся і велічы дух Еўфрасінні. Таму прыязджаюць і сёння ў сціплы Полацк людзі не толькі з усёй Беларусі, але і з іншых краін, каб убачыць гэтую святыню, што перажыла ўжо больш за 8 стагоддзяў.

Шэраг дакладаў быў прысвечаны тэме архітэктурных помнікаў часоў сярэднявечча, тапаграфіі, унутраных і знешніх палітычных зносін і інш.

Арганізатары здолелі прыцягнуць да ўдзелу значныя навуковыя сілы, у ліку якіх такія велічыні, як, напрыклад, Георгій Штыхаў з Мінска, Ганна Харашкевіч і Леанід Аляксееў з Масквы, Станіслаў Александровіч з Торуня.

Канферэнцыя засведчыла, што подых сучаснасці закранае і такую архаічную галіну, як гісторыя. Так, акрамя звычайных секцый гісторыі і археалогіі, працавала і секцыя гістарычнай інфарматыкі. Відавочна, што неўзабаве яна перастане быць экзатычнай з'явай і стане неабходным спадарожнікам даследчыкаў. Дасягненні, што прапануюць інфармацыйныя тэхналогіі, сапраўды ўражваюць — гэта магчымасці карыстацца тэматычнымі базамі дадзеных, аператыўна звяртацца не толькі да звычайных кніжных крыніц, але і да старадрукаў, архіўных дакументаў, якія раней былі проста недасягальнымі. Можна працаваць і з археалагічнымі калекцыямі, музейнымі экспанатамі. Трэба толькі ўдакладніць, што ўсе азначаныя інфармацыйныя здабыткі кранаюцца, у асноўным, замежных крыніц. Таму што на Беларусі пакуль адсутнічае адпаведная дзяржаўная прагра-

ма, і мясцовыя навуковыя і культурныя цэнтры (бібліятэкі, архівы, музеі, інстытуты) пакуль што не ўключаны ў адзіную інфармацыйную прастору.

На жаль, скаардынаванай і высакаякаснай працы па стварэнні нацыянальнага банка дадзеных у нас пакуль не вядзецца, і гэта досыць нечакана, бо гісторыя сведчыць аб трывалай мясцовай традыцыі весці шчыльны ўлік каштоўнасцяў. Так, добра вядомыя Метрыкі Вялікага княства Літоўскага і сёння ўражваюць сваёй дакладнасцю, і ахопліваюць практычна ўсе тагачасныя дзяржаўныя вартасці.

Адначасым яшчэ адно дасягненне камп'ютэрных тэхналогій — магчымасць хуткіх і амаль непасрэдных зносін з іншымі спецыялістамі і арганізацыямі ва ўсім свеце, што дазваляе даследчыку значна зменшыць моўна-інфарматыўны бар'ер і атрымаць сапраўды аб'ектыўны погляд на праблему.

І досыць сімвалічна, што канферэнцыя праходзіла ў будынку Музея-бібліятэкі Сімяона Полацкага, дзе сучасная камп'ютэрная тэхніка ўдала кантраствала з музейнай даўнінай, прысвечанай асветніцтву, вытокамі кнігі і друкарства. Уразіла і тое, што падчас працы канферэнцыі дзверы Музея практычна не зачыняліся — ён узеў час працаваць, адна група наведвальнікаў змяняла другую. І гэта — у невялікім Полацку!

Канферэнцыя абагульніла навуковыя дасягненні і падрыхтавала прапановы на будучыню, сутнасць якіх вылучаецца проста і натуральна: даследчай працы на Полаччыне шмат, і яна варта выканання.

Сяргей ВІЦЯЗЬ, навуковы супрацоўнік Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны

На Крымскай паўвыспе

НАТАТКІ З АДНОЙ ВАНДРОЎКІ

У Крым сёлета мне захацелася патрапіць абавязкова. Патрэба менавіта зараз кудысьці з'ехаць з Беларусі вырашальна спалучалася з дзіцячым жаданнем пабачыць нарэшце на свае ўласныя вочы мора. Да таго ж здзейсніць гэта падарожжа можна было дастаткова танна. Адправіцца спярша меркаваным аўтастопам, каб гарантаваць сабе прыгоды, не ўдалося. Надарылася іншая нагода — студэнцкі адпачынак-працоўны лагер. Тое, што на поўдні яшчэ і працаваць трэба, не дужа палохала. Такім чынам у сёлетнім жніўні здзейснілася мая даўняя мара: я еду ў Крым...

Першы раз я пакідаў дом на доўгі тэрмін. Якія пачуцці ахінуць мяне? Мне хацелася адчуць рамантычную тугу па радзіме. Карцэла зведзець, ці здольны я ўвогуле адчуваць гэтую самую настальгію. Міжволі ўзгадалася: "Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць..." Ды мне здавалася — я люблю Беларусь.

Калі вылучыць з маіх згадак самае вялікае і трывалае ўражанне пра Крым, то гэтым станецца, напэўна, прырода краю. Прыгожая, кідкая — ды не беларуская. Ірваная гарамі, сонцам і морам. Адрозна адчуваеш, што пастаянна жыць тут ты б не здолеў. Мала травы, голая зямля...

Часам, праўда, хацелася, каб і горы, і мора перанесліся на Беларусь. Ды далей, адрываючы мрой, утралена дэкларуеш: у нас мілосней...

Дагэтуль мне не падабалася літаратура пра паўднёвыя краіны, пра тамтэйшых людзей, традыцыі. Не мог я блізка ўспрымаць мастацка-геаграфічную чужакасць, суб'ектыўна-аўтарскую пачуццёваць напісанага пра незнаёмае, асабліва дэталёва апісанні... Цяпер інакш.

"Вось і зямлі жадання. Поўдзень. Нязвычайныя рэчы і гукі".

Цяпер я са шчырым разуменнем перачытваю "Іранскі дзённік" Пімена Панчанкі, які гартаў няўцяжана раней...

Наш студэнцкі лагер уяўляў відовішча гаротнае. Жылі мы за закратаванымі вокнамі ў будынку колішняй вар'ятні. Гарачая вада сталася нязведанай раскошай (адзіная лазня ў мястэчку два гады як зачынена). Мы на гэта не наракалі, ступова звыкліся — усё ж беларускае студэнцтва. Ды й не магло быць іншых умоў.

Якія з нас працаўнікі? Адны страты і турботы. І плаціць прыстойна нам ніхто не збіраўся. Эканамічная выгода не дужа вялікая. Папросту сімвалічна захоўваюцца традыцыі савецкіх часоў, і ўсе задаволены...

У сваім пакоі, адразу ж прыехалі, вывесілі бел-чырвона-белы сцяг. Наіўная дэманстрацыя беларускасці, імгненна і настраёвая... На ўвесь астатні час знаходжання ў Крыме яна сталася натуральным увасабленнем нашых пачуццяў і памкненняў, якія крымская рэчаіснасць абстраля і ўсталёўвала.

Крым — чыста савецкая тэрыторыя (тут і ўкраінскія грыўны называюць рублямі). Наўкола, кантрастуючы з прыроднымі адметнасцямі, чалавечая безаблічнасць, жыццёвая аморфнасць. Усе аднолькава паглядаюць і гандлююць, аднолькава выглядаюць і адпачываюць. Хаця і паводзіш сябе гэтаксама, хочацца давесці, што ты адрозны, што ты беларус, што ты не набрыдзь.

На ўсё наваколле спявалі нападнітку беларускія песні...

Што могуць адчуваць мае суайчыннікі, пазіраючы на мора? Адны ўзгадваюць свае штогадовыя адпачынікі на поўдні за савецкім часам і анекдоты пра курортную атмосферу. Некаторыя па-псеўдаадраджэнску заса-

моццяцца па Вялікім княстве, успомніўшы "ад мора да мора".

У кожным разе — больш няма... Няма таго, што раней было...

Усіх беларусаў на гэтай паўвыспе 52 тысячы (даволі багата). Сутыкаешся з імі часта. Гэтак здаецца, бо заўжды надараецца працягла гутарка. Яны вясёла вітаюцца, імпатна распавядаюць, адкуль паходзяць, як апынуліся ў Крыме...

Ды гэта ўжо не насамрэчныя беларусы — нацыянальна змізэрнелыя нават побытава: недастаткова ядуць чорнага хлеба і бульбы, не маюць магчымасці піць добрае піва і гарэлку. Любяць Лукашэнку. Здаіляюцца, чаму мы, маладыя, супраць яго. Але кавуны танней прададуць...

Адзін мой знаёмы, распавядаючы пра крымскую, неаднаразова ўзгадваў надліс на прывакзальным плоце ў Сімферопалі. Гадзі з два таму тут было напісана: "Нет бендеро-фашизма в Крыму". Сёлета плот ужо быў чысцюткі.

Вонкавых праяў украінскага нацыяналізму на паўвыспе больш няма. Крым застаецца па ўсім расійскім. Украінскую мову, якую тут папросту не ведаюць, пачуеш радзей, чымсьці беларускую ў Мінску. Яна нібыта пазажыццёва прысутнічае адно што на тэлебачанні, шылдах і этыкетках...

Аднаго разу хлопцы з Заходняй Украіны частавалі сівахай: "За нашу і вашу свабоду!". На маю крыўдную заўвагу, што тэрыторыя, якая зараз пад іхнімі нагамі, насампраўдзе зусім не ўкраінская, Зміцер са Львова, пагадзіўшыся, зазначыў, што "праз пару рокаў Крём будзе наш".

На Беларусі гэтых аптымістаў усё менш...

Тамтэйшае насельніцтва расійскага па-

ходжання не атаясамлівае сябе з расійцамі і называе сябе кацапамі. Вось такі своеасаблівы мясцовы нацыяналізм.

Адзін з асалодай распавядаў нам пра выпадак з някелівымі маскоўцамі. Маўляў, прыехалі да іх на сховішча гародніны колькі чалавек з Масквы. Папрасілі паласавацца міндалем. Калі ласка, бярыце. Дык яны пачалі шалупіць жаваць...

Крымчукі не любяць Мікіту Хрушчоў і "бандэраўцаў". А гэтаксама татары, з якімі неаднойчы былі ўжо жорсткія канфлікты.

Татары ў Крыме — трэцяя і, мабыць, самая рэальная сіла. Іхнія нацыяналісты, маючы падтрымку з-за мора, распрацавалі дваццацігадовы палітычны план, паводле якога за гэты тэрмін крымскія татары павінны стаць дамінаючым насельніцтвам краю. Ужо цяпер яны галосна моляцца ў пабудаваных апошнім часам у многіх вёсках і гарадах мячэцях...

Падалося, што Крым — гэта мясцовасць, дзе аздарэўляюць хворых дзетак і зарабляюць грошы на турызме і чалавечых млюсцях...

Калі мужчына прыязджае ў чужую краіну, ён непазбежна мусіць параўноўваць жыццё новага краю са сваімі суайчыннікамі.

Беларускія дзяўчаты — самыя фінныя. У Крыме гэтае выслоўе перайшло для мяне ў аксіёму. Ейная трывалае прысутнасць захавалася ў сэрцы і на роднай зямлі. І не толькі таму, што Алена, якую спаткаў у далёкім Крыме, даспадобы мне і ў Мінску...

У цягніку Сімферопаль—Мінск здаіляе нечаканая патрыятычная пачуццёваць і самога, і астатніх. На ўкраінска-беларускай мяжы ўсе п'юць за Беларусь. Потым многія ляжаць ля вокнаў, замільвана ўтаропіўшыся ў краівады. Ажно млееш...

У Гомелі выскокваем на перон. Шпацыруем, вылучаючыся сваёй загараласцю ў натоўпе, да-бліжэйшых краны і газетнага шапіка. Пад "Рэчыцкае" і "Дняпроўскае" чытаем "Свабоду". Шарамет сядзіць, мітынгаў не было...

Мі-і-нск... Кірыла ПАЗНЯК

ПОШТА

"Педагагічныя навацыі", альбо Усё, як і раней...

Неяк у канцы кастрычніка я ўбачыла ля магазіна купку знаёмых жанчын, якія вельмі ўзрушана штосьці абмяркоўвалі, размахваючы лістком са школьнага сшытка. Я прывіталася і пацікавілася, што іх гэтак усхвалявала. І жанчыны расказалі, што іхнім дзецям, якія ходзяць у 121-ую мінскую школу, настаўнікі на ўроках прадывтавалі анкету. Гэтую анкету вучні павінны былі перадаць сваім бацькам, каб яны адказалі на пазначаныя ў ёй пытанні. На лістку са сшытка і былі напісаны тыя пытанні. Я прабегла іх вачыма:

1. Колькі часу ў месяц, у тыдзень (хаця б прыблізна) вы бавіцеся са сваімі дзецямі: дома, на лецішчы, у сумесных забавах на прыродзе?

2. Хто з вас дае дзецям разумныя парады?

3. Якія цяжкасці сустракаеце пры выхаванні дзяцей і як вы іх пераадоўваеце?

4. З чым вы спатыкаецеся пры наведванні школы: з добрымі парадмі, размовамі пра паспяховасць, павучаннямі?

5. Як вы ставіцеся да адміністрацыі школы і настаўнікаў?

"Нішто сабе анкетка", — падумала я і не стрымалася, папытала ў жанчын:

— Анкета гэта ананімная, ці трэба падпісвацца?

Адна жанчына сказала, што ў тым класе, дзе вучыцца яе дзіця, гаварылі, што можна не падпісвацца, а дзве другія паведамлілі, што настаўнікі іхніх дзяцей наказвалі вучням, каб бацькі падпісаліся.

— Ды што там: падпісвай — не падпісвай, настаўнікі ўсё роўна будуць ведаць, беручы анкету з рук дзіцяці!

— Я б такую анкету выкінула ў вядро са смеццем! — зноў не стрымалася я.

— Дык і нам хочацца тое ж зрабіць, але ж тады настаўнікі затузаюць дзяцей, так што давядзецца нешта пісаць.

— І што ж вы будзеце пісаць? Што вы адкажаце ну хоць бы сабе на першае пытанне — колькі часу вы праводзіце з дзецямі?

— Напішу, што заўсёды з імі. І калі яны ў школе, і калі на вуліцы — маё сэрца заўсёды з імі, і калі ўрокі робяць, я імкнуся быць поруч, — адказала адна жанчына.

— А я напішу абы-што: у тыдзень — 18 гадзін, у месяц — 42 гадзіны. Ці якія-небудзь іншыя лічбы пастаюць, — сказала другая.

А трэцяя ўздыхнула:

— А я праўду напішу: што амаль не бачу дзяцей, бо ішчу на дзвюх работах, каб зарабіць нешта.

— Ну, а пра разумныя парады? Хто іх дае — бацька ці маці?

— Калі б пісаць праўду, дык у нашай сям'і я — галава і выхаванне дзяцей — на мне, але ж бацьку будзе крыўдна. Напішу, што абое, — сказала першая жанчына.

— А ў мяне так. Збіраецца хлопчык ісці на двор, я кажу: "Вецер халодны, апрані куртку". Бацька: "Нічога, хай загартоўваецца!" А бабуля крычыць: "Не нервайце дзіця!" Дык я напішу, што разумныя парады даюць усе, — сказала другая.

А трэцяя — зноў нявесела — прамовіла:

— Бацька майго дзіцяці рэдка цвярозы бывае. Калі не дап'е — не трапляйся на вочы: мацюгаецца, біцца спрабуе. Заўважаю, што і хлопчык мой пачаў ужо пераймаць яго інтанацыі і слоўцы. Так што на пытанне, хто з нас дае разумныя па-

рады, адкажу — бацька. І адкаж будзе, і самой хоць разбіся, ніхто, ні школа, ні ўчастковы не дапаможа. І хлопчыка шкада. І ад п'янтоса не пазбавішся. Цяпер, кажучы, і выселіць нельга.

Мы спагадліва памаўчалі. А праз якую хвіліку пачалі шукаць адказы на трэцяе пытанне анкеты — пра цяжкасці ў выхаванні і іх пераадоўленне.

Першая жанчына:

— Што ім, цэлы сшытак пісаць ці што? Напішу, што калі не слухаецца, стараюся ўгаварыць.

Другая:

— Напішу, што маё дзіця не любіць англійскую мову вучыць. Я і ўгаворваю, і сваруся, і правяраю, усё роўна — двойка, зрэдку — тройка.

Трэцяя суразмоўніца:

— У мяне галоўная цяжкасць — чым накармаць, за што вопратку, сшыткі купіць. Гэтак дорага ўсё! А тут загадалі сшыткі памяняць на 2-ую чвэрць, а яны ж яшчэ напалову чыстыя. Мяне калісь у школе вучылі, што кожны сшытак трэба далісаць да вокладкі. Але пра сшыткі пісаць не буду... А п'янюга мой чуць што — за рэмень: "Ты, маць-перамаць, як адведзеш дзяткі, дык не тое што рускую, кітайскую мову вывучыш!"

— І дапамагае?

— Дзе там! Дзіця стараецца неўзааметку знікнуць, шуснуць за дзверы.

— І што напішаце?

— А я напішу, як казала: галоўная цяжкасць — накармаць, апрануць-абучыць.

Дзве іншыя кабаты падтрымалі сяброўку:

— Дык і ў нас тое ж самае, той жа клопат...

— А што напішаце пра настаўнікаў, адміністрацыю школы? — я наважылася высветліць усё дарэшты.

— Тут мы напішам як найлепей, — заўсмехаліся жанчыны. — І добра ставімся да іх, і настаўнікі, адміністрацыя нам дапамагаюць парадмі... Хаця можна было б сёе-тое і іншае напісаць...

Мы пасмяяліся і разышліся. Жанчыны пайшлі пісаць адказы на пытанні анкеты, а я, ідучы дадому, разважала сама з сабою: "Гэта ж трэба! Які мудрэц прыдумаў такую анкету? Добрасумленныя класныя кіраўнікі і без анкет ведаюць усё пра сваіх вучняў і іх бацькоў. Значыць, прыдумалі анкету не настаўнікі? Тады — хто? Можна, нейкі "дасціпны" педагог-псіхолаг фальш, пададзены бацькамі, абагуліць, сістэматызуе і пакладзе ў аснову сваёй дысертацыі? Бывала ж такое. Словам, гэтай анкетай адміністрацыя і настаўнікі 121-ай школы (а можа, і не толькі 121-ай) замест таго, каб вучыць дзяцей рашаць задачы, разумець прачытанае, граматына пісаць, справакавалі вучняў і іх бацькоў пісаць няпраўду..."

Усё, як і раней?

Ларыса КАРОТКАЯ
г. Мінск

Памяці песняра

Вечарына, прысвечаная 115-й гадавіне з дня нараджэння Якуба Коласа, прайшла ў Доме літаратара. Называлася яна пазычным радком песняра з паэмы "На шляхах волі" — "І песня водгулле спаткае..." Гаварылася пра неўміручасць творчасці народнага паэта, гучалі яго вячэстыя словы. Аздобілі свята самадзейныя артысты з радзімы песняра.

Вечарыну веў народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч. Аксана СЛЕСАРЭНКА Фота У. ГУЗЮСКАГА

Прысвечана Івану Хруцкаму

У выставачнай зале Саюза мастакоў у Віцебску адкрылася выстава работ удзельнікаў рэспубліканскага пленэру памяці ўраджэнца Бешанковіцкага раёна, мастака XIX стагоддзя, акадэміка жывапісу Івана Хруцкага. Свае творы на суд глядачоў прадставілі мастакі з Мінска, Магілёва, Гомеля, Віцебска і Наваполацка.

На здымку: знаёмства з экспазіцыяй выстаў. Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

Адгукніцеся, выпускнікі!

Кафедра харэаграфіі Беларускага ўніверсітэта культуры запрашае сваіх выпускнікоў, былых выкладчыкаў, супрацоўнікаў і ўсіх жадаючых на святкаванне 20-годдзя калектыву.

12 снежня а 16 гадзіне ў Палацы культуры "Юнацтва" (вул. Фабрыцыуса, 5) — урачыстае пасяджэнне і святочны канцэрт.

13—14 снежня — майстар-класы, "круглы стол", фальклорны вечар.

Рэгістрацыя ўдзельнікаў — 12 снежня з 11 гадзін у 511 аўд. (БУК). Даведкі па тэл.: 222-83-22.

Задума напісаць пра Паўлюка Багрыма ўзнікла некалькі гадоў таму назад, калі я працаваў над кніжачкай "Тэадор Нарбут", што выйшла ў серыі "Нашы славытыя землякі" ў выдавецтве "Полымя". Потым гэтак імя пачало асацыявацца ў мяне з магутным, маўклівым чалавекам, які часта сніўся ночамі. Глядзеў і не прамаўляў ні слова, нібы ў нечым дакараў. Я зрабіў рукапіс кнігі, прысвечанай яму, але змяніўся час, і зараз ён нікому непатрэбны. Чытачам "Літаратуры і мастацтва" прапаную, як мне здаецца, дзве найбольш цікавыя і забытыя старонкі з жыцця П. Багрыма.

ЦІ БЫЎ ПАЎЛЮК У САЛДАТАХ?

Вынесці ў падзагаловак гэтак пытанне мяне прымусілі тыя факты, якія сведчылі (праўда, толькі ўскосна, на аснове лагічна-эмацыянальных разважанняў) аб бялітасным пакаранні таленавітага юнака і аб здачы яго на вайсковую службу. Пра такі ход справы сцвярджалі ўсе, без выключэння, даследчыкі. І толькі зусім нядаўна А. Лойка адважыўся

горадам на доўгія гады), і я, пасля выступлення, падышоў да М. Скрыпкі, каб распытаць, што да чаго і дзе можна прачытаць пра П. Багрыма і пра тое, як ён знаходзіўся ў крэпасці. Паэт паабяцаў напісаць мне ліст і ўдакладніць першакрыніцы, адкуль сам чэрпаў звесткі.

Дарма я чакаў. Паэт памёр, і проста спаслацца на ягонае выказванне, вядома ж, нельга.

Ды потым гэты след зноў з'явіўся і даволі нечакана. Калі я працаваў над кніжачкай "Крэ-

напісаць наступнае: "Дакументамі не пацвярджалася таксама, што П. Баграм быў здадзены ў салдаты". Потым з гэтых жа пазіцый пачаў вельмі актыўна і з вялікім натхненнем выступаць М. Маліноўскі: "Вось што беспадстаўна, я лічу, прыпісваюць Паўлюку Багрыму... тое, што ён чытаў сялянам "кромольныя" вершы і быў за гэта аддадзены ў рэкруты".

Сапраўды, каго з даследчыкаў не прачытаеш, то ўсюды адно і тое ж: служыў 25 гадоў...

Калі нават і служыў, то не 25 гадоў, бо тэрмін гэты ў расійскім войску быў у той час крыху зменшаны — да 20 гадоў...

Не падыходзіць тут і пярэчанне таго ж М. Маліноўскага, маўляў, у рэкруты бралі ва ўзросце не менш за 19 гадоў. Афіцыйна гэта так. Але ж даволі часта былі і выключэнні. Звернемся да фундаментальнай працы М. Гернета "История царской тюрьмы". Вучоны ўсебакова даследаваў не толькі крэпасці, турмы, але і арыштанцкія ды катаржанскія роты (мясціны, дзе яны размяшчаліся). Вось да якога выніку ён прыйшоў: "Арыштанцкія роты грамадзянскага ведамства прызначаліся для вязняў, асуджаных за ўсялякія злачынствы. Сюды ж накіроўваліся па волі памешчыка, без суда, іхнія прыгонныя, а таксама ўцекачы і бадзягі. Калі рабочы дом прызначаўся толькі для "чорных", то арыштанцкія роты на гэты конт былі менш пераборлівыя і ў іх траплялі таксама асобы прывілеяванага саслоўя.

У значнай колькасці арыштанцкія роты грамадзянскага ведамства знаходзіліся ў распараджэнні губернскіх будаўнічых камітэтаў; работы арыштантаў у гэтым выпадку заключаліся ў будаўніцтве і рамонце будынкаў, вуліц і дарог. Заработная плата ў пачатку 4 капеек у суткі паступала на паляпшэнне ўмоў утрымання".

Дзе гарантыя таго, што П. Баграм не мог апынуцца ў такім незайздросным становішчы, асабліва, калі ўлічыць, якія неабмежаваныя правы даваліся пану-прыгонніку?

Тут нават агаворка на ўзрост не дапамагала, бо ўсе той жа М. Гернет пісаў: "Маленькіх злачынцаў цар адпраўляў у кантаністы, г. зн. для падрыхтоўкі ў салдаты. У архівах... сустрэкаліся згадкі пра такіх дзяцей ва ўзросце ад 9 і нават ад 7 гадоў. Падлеткі ж, якім спаўнялася 17 гадоў, прызначаліся прама ў салдаты".

Гаворка вялася пра 1830 год. Як бачым, і тут царскімі законамі было прадугледжана, як распраўляцца і з малымі бунтарамі.

Здаецца, і ўсё зразумела, і, разам з тым, нічога адназначна сцвярджаць нельга.

Вядома, што і аднагодкі П. Багрыма — гімназісты, якія былі не старэйшыя за яго, таксама часта ішлі ў салдаты, і не за асабліва важныя рэчы, а за...вершы. "Сярод гімназістаў мела хаджэнне забароненая літаратура, з'яўляліся вольналюбівыя вершы, за што навучэнцаў часта аддавалі ў салдаты, выключалі з гімназіі..." — піша В. Шалькевіч у кнізе "Кастусь Калиновский".

Была ў мяне надзея і на іншы аспект гэтага нявысветленага пытання ў жыццёвым шляху П. Багрыма. З'явілася яна даўно, яшчэ калі быў студэнтам гісторыка-філалагічнага факультэта Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Аднойчы выступаў перад намі запрошаны на сустрэчу паэт М. Скрыпка. Распавядаючы пра гістарычнае мінулае Беларусі, пра трагічны лёс многіх таленавітых людзей, ён сказаў: "Вось вазьміце вы Бабруйскую крэпасць... Многія і не ведаюць, што яна існуе. Пра Брэсцкую чулі, а пра гэтую — не. А яна ж слаўная гераічнымі падзеямі. Там жа дзекабрысты сядзелі. І ў тыя ж гады там сядзеў і Паўлюк Баграм..."

Мне было цікава даведацца пра гэты факт больш падрабязна (яшчэ не ведаў, што далейшае жыццё злучыць мяне з гэтым

пасць на Бярэзіне", то перабраў мноства самых розных матэрыялаў, дакументаў, картаў, фотакопій. Знайшоў рукапісную працу, якая таксама была прысвечана Бабруйскай крэпасці і захоўвалася ў гарадскім краязнаўчым музеі. Напісаў яе маёр Стальмашонак па загадзе палітаддзела гвардзейскай танкавай арміі, што на той час размяшчалася ў Бабруйску. Праца, сама па сабе, ніякай крытыкі не вытрымлівала. І ўсё ж я знайшоў мясціну, якая мяне надзвычай усхвалявала. Зноў згадка пра П. Багрыма. Падаю яе на мове арыгінала; "Гневны протест самодержавно-крепостнического строя отразился в произведениях белорусского поэта Павлюка Бахримы (так у тэксце. — А. Н.), который за резкие антикрепостнические выступления был арестован, посажен в Бобруйскую крепость, а затем сдан в солдаты на 25 лет". Пачаў шукаць іншыя дакументы, якія б пацвярджалі гэта, ці хоць бы неяк ускосна сведчылі пра факт знаходжання П. Багрыма ў Бабруйскай крэпасці. У мясцовым краязнаўчым музеі нічым істотным не дапамаглі. У апошні момант нехта з супрацоўнікаў параіў мне звярнуцца да былога дырэктара музея Ф. Сідарэнкі: калі той не падкажа, то ў Бабруйску другога такога краязнаўцы няма ўвогуле.

Але як я ні спадзяваўся на гэтую сустрэчу, не дапамагла мне і яна. Фёдар Раманавіч зачытаў амаль аналагічную выпіску, якую пачуў некалі ягоны госьць ад М. Скрыпкі, і вінавата ўсміхнуўся: — А болей у мяне нічога пра гэта няма... нават не ведаю, адкуль узяў і гэта, бо нічога не запісана на адвароце...

Потым ужо я вырашыў дзейнічаць самастойна. Прадумаў дзiesiąткі са два варыянтаў прозвішча П. Багрыма, ягонага імя, акрэсліўшы прыкладную мяжу ў гадах паміж 1828 і 1835, а таксама звязіўшы кола пошукаў да арыштанцкіх і катаржанскіх рот і паслаў запыт у Цэнтральны гістарычны ваенны архіў, што ў Маскве. Спадзяваўся, што калі нешта там знойдзецца, няхай сабе і самае дробнае, то за гэтую нітку можна будзе пацягнуць увесь клубок забытанай і даволі невыясненнай ды супярэчлівай біяграфіі П. Багрыма. Тады б лёгка было ўстанавіць, дзе служыў салдат, кім быў у войску, у якіх баявых аперацыях удзельнічаў, ці меў узагабароды, а калі меў, то, адпаведна, за што і г.д.

Праз пару месяцаў прыйшоў з архіва афіцыйны адказ, паводле якога вынікала: чалавек з такім прозвішчам, у акрэсленыя мною гады, ні ў катаржанскіх, ні ў арыштанцкіх і нават у рэгулярных падраздзяленнях, што на той час размяшчаліся ў крэпасці, не было.

Усе гэтыя спробы высветліць, ці ж быў на самай справе П. Баграм у Бабруйскай фартэцы, навялі на думку: калі ён і служыў у войску, то прычына магла быць і ў нечым іншым, больш празаічным. Не выключалася і тое, што П. Баграм мог трапіць у лік рэкрутаў па "чарзе", такое тады даволі часта практыкавалася. Але, паўторымся, пакуль што ніякіх дакументаў, якія б пацвярджалі гэты факт канчаткова, не знойдзена.

Не пагаджаюся і з выказваннем М. Маліноўскага, што "як склаўся лёс Вінцэнта і Валента (браты Паўлюка. — А. Н.) невядома, але ў мяне ёсць меркаванне, што яны пайшлі ў рэкруты і згубіліся потым недзе на салдацкіх шляхах". Меркаванне ёсць меркаванне, але тады атрымліваецца, ці не занадта многа людзей пайшоў у рэкруты з адной сям'і?

Як бачым, пытанні застаюцца...

КОЛЬКІ Ж ЁН НАПІСАЎ?

Тое, што Паўлюку Багрыму даследчыкамі прыпісваецца толькі адзін верш, — гэта бясспрэчна. Тут усё зразумела. Сцвярджа-

лася і сцвярджаецца, што П. Баграм напісаў "Зайграй, зайграй, хлопча малы"... Але ж калі чалавек напісаў такі твор у 15—17 гадоў, то ён павінен быў пакінуць пасля сябе і нейкую пэўную літаратурную спадчыну, а не заставацца паэтам аднаго верша? Менавіта ў спробе адказаць на гэтак пытанне і пачынаюцца, дакладней, пачыналіся і працягваюцца непаразуменні і ўсялякія рознагалосці. Кожны высоўвае сваю гіпотэзу, мяркуе, зыходзячы з нейкага канкрэтнага факта. Даследчыкі, якія далучыліся да справы значна пазней, становяцца прыхільнікамі той ці іншай версіі, зрэдку спрабуюць ісці самастойнай сцвяжынкай у пошуках адказу на пастаўленае пытанне.

Але пачнём з самага пачатку, з публікацыі Ігната Яцкоўскага: "Пасля прачытання сена-тар загадаў аддаць яму **сшытак** (падкрэслена мной. — А. Н.) і абдва (Навасільцаў і Пелікан. — А. Н.) паехалі з аб'яцаннем, што падумаюць пра лёс такога незвычайнага

паэта. Ксёндз яго паглядзіў у знак задавальнення і запэўніў, што гэта яму выйдзе на карысць" (цытуе па кнізе "Пачынальнікі. З гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст". Уклад. Г. Кісялёў).

Сам П. Баграм сведчыў, "После того и доньне находясь в услужении у кс. пробоща Магнушевского, выучивал разные стихи, переписываемые мною у органиста при плебании Георгия Орловского, в числе коих переписывал и выучил стихи в простом польском языке под именем "Rozmowa chlorow"... Но в бытность гроденского гражданского губернатора с чиновником своим г. Нечволодовым в последних числах мая сего года (1828 года. — А. Н.) у кс. пробоща Магнушевского, он, Магнушевский, в своем присутствии и бытности г. Нечволодова приказал мне помянутые стихи проговорить на память, что я и исполнил, а потом по просьбе г. Нечволодова и по приказанию кс. Магнушевского переписал оные и, еще раз прочитавши пред г. Нечволодовым, отдал ему лично".

Кс. Войцах Магнушэўскі паказваў: "Паўлік жа ведае на памяць розныя байкі з Наружэвіча, Эзона і "Brukowusch Wiadomos-cei". А. Янулайціс падкрэсліваў: "Кс. Магнушэўскі стаў хваліць Паўла Багрыма, што ён болей вершаў ведае, а не толькі тыя, што ў яго ўзялі" (колькі твораў забралі ў паэта, даследчык не ўдакладняе). М. Гарэцкі пісаў: "...У Багрыма начальства знайшло вершыкі, каторыя здаліся яму вельмі шкоднымі й небяспечнымі. Паліцыя забрала іх і шукала, ці няма яшчэ... Творы Багрыма не захаваліся, **апрача тых некалькіх** (падкрэслена намі. — А. Н.), што пайшлі ў народ. **Адзін сшытак** яго "вострых вершыкаў" узяў сабе сенатар Навасільцаў ці прашэфар Пелікан, каторыя прыязджалі ў Крашын даведацца аб тым "бунце" і вельмі дзівіліся на паэта-самародка".

І вось ужо М. Клімковіч уводзіць у навуковы зварот "значны збор твораў" таленавітага самавука: "Аб П. Багрыму мы ведаем вельмі мала: ведаем, што ён быў прыгонным сялянінам, што яго бацька ўдзельнічаў у паўстанні супраць крашынскага пана, што пры вобыску жандары знайшлі **тры сшыткі** вершаў Паўлюка і за гэта ён быў здадзены ў салдаты. Дзе знаходзяцца гэтыя **тры сшыткі**? Гэтак жа сцвярджае і С. Майхровіч, і спасылаецца пры гэтым на... "Аповесці з майго часу, ці Літоўскія прыгоды": "...у Паўлюка Багрыма былі адабраны ў 1828 г. сенатарам Навасільцавым, тагачасным папачыцелем Віленскай вучэбнай акругі, **тры сшыткі вершаў** (падкрэслена мной. — А. Н.)". М. Прашковіч таксама пісаў пра **тры сшыткі вершаў** П. Багрыма.

Далей — болей. Таму ў М. Ларчанкі чытаем: "У Паўлюка Багрыма паліцыя зрабіла вобыск і знайшла **чатыры сшыткі яго вершаў** (падкрэслена намі. — А. Н.), якія здаліся ёй шкоднымі і небяспечнымі. Гэтыя сшыткі ў паэта забралі, а яго самога ўзялі пад нагляд, а потым здалі ў рэкруты на 25 гадоў... **Чатыры сшыткі вершаў** Паўлюка Багрыма, што забрала паліцыя ў часе вобыску, і да гэтага часу не знойдзены і, відаць, яны былі знішчаны".

У А. Лойкі прысутнічае такі факт: "Не стаў паэтам, бо быў здадзены ў салдаты, — гаворыць адна з легенд; не стаў, бо дасюль так і не знойдзены тыя **тры сшыткі вершаў** (падкрэслена намі. — А. Н.), якія ў юнага паэта нібыта забралі..."

Як бачым, тут аўтар агаворваецца, што спасылаецца на на канкрэтную дакументальную звестку, а на легенду, і гэта, у падобнай сітуацыі, бліжэй да ісціны.

Яшчэ пазней засумняваўся ў правільнасці названай лічбы "тры-чатыры" і другі даследчык — А. Мальдзіс: "...Праслухаўшы верш,

сенатар Навасільцаў загадаў аддаць яму сшытак (падкрэслена мной. — А. Н.), не тры сшыткі, як пісалі раней!"

М. Маліноўскі пайшоў іншым шляхам: "У сваіх драматычных сцэнах "Юнак з Крашына" пісьменнік Язэп Дыла згадвае іншыя вершы Багрыма: "Ціша на рэчцы", "Раніцою ў лесе", "Шыпыльнае цвіце" (падкрэслена мной. — А. Н.) і нават прыводзіць такія радкі аднаго з вершаў: "Гукнем жа ўсе мы разам: "Годзе гэтага здзеку з чалавека, падабенства самога Бога!"

Адам Мальдзіс падкрэсліваў, што асоба Паўлюка Багрыма менавіта як паэта ўспрымалася грамадскасцю яшчэ ў мінулым стагоддзі. Калі Ігнат Дамейка, удзельнік філамацкага руху на Наваградчыне, наведваў пасля многіх гадоў выгнання сваю Бацькаўшчыну ўжо вядомым вучоным, асветнікам з далёкай Чылі, дзе схаваўся ад арышту, то разам з Антанам Адынцом наведвалі ў 1884 годзе Крашын, пабывалі ў Паўлюка Багрыма.

В. Ляшук ужо ў 80-ыя гады ХХ стагоддзя робіць паведамленне, здавалася б, падобнае на сенсацыйнае, але ж... Учываемся лепей у тое, што яна пісала: "Ответ получила чрезвычайно лаконичный. В нем были переписаны два стиха и сделана небольшая приписка. Цитирую ее: Записаны от жителя деревни Подлазье Ляховичского района Петрашкевича Ивана Марковича, 1894 года рождения. Он знал родственников поэта, которые жили в соседнем Барановичском районе (д. Утес). Помнит о каких-то тетрадях (подкрэслена мной. — А. Н.), о них рассказывал его дядя. Думается, что это и есть те тетради, которые полиция нашла во время обыска у Паўлюка Багрыма". Стихи назывались "Мое поколение" и "Отец и его земляки".

Хоць у артыкуле далей даследчыца спасылалася на словы вядомага беларускага вучонага С. Александровіча, гэтая спроба ніякай яснасці ў тлумачэнні прапануемай версіі не ўносіць: "Давялося пачуць і аб тым, што калісьці ў крашынскім млыне, калі збіралася шмат завознікаў, ці ў святочны дзень у карчме сяляне дэкламавалі вершы П. Багрыма.

На жаль, ніхто раней не паклапаціўся запісаць і сабраць творы, якія бытавалі ў народзе. Зараз зрабіць гэта цяжка: многіх людзей ужо няма ў жывых, многія выехалі з Крашына.

Адзін са старэйшых жыхароў мястэчка Вікенцій Васілеўскі сказаў: "Баграм — каваль быў важны і чалавек добры, ён штосьці сачыў, але мала аб гэтым каму гаварылі..." (цытую па кнізе С. Александровіча "Тут зямля такая").

Але мы не будзем рэзка катэгорычнымі і безапеляцыйнымі, як, напрыклад, М. Маліноўскі: "Як піша далей В. Ляшук, прыві сусрэчы са студэнтамі гэты настаўнік адмовіўся рабіць якія-небудзь удакладненні, а І. Петрашэвіч, чалавек, які нібыта пераказаў вершы, памёр. Мо гэты настаўнік спачатку рашыў зарабіць сабе славу на Багрыме, а калі адчуў пільную ўвагу да гэтага, то і адмовіўся весці ўсялякія размовы, каб не выкрылі яго хітрыкі?" Хоць і такая версія баранавіцага краязнаўцы мае права на існаванне. Яна не пацверджана, але і не абвергнута канчаткова.

Справа ў тым, што любую версію трэба правяраць, бо самая тонкая зачэпка можа прывесці да сенсацыйнага выніку. Не атрымалася ў даследчыцы — гэта іншая справа, але хто ж не памыляецца?

Дарэчы, тая ж В. Ляшук, асабліва не правяраючы факты, памыляецца, калі піша: "Ім аказаўся П. Баграм. Ён прынёс з сабою тры сшыткі сваіх твораў, дастаў адзін з-за пазухі і прачытаў некалькі беларускіх вершаў. Крамола!"

Тым часам пошукі літаратурнай спадчыны Паўлюка Багрыма працягваюцца. Я. Пархута ў нарысе "Лотаць цвіце..." апісваў, як ён падчас сваёй паездкі ў Крашын гутарыў з людзьмі, якія добра ведалі дачку Паўлюка Багрыма (Баграмшу) і яе дзяцей Фрыдрыха, Івана і Ванду; Баграмша з сям'ёю ў 1914 годзе выехала ў Расію і болей у гэтыя мясціны не вярнулася. Аўтар нарыса, здавалася б, натрапіў і на след вершаў Паўлюка Багрыма. Быццам бы іх ашчадна зберагаў адзін з завадатараў Крашынскага бунту Казімір Камінскі, якога з-за слабoga здароўя не аддалі ў салдаты, не выслалі нават у Сібір і ён пражыў да канца сваіх дзён непадалёку ад Крашына ва ўрочышчы Залужжа. Перад смерцю К. Камінскі перадаў "сшытак Баграмшых вершаў" свайму сыну Антону. Той хаваў іх за бэлькаю хаты і "толькі ў рэдкіх выпадках, калі збіралася ў хаце ўся радзіна, даставаў той сшытак і чытаў вершы". Гэты сшытак нібыта загінуў у 1941 годзе. Ад яго засталася толькі зялёная вокладка. Яе паказвала Я. Пархута дачка К. Камінскага Алена, раскажаўшы ўсю гісторыю пра Баграмшых вершы.

Вось так зусім нечакана выплываюць усемагчымыя факты-драбніцы з жыцця і дзейнасці Паўлюка Багрыма — "беларускага Бёрнса", і дзе гаранты, што моц і сапраўды з'явіцца дакументы, якія пацвердзяць наяўнасць новых, невядомых дагэтуль літаратурных твораў таленавітага крашынца.

Аляксей НЕНАДАВЕЦ

ПАМ'ЯТЬ

Замест развітання

...Самыя першыя "крокі ў лячэнае мастацтва" Юрыя Сарычава прыпалі якраз на "бум" вакол тэатра ў 70-я гады. Калі білеты магчыма было толькі дастаць. І толькі за два месяцы да спектакля.

Юрый Сарычаў выдаваў на праўдзівую лячэную "зорку" і спраўдзіўся як "зорка". Ягоняя ролі са спектакляў Штока, Дрды, Ляскова, Валенштайна, Маякоўскага і Шукшына сталіся падмуркам да вышынь сталага майстра, якім ён стаў у 80-я гады.

Вострае пачуццё гумару, дакладнае ўспрыманне жанру, разняволенасць і тэхнічная дасканаласць кшталцілі для тэатральнай Беларусі рэдкі талент.

Са з'яўленнем новых тэатральных ідэй у Юрыя прыбыло роляў; амаль кожная з іх — тэатральная з'ява. Мы памятаем яго купца Гразкова са спектакля "Ляўша" Б. Рацара і Канстанцінава, Швейка і обер-фельдкурата Каца ў "Прыгодах бравага салдата Швейка", спадара Буанасье ў "Шэвалье Д'артаньяне", дабрака ў "Сымоне-музыку" Коласа і яшчэ шмат іншых.

Але пералічанае — праца з лялькамі ды маскамі. А які ён быў выдатны ў так званым "жывым плане" — у драматычнай кантаце "Зорка і смерць Хуакіна Мур'еты" П. Неруды (роля аднаго з вядучых)! І, нарэшце, самыя значныя працы — Гефест са спектак-

ля "Хачу быць богам" А. Вярцінскага, Калібана з "Бурі" У. Шэкспіра і Афанасій з

"Майстра і Маргарыты" М. Булгакава.

Вобразы, створаныя за дзесяць гадоў, не засталіся без увагі тэатральнай грамадскасці: Юрыю Сарычаву надалі ганаровае званне заслужанага артыста Беларусі. Але тое, што ён робіць, ужо не задавальняе яго. Юрый намагаецца выявіць сябе ў рэжысуры. Першыя спробы зрабіліся яго шматлікія "капуснікі" — цешыць, весяліць ён мог нястомна.

Мінуў нейкі час і Сарычаў ставіў спектаклі для дзяцей і дарослых на сцэнах Мінска, Брэста і Маладзечна. Ягоняя спробы ды намаганні, праўда, не заўсёды былі адпаведнымі ды паспяховымі. Але любоў да тэатральнага мастацтва, прага выявіцца ў розных жанрах і ў розных іпастасях рабілі яго жаданым удзельнікам многіх праектаў і задум.

...44 гады — гэта вельмі мала і вельмі многа. Юрый Сарычаў пайшоў з жыцця ў 44. У яго часта балела сэрца. Мо ад таго, што многае з задуманага не рэалізавалася? Прыспешыла драматычную развязку і заўчасная смерць жонкі... Але нам Сарычаў пакінуў шмат шчырага і таленавітага. І як творца, і як чалавека.

Уладзімір ГРАМОВІЧ,
заслужаны артыст Беларусі

КАНТАКТЫ

Масток між Усходам і Захадам

Лепшая канцэртная зала Мінска прымала Камерны аркестр універсітэта нямецкага горада Карлсруэ. Адзін з найвядомых аркестраў ВУН Германіі, ён актыўна гастралюе па іншых краінах. А сёлета ў сябе "дома", падчас еўрапейскага фестывалю фальклорных ансамбляў у Карлсруэ, калектыў наладзіў творчыя і сярбоўскія кантакты з беларускай "Ведрыцай". Дзякуючы гэтаму, а таксама фінансавай падтрымцы Міністэрства замежных спраў Германіі адбыліся гастролі універсітэцкага аркестра ў Мінску. З кіраўніком калектыву Дзітарам Кёнляйнам пагутарыў наш няштатны карэспандэнт.

— Маэстра Кёнляйн, аркестр пад вашым кіраўніцтвам выступаў перад мінскай публікай у вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі і ў Доме дружбы з замежнымі краінамі. Ці першы раз вы на Беларусі?

— Так, першы раз. 10 гадоў таму наш аркестр пабываў у Расіі: у Пецярбурзе і Краснадары, 5 гадоў таму мы наведвалі Рыгу, але на Беларусі — упершыню.

— Якое ўражанне зрабіў на вас горад Мінск?

— Цудоўнае! Мы былі вельмі здзіўленыя велічыняй горада, вельмі спадабаўся праспект Скарыны, адметныя пабудовы Мінска.

— Вы ўзначальваеце камерны аркестр універсітэта ў Карлсруэ. Відаць, ёсць праблема штогадовай змены складу аркестра, у якім іграюць студэнты?

— У складзе нашага аркестра іграюць музыканты рознага ўзросту, не толькі тыя, хто зараз навучаецца ва універсітэце. Таксама удзельнічаюць зусім маладыя выканаўцы — школьнікі, якія прыходзяць у аркестр да паступлення ва універсітэт, а некаторыя застаюцца і пасля заканчэння навучальнай установа. Такім чынам, пэўная сталая група людзей уваходзіць у склад аркестра на працягу многіх гадоў.

— Якую музыку вы пераважна выконваеце: рамантыку, класіку ці, можа, сучасную?

— Практычна, мы выконваем музыку ўсіх стыляў і жанраў, пачынаючы з барока — да сучаснасці. У Мінску, як вядома, ігралі і Чайкоўскага, і Дворжака, і Шостаковіча — сучаснага кампазітара, якога мы вельмі паважаем.

— Мне падаецца, што творчасць Шостаковіча ўжо "класіка" мастацтва ХХ стагоддзя, я меў на ўвазе музыку нашых непасрэдных сучаснікаў.

— Сапраўды, мы хутчэй іграем "класіку" мадэрнізму — Бартака і Стравінскага. Што да авангарда, то мы практычна ім не займаемся, выконваем вельмі рэдка.

— Чаму — рэдка?

— Авангард — гэта вельмі своеасабліва і цяжкая для выканання, і, дарэчы, для ўспрымання, музыка. Тут існуюць пэўныя тэхнічныя складанасці. Наш аркестр — не прафесійны, аматарскі, а такая музыка вымагае шмат высілкаў і часу, якога ў нас, на жаль, няма.

— На ваш погляд, ці залежыць характар аркестравага гучання ад узросту ўдзельнікаў аркестра?

— Мы — вельмі малады аркестр, а

маладыя людзі — асобы вельмі эмацыянальныя, што, увогуле, добра для заняткаў музыкай, якая яшчэ не зрабілася для іх руцінай. Яны іграюць і сэрцам, і розумам, а гэта — даволі ўдалае спалучэнне.

— Я ведаю, што паводле першай адукацыі вы — фізік. Як сталася, што вы пачалі займацца музыкай і вольназначнае цэлы аркестр?

— Гэта вельмі "шчаслівая" гісторыя. Музыка заўсёды была важнай часткай майго жыцця. Калі я быў маленькі, мог спаваць на працягу цэлага дня. Вельмі рана ў сваім юнацтве пачаў іграць на фартэпіяна, гэта магло доўжыцца некалькі гадзін запар. Потым я ўзначальваў хор у школе, дзе сам навучаўся, а пасля заканчэння школы працаваў з іншымі вялікімі хорамі. Затым захапіўся камернай музыкай і граў у складзе струннага трыо. А 25 гадоў таму ў мяне ўзнікла ідэя арганізаваць аркестр. Лёс яго склаўся вельмі ўдала. Мы сталі пераможцамі разнастайных музычных конкурсаў у Германіі, каля 30 разоў былі ў гастрольных турнах, падарожнічалі па ўсім свеце.

— Ці плануеце вы яшчэ раз выступіць на Беларусі ў бліжэйшай будучыні?

— Я не магу зараз дакладна сказаць наконт наступнага года, у нас — вялікія планы, якія мы складаем загадзя. Але я не хачу сказаць, што гэта — наш апошні візіт. Мы ў добрых, сяброўскіх адносінах з фальклорным гуртом "Ведрыца", па запрашэнні якога і прыехалі на Беларусь. Спадзяюся, што гэты беларускі музыкі яшчэ раз прыедуць да нас, а мы — да вас. Увогуле, мяне цікавяць усходнеўрапейскія краіны, мы нібыта будзем "культурны мост" паміж Усходам і Захадам.

Гутарыў Аляксей ВОЛЬША

На фестываль — сям'ямі

Міністэрства культуры краіны разам з упраўленнем культуры Гродзенскага аблвыканкама і Слоніўскім райгарвыканкамам вырашылі правесці ІІ Рэспубліканскі фестываль сямейнай творчасці, які адбудзецца ў рамках Першага фестывалю народнага мастацтва Беларусі "Беларусь — мая песня". Ён закліканы садзейнічаць развіццю і папулярнасці сямейнай мастацкай творчасці, захаванню і пераамясці нацыянальных сямейных традыцый, павышэнню мастацкага ўзроўню і выканальніцкага майстэрства сямейных калектываў, а таксама прыцягнуць увагу грамадскасці да праблем сям'і, павысіць якасць арганізацыі волонгераў часу насельніцтва.

Да ўдзелу ў фестывалі запрашаюцца лепшыя калектывы сямейнай творчасці ўсіх відаў і жанраў народнага мастацтва, і пекарскага, незалежна ад месца пражывання, работы, адукацыі.

Ад кожнай вобласці і г. Мінска склад дэлегацыі разам з вадзіцелямі не павінен

перавышаць 30 чалавек.

Заяўка на ўдзел падаецца ва ўстаноўленай форме, запальняецца друкаваным ці рукапісным (разборліва) спосабам, пажадана на беларускай мове.

Конкурсныя выступленні калектываў ацэньваюцца журы, якое звяртае ўвагу на адметнасць рэпертуару (наяўнасць аўтарскіх твораў, рэгіянальнасць музычна-песеннага рэпертуару), узровень выканаўчага майстэрства, сцэнічную культуру, арыгінальнасць манеры выканання. Журы вызначае намінацыі, па якіх выяўляюцца па адным лепшым калектыве і якім прысуджаецца званне "лаўрэат фестывалю". Пры неабходнасці журы мае права ў кожнай з намінацый надаваць, але не больш чым двум калектывам, найменне "дыпламант фестывалю".

Лаўрэаты і дыпламанты фестывалю будуць прымаць удзел у заключных мерапрыемствах Першага фестывалю народнай творчасці Беларусі "Беларусь — мая песня", якія адбудуцца ў ліпені 1998 года ў г. Мінску.

АБ'ЯВЫ

БЕЛАРУСКАЯ
АКАДЭМІЯ
МАСТАЦТВАЎ
АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада
прафесарска-выкладчыцкага
склада:

прафесар кафедры праектавання
выстаў і рэкламы (1), прафесар кафедры
жывалісі (1), дацэнт кафедры
жывалісі (1), дацэнт кафедры
дызайну (2).

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання аб'явы.

Заявы і дакументы падаваць на імя рэктара акадэміі па адрасе:
220012, г. Мінск, пр. Ф. Скарыны,
81, аддзел кадраў: тэл.: 2-32-77-34.

Пленэр на фоне жыцця

СПРОБА ДРУГАЯ

Усё спазнаецца ў параўнанні. Вось і вынікі другога пленэру імя Бялыніцкага-Бірулі міжволі схіляюць да ўспамінаў. На гэты раз было значна больш традыцыйных пейзажаў і больш роўны склад удзельнікаў. Настолькі роўны, што работы адных часам цяжка было адрозніць ад другіх. Яно і зразумела — "геаграфічна-ландшафтны" фактар пераважыў "чалавечы": яркіх мастакоўскія індывідуальнасці сёлета было менш, але і аматарства не назіралася. Хіба што кіяўлянін Стукачэнка, ужываючы прыёмы густага "перапраўленага пісьма", стварыў уражанне жывапісна-аматарскага пошуку.

І ўсё ж пейзаж, асабліва прыродны, вясковы — жанр такі ж кансерватыўны, як і наша беларускае сяло. Гарадскіх жа краявідаў на сёлетняй выставе было адзінкі. Сярод іх запамнілася "Вуліца Ленінская" мастака з Украіны Аляксандра Шарамета, адзінага з замежных гасцей, што прыехаў у Магілёў другі раз. Ён жа аўтар і адной з самых цікавых і драматычных работ на выставе — выявы Паднікоўскай царквы, помніка беларускага барока XVII стагоддзя. Год таму гэтая ж тэма ў яго выкананні была ўзнёслым радасным

гімнам беларускаму духу, архітэктурнаму таленту і адраджэнню, а сёлета яна набыла трагічнае, нават апакаліптычнае гучанне: чорныя, рваныя хмары прыціснулі да зямлі святланосныя муры храма, зло наступае, лютуе, але і высны-крышталь добра не саступаюць яму ў такой, здавалася б, безнадзейнай барацьбе. Паралелі з сучаснасцю, з апошнімі падзеямі ў нашым грамадстве тут відавочныя, і гэта, бадай, адзіны выпадак актуальнага, псіхалагічнага пейзажа на ўвогуле "чыстамастацкім", апалітычным фоне выставы.

Што ж яшчэ можна вылучыць з традыцыйнага фону? Магчыма — дэкаратыўныя, "габеленавыя" работы Конанавай; раскаваны, стракаты каларыт Кавалько (Польшча); экспрэсіўныя акварэльныя імпрэвізацыі Кісялёва; эскізны стыль Гардзеенкі (асабліва пастэльныя накіды балота), фіялетавага воды "Родины" і "Кармановкі" Сафонава (Расія); змрочныя графічныя храмы Дударэнкі на фоне негутаўшага ультрамарынавага неба. Як заўсёды верны свайму ювелірнаму, "тэкстурнаму" жывапісу" А. Бараноўскі, "асцярожнаму" імпрэсіянізму — Алейнік, ру-

жоваму і бэзаваму колерам — Шпартаў...

Цікавым мне падаўся "Поўдзень" гамяльчанина Казакевіча, выкананы ў празрыстых ярка-зялёных і светла-жоўтых тонах, ён нясе лёгкі настрой, бадзёрнасць і аптымізм, такія рэдкія ў сённяшнім мастацтве. Адной з лепшых карцін выставы стала работа У. Масленікава "Друц". Спакойны, статычны пейзаж у стылі Бірулі, тым не менш — спыняе пагляд, вабіць нейкай сумнай таямніцай. А спакушае вока абсалютна гладкая паверхня рачной вады, якая, быццам д'ябальскае люстэрка, запрашае зірнуць у свае глыбіні і адначасова спыняе, адштурхоўвае сваёй восеньскай нерухомаасцю. Час тут застыў, і пытанне — працягваць жыццё пад гэтым шэрым небам ці аддацца свінцовай нерухомаасці ягоных водаў — губляе сэнс: а якая розніца... Ці,

можна, існуе трэці выхад з гэтай дылемы без выбару? Відаць, пейзаж не зольны адказаць на падобныя пытанні, ён толькі дае магчымасць спыніцца, на хвіліну задумацца перад тым, як зрабіць свой выбар...

Калі ж вярнуцца на выставу, то трэба адзначыць, што яе мінорны настрой тлумачыцца яшчэ і часам правядзення пленэру. Восень — час голых ісцін і агонных дрэў, пара лёгкага суму і важкіх падсумаванняў. Першы ж пленэр адбываўся ў пачатку лета, таму і вынік яго быў больш "перспектыўны", мажорны. Цікава было б зрабіць з гэтага традыцыю: трэці пленэр, напрыклад, правесці зімой, а чацвёрты — вясной. Вось тады б пасля сцюдзёнага зімовага пейзажа 1998 года мы б нарэшце дачакаліся светлага радаснага мастацтва вясны 1999-га. Мо да таго часу зменіцца не толькі вясковы пейзажці гарадскія інтэр'еры, але і наш духоўны і сацыяльны ландшафт? Тады вясна стане не проста сельскагаспадарчым сезонам, а эпохай, станам душы, музай нашых мастакоў.

Васіль АЎРАМЕНКА
г. Магілёў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Уладзімір
НЯКЛЯЕУ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Мікола ГІЛЬ —

намеснік галоўнага
рэдактара

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,

Жана ЛАШКЕВІЧ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Барыс ПЯТРОВІЧ —

першы намеснік
галоўнага рэдактара,

Юрась СВІРКА,

Віктар ШНІП —

адказны сакратар

АДРАС

РЭДАКЦЫЯ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 2332-461

намеснікі галоўнага

рэдактара — 2332-525,

2331-985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 2332-525

пісьмаў і грамадскай

думкі — 2331-985

літаратурнага

жыцця — 2332-462

крытыкі

і бібліяграфіі — 2331-985

паэзіі і прозы — 2332-204

музыкі — 2332-153

тэатра, кіно

і тэлебачання — 2332-153

выяўленчага мастацтва,

аховы помнікаў — 2332-462

навін — 2332-462

мастацкага

афармлення — 2332-204

фота-

карэспандэнт — 2332-462

бухгалтэрыя — 2682-667

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 5853
Нумар падпісані ў друку
4.12.1997 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае
пасведчэнне № 715
Заказ 7204/Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Пустазелле

ЗАЎВАГІ НА ПАЛЯХ РУКАПІСАЎ

Раней такія нататкі, як гэта, у "Літаратурнай газетэ" друкаваліся пад рубрыкай "Заметкі старога ворчуна". Тут — не старэчая буркатня, тут проста тое, што кожны дзень кідаецца ў вочы і непакоіць усе амаль што ўжо 25 гадоў маёй працы ў літаратурных часопісах.

Не раз і не два шанцавала прыемна ўражвацца: ды вось якой выдатнай беларускай моваю можна пісаць вершы, прозу, крытыку і публіцыстыку, ды вось як можна дабівацца высокай творчай культуры! Але, на жаль, нямала прыходзіцца і засмучацца — ад філалагічнага малакроўя альбо звычайнага нядбальства пры рабоце са словам. Не паэт, дык пра мову паэзіі маўчу; літаральна не па сіле штосьці параіць журналістам і публіцыстам, паколькі многія аўтары гэтых жанраў пішуць жаклівымі наборамі калек і штампамі. А вось пра мову калег-празаікаў хочацца сказаць асобнае слова.

Кожны год, дзякую Богу, прыходзяць у літаратуру новыя людзі самага рознага ўзросту, самай рознай адукацыі і прафесіі, многія з іх радуецца, у тым ліку і залатымі россыпамі ў мове, але і ў многіх з неверагоднай паслядоўнасцю пралісваюцца зацяганыя ўжо спалучэнні слоў, няўдалыя выразы, канструкцыі сказаў і г.д. У выніку і склалася картатэка з таго нялепшага, што вельмі жывучае і, як асот, лезе і лезе на творчы палетак. Не буду называць імяны і творы. Гэта — не самамэта, тым больш, што названы можа тут жа ў адказ знайсці і твой хіб. Галоўнае іншае: каб усе мы больш

паразважалі, як ад іх, гэтых хібаў, пазбавіцца.

Блытаніна ў падобных, але не зусім аднолькавых значэннях слоў:

нешта і штосьці
пазірк і погляд
абое — абедзве, абодва

глядзец і пазіраць

праз і цераз

адкрываць (з гэтым

дзеясловам, па-руску "от-

крываць", амаль бяда: па-

беларуску гэта і адчыняць

(дзверы), і расплюшчваць

(вочы), і адкаркоўваць

(бутэльку), і разгортваць

(кнігу) і г.д. Многія зусім

не ўлічваюць гэтых адцен-

няў, хоць той-сёй і забел-

ларушвае звыш меры:

"Адчыніў рот")

хвіліна і мінута

ежа і страва

пагода і надвор'е

грудзі — грудзіна — ся-

рэдзіна (усярэдзіне) —

унутры

хованкі і гульня

іграць — гуляць (суст-

ракаецца: "гуляў на скрып-

цы")

хварэць (за мінскае

"Дынама")...

Таўталогія:

у месяцы таі

перспектыва на буду-

чае (будучыню)

свабодная вакансія

бібліятэка кніг

засмяяўся вясёлым

смяхам

уважліва прыгледзец-

ца...

Модныя, але недарэч-

ныя запазычэнні:

спонсар, менеджэр,

менеджмент, кіл(л)ер,

трыл(л)ер, менталітэт,

брокер, інвестар, секвест-

тар і г.д.

запаліць (закурыць)

назвіска (назва)

сумлеў (сумненне)

затапіць (падпапіць)

мяноўка (?)...

Няўдалы парадак слоў

і літар:

ужо пенсіянер, ужо

пазней

спіс здаваў

крыху і

я буду...

Непрадуманая пабу-

дова сказа (сказаў):

Юлю ён любіў. Як толь-

кі памерла яго маці, ён пе-

рабраўся да яе (?)...

Лявон нарэшце вярнуў-

ся на матацыкле ў нецвя-

розым стане...

кот ляжыць побач з за-

плюшчанымі вачыма.

Вольнае ўжыванне дзе-

епрыслоўяў, празмернае

выкарыстанне ў складан-

назалежных сказах злуч-

нікаў "які", "якая", "якое",

"якія", калі можна лёгка

замяніць іх болей нату-

ральнымі іншымі злучніка-

мі, адпаведнымі знакамі

прыпынку...

Словы-паразіты:

значыцца, як бы мовіць,

што завецца (назваец-

ца), пасля таго як, перш

за ўсё, ва ўсякім разе, пе-

радусім (зразумела, без

гэтага, які без "канечне",

"сапраўды", "мусіць" і г.д.

часамі не абыходзіцца, але

без патрэбы смеціць імі не

варта).

Калькі і штампы:

у дадзенай сітуацыі

пры існуючых акаліч-

насцях

палічыць неабходным

прадпрыняць дзеянне

для здзяйснення ўлас-

ных патрэб

не маючы магчымасці

удзельнічаць у размове

у сілу абставін

пытанне арганізацыі

работы (клуба)

страціць упэўненасць

аказваць паслугі

у справе павышэння...

сканцэнтравач увагу

прыняць рашэнне

узвесці плот, разбіць

сквер

арганізаваць сустрэчу

у азнаменаванне... у ад-

паведнасці з... за выключ-

чэннем... з дапамогай... па

лініі...

двор забіты (дошкамі,

снегам)

у пакоі з'явіўся чалавек

сказаў у аднас Колі

яго чакала пакаранне з

боку дэкана

вобыск на прадмет вы-

яўлення самагонных апа-

ратаў

рой думак разрываў га-

лаву на часткі, думкі вару-

шыліся

склаўшыся сітуацыя

чалавек без твару, факт

на твары, згублены твар

(што да фразеалагізмаў, то

пра іх можна шмат уведаць

з "Фразеалагічнага слоўні-

ка беларускай мовы ў 2 та-

мах" У. Лепешава (БелЭН,

1993), дзе тлумачацца каля

б тысяч адпаведных выра-

заў. Паколькі многія часта

ужываюць перакладныя

прымаўкі і не зусім дарэчы

("Раніца мудрайшая за ве-

чар"), дык будзе не лішне

пазнаёміцца, да слова, з